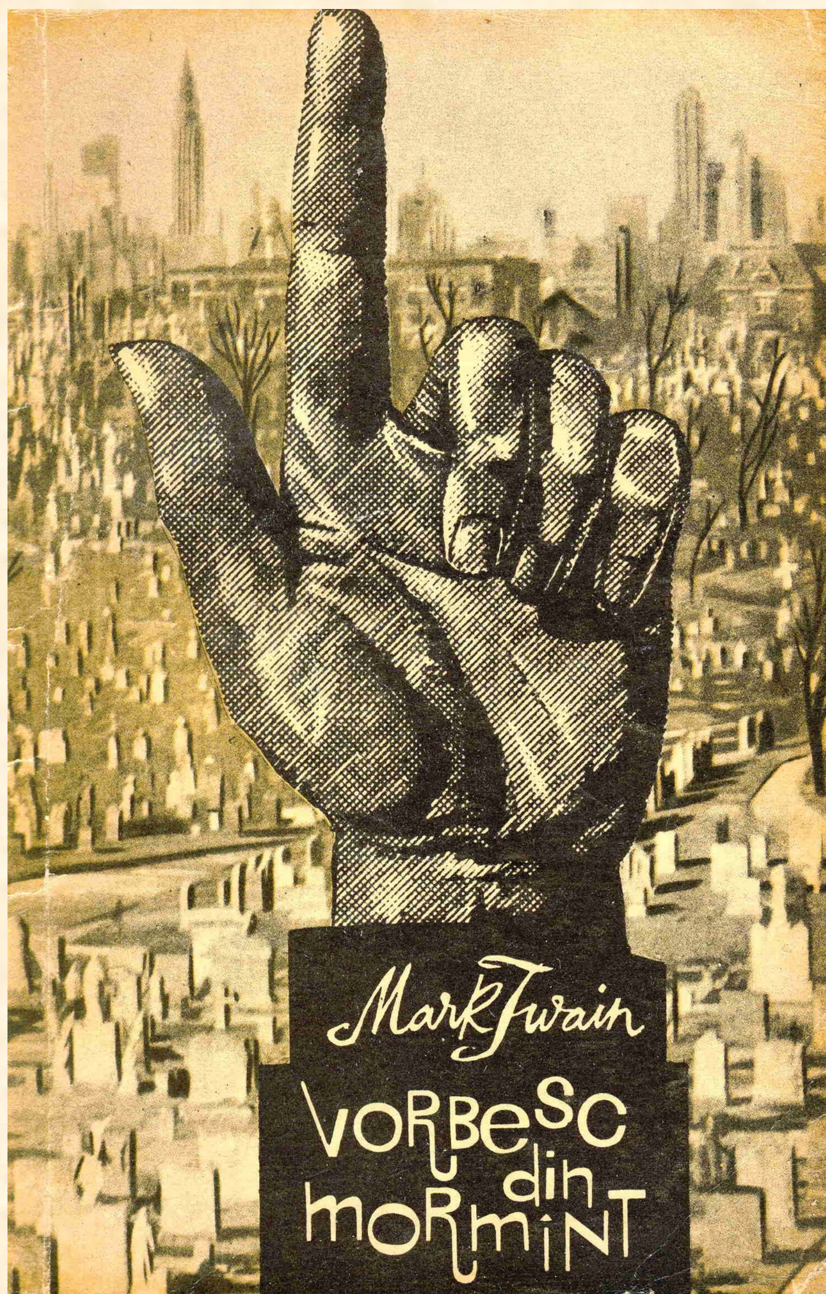

Mark Twain
VORBESC
din
MORMINT

Mark Twain

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ BUCUREŞTI —1962

VORBESC din MORMÎNT

TRADUCERE ŞI PREFAŢĂ DE
P E T R E S O L O M O N

Coperta şi prezentarea grafică de
Val Munteanu.

CUVÎNT ÎNAINTE

După mai bine de o jumătate de veac de la moartea lui, Mark Twain continuă să fie cel mai popular dintre scriitorii Americii şi unul dintre autorii cei mai citiţi din întreaga lume. El a devenit ceea ce se numeşte un clasic, şi — contrar propriei sale definiţii, potrivit căreia „o carte clasică este o carte pe care oamenii o laudă, dar nu o citesc” — operele lui sînt citite şi răscitite pe toate meridianele globului.

Aceasta, deoarece puţini dintre marii scriitori ai trecutu- lui dau cititorilor de pretutindeni o asemenea senzaţie de actualitate, de contemporaneitate ca aceea trezită de lectura operei lui Twain. Deşi poartă pecetea clară a timpului şi a spaţiului în care a fost concepută, această operă ne vorbeşte, într-un limbaj familiar, despre nişte lucruri care ne solicită atenţia în cel mai înalt grad. Fenomenul este cu atît mai remarcabil cu cît avem de-a face, în esenţă, cu opera unui umorist, adică a unui

scriitor care lucrează cu o materie extrem de nerezistentă la acţiunea corosivă a timpului. Explicaţia acestui fenomen o găsim întîi de toate în însăşi opera scriitorului. Prin ceea ce are ea mai valoros, literatura lui Twain justifică din plin aprecierea ce i-a fost dată, pe la 1907, de către un tînăr admirator, pe nume Bernard Shaw:

„Sînt convins, îi scria el lui Twain, că viitorul cronicar al Americii va socoti că operele dumneavoastră sînt pentru el la fel de indispensabile pe cît sînt pentru un istoric francez tratatele politice ale lui Voltaire...”

În legătură cu aceasta, merită să fie citată profesiunea de credinţă făcută de Twain într-o scrisoare trimisă, în 1890, publicistului englez Andrew Lang:

„Am fost greşit înţeles încă de la început. Nu am căutat niciodată, în nici o împrejurare, să contribui la cultivarea claselor culte. Nu eram pregătit pentru aşa ceva nici prin propriile mele însuşiri naturale, nici prin educaţia primită. Şi nu am nutrit nicicînd vreo ambiţie în această direcţie, ci am urmărit totdeauna un vînat mai mare: masele...”

Democratismul şi umanismul lui Twain sînt temeliile solide pe care şi-a clădit impunătoarea operă. Dar aceste dimensiuni nu sînt singurele care o caracterizează şi care-i explică permanenţa şi durabilitatea. Pentru a ne lămuri pe deplin „misterul” actualităţii lui Twain, trebuie să pătrundem în laboratorul său de creaţie şi să identificăm principiile şi materialele cu care a lucrat acest mare meşter al cuvîntului. Paginile cuprinse în prezenta culegere ne oferă tocmai o asemenea posibilitate. Ele fac parte din vasta şi încă insuficient cunoscuta moştenire lăsată de scriitor, din păcate, pe mîinile unor custozi lipsiţi de respectul cuvenit memoriei sale. Sta-

tele Unite sînt, poate, singura ţară din lume unde un clasic de talia lui Mark Twain este ţinut sub obroc de o societate comercială particulară, care, din motive lesne de înţeles, împiedică publicarea numeroaselor lui manuscrise inedite. E ceea ce mărturisea, acum cîţiva ani, chiar unul dintre custo- zii pomeniţi — răposatul critic american Bernard de Voto — scriind în prefaţa lui la o ediţie a Operelor alese ale lui Mark Twain:

„Puţini americani au scris atît de mult ca Twain. Operele lui publicate nu depăşesc cu mult volumul manuscriselor lui nepublicate"...[1]

În 1924, cînd Albert Bigelow Paine, secretarul literar al lui Twain în ultimii ani ai vieţii sale, a publicat două volume compacte din scrierile autobiografice ale marelui umorist,

[1] ***The Portable Mark Twain,*** edited by Bernard de Voto, The Viking Press, New York, 1957.

mulţi compatrioţi ai acestuia au rămas cu gura căscată. Criticul Carl Van Doren, de pildă, scria într-un articol intitulat semnificativ ***Un trăsnet postum:***

„Oamenii care-l văzuseră în carne şi oase (pe Mark Twain) îl identificau prea adesea cu măscăriciul lor preferat... Oamenii cu judecată, singurii în stare să păstreze vie faima unui scriitor după moartea lui, descoperă în Mark Twain din ce în ce mai multe aspecte vrednice de luare-aminte, pe măsură ce tot mai multe din scrierile sale postume văd lumina tiparului.”

Deşi Mark Twain spulberase, încă în viaţă fiind, reputaţia de „măscărici”, pe care i-o făcuseră anumiţi critici (ba- zîndu-se pe unele din scrierile lui, dar mai ales pe propria lor neputinţă de a înţelege şi de a accepta intenţiile serioase ale marelui umorist), paginile autobiografice publicate după moartea lui au zguduit conştiinţa contemporanilor şi au determinat o fecundă autocritică a intelectualităţii americane. Vocea de dincolo de mormînt a celebrului scriitor a însufleţit o pleiadă strălucită de prozatori americani, care numără în rîndurile ei personalităţi ca Dreiser. sau Hemingway. Dar, din, nefericire, aşa cum arăta Dreiser, ***„de păstrarea «bunului renume» al lui Twain sînt legate importante interese finan- ciare, care au fost şi vor mai fi luate în consideraţie”.***

Aceste „interese financiare” oculte au dictat sistarea publicării operelor postume ale lui Twain. O singură mare excepţie a fost făcută în 1940 (cînd, sub preşedinţia lui Franklin D. Roosevelt, Statele Unite se bucurau de o orientare demo- ciatică), prin tipărirea unui nou volum de scrieri autobiografice, grupate sub titlul ***Mark Twain în erupţie.*** Paginile din prezenta culegere sînt extrase din acel volum. Ele înfăţişează cititorilor din ţara noastră un

Mark Twain cu care erau mai puţin familiarizaţi, îngăduindu-le să pătrundă în laboratorul lui de creaţie şi să-l surprindă în intimitatea gîndurilor şi preocupărilor lui zilnice.

Mark Twain împlinise 70 de ani cînd s-a hotărît să-şi scrie autobiografia, mai exact să o dicteze unei stenografe, în prezenţa secretarului său literar, A. B. Paine. Din motive pe care le vom analiza mai jos, marele umorist îşi pierduse nădejdea că şi-ar putea influenţa contemporanii adresîndu-li-se direct, prin scris sau prin viu grai. De aceea, luase hotărîrea

de a sta de vorbă cu posteritatea, pentru a putea spune întreg adevărul despre prezent:

„În această autobiografie voi avea tot timpul în minte faptul că vorbesc din mormînt. Vorbesc efectiv din mormînt, întrucît nu voi mai fi în viaţă cînd va ieşi de sub tipar. Vorbesc din mormînt mai degrabă decît cu graiul meu viu din- tr-un motiv bine întemeiat: în felul acesta pot vorbi liber."

Aceste rînduri pot sluji drept moto şi culegerii de faţă. Dorinţa de a „vorbi liber" nu l-a cuprins pe Twain abia la bătrîneţe, şi nu a îmbrăcat exclusiv forma unui dialog cu posteritatea. Pasiunea pentru adevăr a caracterizat întreaga lui viaţă conştientă, dar scriitorul a trebuit să treacă prin- tr-un lung şi complex proces de clarificare înainte de a putea ajunge la deplina luciditate şi la adînca înţelepciune, care i-au adus faima de „Voltaire al Americii". (De altfel, Twain şi-a început autobiografia încă în 1885 şi nu a abandonat-o decît pentru a-şi completa biografia şi... bibliografia.) Etapele acestui proces sînt îndeobşte cunoscute, dar se cuvine să le amintim, pe scurt, pentru a putea înţelege mai bine paginile ce urmează.

Mark Twain, pe numele său adevărat Samuel Langhorne Ciemens, s-a născut în 1835, într-o familie tipic americană, statornicită într-o regiune denumită astăzi Middle West[1] dar situată pe atunci la marginea de apus a Statelor Unite. Copilăria lui a coincis cu perioada premergătoare războiului civil, care avea să se termine, în 1865, prin victoria deplină a orînduirii capitaliste în Statele Unite. Ca şi poetul Walt Whitman, Mark Twain şi-a pus cele mai mari speranţe în democraţia

---

[1] Vestul de mijloc, regiune cuprinsă între Munţii Aleghani şi rîul Ohio la răsărit şi Munţii Stîncoşi la apus şi mergînd pînă la hotarul cu Canada la nord, iar la sud pînă la hotarul de miazăzi al statelor Kansas şi Missouri (n. red.).

americană şi a exprimat, în literatura lui, optimismul viguros, ba chiar agresiv pe alocuri, al unei civilizaţii tinere, în plină expansiune. Fiind un scriitor profund cinstit şi dotat cu o excepţională inteligenţă, umoristul şi-a dat curînd seama că această civilizaţie este clădită pe temelii şubrede. Romanul satiric intitulat ***Epoca de aur,*** scris în 1872–1873 în colaborare cu ziaristul Charles Dudley Warner, a fost cea dintîi expresie literară a deziluziei lui Twain. Dar această deziluzie nu a însemnat pierderea tuturor iluziilor şi speranţelor. Abia cînd Statele Unite au devenit o putere imperialistă, scriitorul a renunţat, cu amărăciune, la ultimele vestigii de optimism, cufundîndu-se într-o viziune sumbră şi tragică asupra destinelor întregii omeniri. ***„Păstrează-ţi iluziile: după ce ţi s-au spulberat, mai poţi să exişti, dar nu şi să trăieşti.”*** Acest aforism amar al umoristului rezumă cît se poate de sugestiv drama trăită de el în ultima parte a vieţii. Trebuie precizat, însă, că, înainte de a se resemna la o asemenea „existenţă” echivalentă cu moartea, Mark Twain a făcut tot ce stătea în puterea unui om cu formaţia lui intelectuală pentru a se opune curentului dominant care împingea Statele Unite pe făgaşul imperialismului. Deşi destul de în vîrstă, şi copleşit de numeroase necazuri personale, el nu a pregetat să ia atitudine, în scris şi prin viu grai, împotriva feluritelor simptome ale imperialismului născînd, îndeosebi împotriva războaielor de jaf dezlănţuite la răscrucea dintre secolele al XIX-lea şi al XX-lea, de către puterile coloniale, inclusiv de către Statele Unite. Sînt cunoscute pamfletele lui antiimperialiste, publicate în presa americană pe la începutul acestui veac, precum şi vehementele cuvîntări rostite de el cu diferite prilejuri. Cuprins de sentimentul zădărniciei acestor eforturi — sentiment explicabil şi prin

slăbiciunea şi lipsa de maturitate politică a mişcării muncitoreşti americane din acea vreme — Mark Twain a renunţat în cele din urmă la luptă. Nu a renunţat, însă, să-şi judece epoca şi să stigmatizeze direcţia funestă imprimată evenimentelor de către stăpînii Americii.

E ceea ce dovedesc, cu prisosinţă, paginile autobiografice dictate în această perioadă (1906—1908). Ele cuprind o mare varietate de teme, abordate de Twain fără nici o intenţie arhitectonică; şi, totuşi, adunate laolaltă, alcătuiesc un edificiu impunător, un adevărat palat al memoriei şi al inteligenţei active a unui scriitor cu o experienţă de viaţă neobişnuit de bogată. Locul pe care-l ocupă în acest edificiu pasiunea politică a autorului este precumpănitor. Mark Twain se dovedeşte a fi un cronicar pasionat al evenimentelor şi un judecător neînduplecat al politicienilor din Statele Unite. Paginile consacrate lui Theodore Roosevelt, preşedintele S.U.A. între anii 1901—1909, sînt revelatoare în această privinţă. Belicosul preşedinte este demascat şi ţintuit la stîlpul infamiei ca un reprezentant tipic al oligarhiei financiare, ca un

demagog neruşinat şi ca un promotor al politicii imperialiste a Statelor Unite. Acest „mic ***cow-boy*** de imitaţie”, cum îl califică Twain, este despuiat de falsa aureolă făurită de propaganda oficială şi redus la dimensiunile lui reale. Escrocul- afacerist Jay Gould şi escrocul-senator Clark sînt îngropaţi, la rîndu-le, sub lava polemică a acestui vulcan în erupţie, care a fost Mark Twain. Zugrăvind şi ridiculizînd asemenea specimene, marele umorist nu pierde niciodată din vedere tabloul general al vieţii politice din Statele Unite. Meschina lor personalitate este proiectată pe fundalul corupţiei, al putreziciunii sistemului pe care-l reprezintă. Concluziile la care ajunge Twain, pornind de la analiza unora dintre isprăvile acestor oameni, sînt surprinzător de juste şi nu şi-au pierdut nici pînă astăzi valabilitatea şi forţa definitorie.

„De cincizeci de ani încoace — scrie el — ***ţara noastră este o monarhie constituţională, avînd pe tron partidul republican... Monarhia noastră nu este o monarhie simplă, ci una ereditară, în cadrul unei singure familii politice. Ea trece de la un moştenitor la altul cu aceeaşi regularitate, siguranţă şi inevitabilitate cu care trece oricare tron în Europa.”***

Prin asemenea caracterizări, şi prin portretele în apă- tare pe care le face unor reprezentanţi tipici ai „democra- ţiei dolarului”, Mark Twain se ridică la o critică profundă şi multilaterală a societăţii americane, apropiindu-se pe alocuri de marxism.[1] Faptul este cu atît mai uimitor cu cît

---

[1] Analizînd aceeaşi perioadă din istoria Statelor Unite, William Foster scria: ***„În această perioadă au luat naştere clicile capitaliste ale Rockefeller-ilor, Morgan-ilor, Carnegie-ilor, Astor-ilor, Gould-ilor, Harriman-ilor, Hill-ilor, Sage-ilor, Green-ilor, Fisk-ilor, Vanderbilt-ilor, Huntington-ilor, Crocker-ilor, Armour-ilor, Cooke-ilor, Clark-ilor, Elkin-ilor şi ale***

această apropiere este rezultatul unei intuiţii, lipsită de o armătură ştiinţifică. Armătura morală solidă a scriitorului şi excepţionala lui onestitate intelectuală l-au făcut să se ridice deasupra propriilor sale prejudecăţi, pînă la înţelegerea unui adevăr care, pe vremea aceea, abia începea să se contureze.

Necunoscînd socialismul ştiinţific şi rămînînd, în genere, tributar ideologiei liberale burgheze din veacul al XIX-lea, Twain critica orînduirea capitalistă de pe poziţiile „ultimilor mohicani" ai unei democraţii liberale măturate de imperialism. El mergea, însă, mai departe decît toţi aceşti „ultimi mohicani", orientîndu-se spre lupta şi ideologia eliberatoare a proletariatului.

Criticul şi istoricul marxist american Philip S. Foner a demonstrat nu de mult, acest lucru[1], ,pe baza unor texte inedite ale lui Twain, îndeosebi pe baza textului unei cuvîntări rostite de marele umorist în 1886, în faţa unui club literar din orăşelul Hartford (principala lui reşedinţă, după căsătorie). În această cuvîntare, intitulată ***Cavalerii muncii — noua dinastie,*** Twain a prorocit pieirea inevitabilă a capitalismului şi triumful muncitorimii organizate.

„Cine sînt exploatatorii? se întreba el, şi răspundea: ***Sînt cei puţini: regele, capitalistul şi o mînă de supraveghetori şi***

---

altora ca ei — cea mai grozavă adunătură de escroci, acaparatori de bani, speculanţi de pămînt, hoţi de invenţii şi mituitori politici din istoria capitalismului mondial... Aceşti capitalişti lacomi şi cruzi erau succesorii demni ai conchistadorilor spanioli de acum patru secole şi predecesorii potriviţi ai oligarhiei capitaliste tot mai bogate şi mai necruţătoare care stăpîneşte şi conduce azi Statele Unite şi care tinde acum la dominaţia lumii". (Vezi W. Z. Foster, ***Schiţă a istoriei politice a celor două Americi,*** Editura pentru literatura politică, 1954, p. 243)

[1] Philip S. Foner, ***Mark Twain — Social Critic,*** International Publishers, New York, 1958.

vătafi." „Cine sînt exploataţii? — Cei mulţi: popoarele lumii, oamenii de valoare, muncitorii, adică cei care fac pîinea pe care o mănîncă trîntorii..."

Exprimîndu-şi simpatia faţă de muncitorul organizat în sindicate de felul „Nobilului ordin al cavalerilor muncii"[1], Twain spunea: ***„Omul acesta există, şi va rămîne. Existenţa lui este cel mai însemnat fenomen al celei mai mari epoci din istoria omenirii... El şi-a pus în faţă unul din cele mai nobile ţeluri hărăzite vreodată omenirii, şi îl va atinge..."***

În lumina unor asemenea declaraţii, paginile autobiografice ale lui Twain capătă semnificaţia unei critici sociale adînci, şi de loc improvizate. El spulberă definitiv legenda potrivit căreia autorul ***Aventurilor lui Huckleberry Finn*** ar fi fost un simplu „măscărici", un umorist inofensiv, lipsit de intenţii serioase. Această calomnie e perpetuată îndeosebi în Statele Unite. Într-un studiu despre umorul american, de pildă, se spune că ***„ar fi o greşeală să căutăm la Mark Twain trăsăturile unui critic social, fie el ratat"***[2]. O legendă la fel de falsă este cea care face din Mark Twain un „improvizator", un umorist lipsit de conştiinţă artistică, aidoma multora dintre confraţii săi. Paginile autobiografice din prezenta culegere cuprind suficient material pentru a risipi şi această legendă mistificatoare. Găsim, bunăoară, în ele, următoarea profesiune de

---

[1] ***The Noble Order of the Knights of Labor*** — „Nobilul ordin al cavalerilor muncii", organizaţie muncitorească americană, înfiinţată în 1869, alcătuită mai ales din muncitori necalificaţi. În 1887 a ajuns să numere 700.000 de membri. La începutul ultimului deceniu al secolului trecut, condusă fiind de elemente oportuniste reacţionare, care respingeau lupta politică, şi propovăduiau colaborarea între clase, organizaţia s-a destrămat (n. red.).

[2] Constance Rourke, ***American Humor,*** Doubleday Anchor Books, New York, 1953.

credinţă, care echivalează cu o definiţie a umorului twainian şi care explică, în acelaşi timp, durabilitatea acestui gen de umor:

„Unii oameni pretind că un roman trebuie să fie doar o operă de artă, în care nu se cuvine să ţii predici sau să dai lecţii. Se prea poate ca asta să fie adevărat în ce priveşte romanele, însă nu şi în ce priveşte umorul. Umorul nu trebuie nici să instruiască făţiş, nici să predice făţiş, dar dacă vrea să supravieţuiască pe vecie, trebuie să facă şi una, şi alta... Eu, unul, am predicat întotdeauna. Iată de ce am supravieţuit vreme de treizeci de ani. Cînd umorul a venit de la sine, nepoftit de mine, i-am acordat un loc în predica mea, însă n-am scris predica de dragul umorului. Aş fi scris în orice caz predica, fie că umorul îşi cerea, sau nu, locul...”

Revelatoare sînt şi confesiunile lui Mark Twain în legătură cu metoda lui de creaţie. Marele scriitor american ne apare ca un artist conştient şi conştiincios, în ciuda faptului că se declară a fi adeptul unei spontaneităţi totale. Metoda lui, de a-şi lăsa cărţile „să se scrie singure”, în virtutea propriei lor maturizări, este numai aparent o predică împotriva organizării metodice a creaţiei literare. Twain pledează, de fapt, pentru autenticitatea operei literare şi pentru împrospătarea ei cu „materie primă” extrasă din realitate.

Un alt aspect interesant, asupra căruia prezenta culegere proiectează o lumină puternică, îl constituie relaţiile autorului cu diferiţi editori burghezi. Mark Twain istoriseşte cu haz, dar şi cu necaz, cum a fost pungăşit, ani în şir, de nişte negustori ai slovei literare, care i-au exploatat talentul şi faima. Dorind să se emancipeze de sub tutela lor, a devenit el însuşi editor şi a dat un exemplu unic de

onestitate în acest domeniu, ca şi în multe altele.

Fireşte, amintirile în legătură cu activitatea de editor nu epuizează întreg acest capitol din biografia marelui umorist — un capitol în unele privinţe penibil. Dorinţa de a deveni independent l-a împins pe Mark Twain în braţele molohului capitalist, pe care-l detesta atîta. El a plătit scump pentru vremelnica lui legătură cu lumea ***business***-ului: investindu-şi toţi banii într-o invenţie tehnică sublimă, dar impracticabilă (un fel de linotip, care aducea cu o maşină infernală), Twain a sfîrşit prin a da faliment. Privite în lumina acestui deznodămînt dureros, confesiunile scriitorului în legătură cu activitatea sa editorială capătă semnificaţia unei autocritici patetice.

În genere, Mark Twain nu se menajează pe sine în aceste pagini autobiografice. El foloseşte des procedeul autoironiei, bătîndu-şi joc de propriile sale iluzii şi eresuri pe un ton destul de tăios. El spune întreg adevărul despre sine însuşi, ca şi despre contemporanii săi. Fireşte, în măsura în care a putut sezisa acest adevăr, şi în măsura în care a fost servit de prodigioasa, dar totuşi capricioasa lui memorie.

Departe de a fi un inventar mort, de impresii şi amintiri îmbălsămate, această memorie ne apare plină de dinamism şi forţă, subordonîndu-şi toate facultăţile sufleteşti ale autorului, inclusiv fantezia. Îndeosebi amintirile din copilărie învederează această capacitate creatoare a memoriei scriitorului. Evocîndu-şi copilăria, Mark Twain reconstituie, cu acurateţe, dar şi cu unele libertăţi proprii imaginaţiei, o seamă de întîmplări pline de tîlc şi de haz, care nu caracterizează numai o vîrstă, ci şi o întreagă epocă. America de dinaintea războiului civil este fundalul pe care sînt proiectate aceste episoade încîntătoare, dar Twain nu-şi idealizează, de fapt, decît

propria copilărie. Iar dacă regretă America acelei vremi, este numai în măsura în care vede în ea o negaţie a Americii capitaliste. ***(„Nu ţin minte ca în tinereţea mea să fi existat ceva asemănător cultului banilor sau al posesorului lor, prin părţile noastre”,*** scrie el în fragmentul despre escrocul Jay Gould.)

Astfel, amintirile din copilărie ale lui Mark Twain se integrează în critica socială ce se degajă din comentariile sale despre viaţa politică din Statele Unite. Pe bună dreptate observa unul dintre recenzenţii volumului ***Mark Twain în erupţie,*** într-un articol publicat în revista ***The New York Times Book Review:***

„Într-adevăr, n-ar fi de loc exagerat să se spună că, în aceste pagini, bate inima unei Americi care dispare; în ele trăieşte visul care a murit, speranţa spulberată... Mai presus de orice, întîlnim în ele fermecătoarea strălucire a unui suflet nobil, aspru, violent, amar, mînios şi plin de o superbă generozitate, sufletul unui om care s-ar bucura că a murit dacă ar putea să ştie ce am făcut noi din America lui.”[1]

Glasul „de dincolo de mormînt” al marelui umorist american răsună cu putere în aceste pagini autobiografice, care închid în ele portretul unei personalităţi de o cuceritoare frumuseţe morală şi în acelaşi timp o mărturie convingătoare şi autentică, de o neştirbită actualitate.

PETRE SOLOMON

---

[1] Edward Wagenknecht, în recenzia publicată la 1 decembrie 1940 în revista ***The New York Times book Review.***

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Însemnările grupate în acest volum fac parte din vasta Autobiografie ***la care Mark Twain a lucrat cu asiduitate începînd din 1885.***

În timpul vieţii autorului, din această Autobiografie nu au fost publicate decît fragmente izolate, care au văzut lumina tiparului în revista North American Review (1815-1939) din Boston. La moartea lui Twain, manuscrisul acestei opere — inedită în cea mai mare măsură — a intrat în posesia succesorilor, care nici pînă azi, după 52 de ani, nu îngăduie tipărirea ei integrală. În acest interval n-au apărut decît două culegeri de fragmente, alese şi redactate cu grija expresă de a nu ştirbi prestigiul anumitor instituţii şi a nu supăra anumite familii din S.U.A. Cea dintîi se intitulează Mark Twain's Autobiography (Autobiografia lui Mark Twain) ***prefaţată şi redactată de Albert Bigelow Paine, în două volume, Harper & Brothers Publishers, New York şi Londra, 1924. Cea de a doua este*** *Mark Twain in Eruption* (Mark Twain în erupţie), ***prefaţată şi redactată de Bernard de Voto, Harper & Brothers Publishers, New York şi Londra, 1940.***

Cu excepţia bucăţii intitulate Vorbesc din mormînt..., ***care a apărut în fruntea volumului*** Mark Twain's Autobiography, ***fragmentele cuprinse în lucrarea de faţă au fost traduse din culegerea*** Mark Twain in Eruption.

Afară de această indicaţie bibliografică, socotim necesar să facem următoarele precizări:

1) Punctele de suspensie de la sfîrşitul fiecărei bucăţi aparţin editorilor americani.

2) Data înscrisă între paranteze în fruntea fiecărui fragment precizează momentul cînd acesta a fost dictat de autor.

3) Fragmentele au fost grupate de redacţia romînă după criteriul tematic.

4) Notele de subsol au fost întocmite de redacţia romînă.

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

VORBESC DIN MORMÎNT...

(fără dată)

Î

n această autobiografie voi avea tot timpul în minte faptul că vorbesc din mormînt. Vorbesc efectiv din mormînt, întrucit nu voi mai fi în viaţă cind va ieşi de sub tipar.

Vorbesc din mormînt mai degrabă decît cu graiul meu viu dintr-un motiv bine întemeiat: în felul acesta pot vorbi liber. Cînd un om scrie o carte despre viaţa lui particulară o carte menită să fie citită chiar în timpul vieţii lui — se fereşte să-şi exprime gîndurile cu toată sinceritatea; orice încercare de a fi sincer dă greş, deoarece îşi dă seama că încearcă un lucru peste puterile omeneşti. Cel mai sincer, mai liber şi mai intim rod al cugetului şi inimii omeneşti este o scrisoare de dra-

goste; cel care-o scrie dobîndeşte o neţărmurită libertate de gîndire şi de exprimare prin însăşi conştiinţa faptului că nici un străin nu va vedea ce anume scrie. Uneori se mai întîmplă şi cîte un abuz de încredere, şi atunci, văzîndu-ţi tipărită scrisoarea, te simţi groaznic de stingherit şi-ţi spui; de-aş

fi ştiut că scriu pentru public, niciodată nu mi-aş fi descărcat sufletul în aşa măsură şi cu atita sinceritate. Deşi nu găseşti nimic neadevărat, necinstit şi nevrednic de respect, îţi dai seama, totuşi, că ai fi fost cu mult mai rezervat dacă ai fi ştiut că scrii pentru tipar.

Mi s-a părut că dac-aş şti că scrierile mele nu vor cădea sub ochii nimănui, înainte de a muri şi de a deveni, astfel, nesimţitor şi indiferent, aş putea atinge sinceritatea, spontaneitatea şi naturaleţea unei scrisori de dragoste.

DIN COPILĂRIE

Rugăciunea pentru turtă dulce (15 august 1906)

Am început să merg la şcoală cînd aveam vreo patru ani şi jumătate. În acele zile de demult, la Hannibal[1], în Missouri[2] nu existau şcoli de stat, ci numai două şcoli particulare, la care se cerea o taxă de douăzeci şi cinci de cenţi pe săptămînă pentru fiecare elev, deşi plata se făcea pe apucate. ***Miss*** Horr îi dăscălea pe copiii mai mititei într-o şandrama de scînduri, aflată la capătul dinspre miazăzi al Străzii Mari. ***Mister*** Sam Cross preda copiilor ceva mai măricei într-o hardughie de lemn, cocoţată pe-un deal. Pe mine m-au dat la şcoala domnişoarei Horr, şi îmi amintesc de prima mea zi de şcoală în şandramaua aceea de scînduri ca şi cum ar fi fost ieri, deşi au trecut mai bine de şaizeci şi cinci de ani de atunci; în orice caz, îmi amintesc de o

---

[1] Orăşel pe malul fluviului Mississippi; aici şi-a petrecut Mark Twain copilăria şi adolescenţa (1839—1853).

[2] Stat în regiunea centrală a S.U.A.

întîmplare petrecută în prima zi. Călcasem nu ştiu ce regulă şi mi s-a atras atenţia să nu mai fac niciodată aşa ceva, spunîndu-mi-se că pedeapsa pentru recidivă este bătaia cu biciul. Totuşi, am greşit din nou, şi ***miss*** Horr mi-a poruncit să mă duc să caut o nuia şi să i-o aduc. Am fost bucuros că mi-a încredinţat mie sarcina asta, fiindcă mă socoteam în stare să aleg o nuia potrivită cu mai mult discernămînt decît oricare altul.

Scormonind în ţărînă, am găsit o aşchie veche de stejar, lată de două degete, groasă de un sfert de deget şi îndoită uşor la un capăt, lăsată pesemne de un dogar. Mai erau pe-acolo cîteva aşchii frumuşele, de acelaşi soi, dar am ales-o tocmai pe asta, cu toate că era putredă. I-am adus-o domnişoarei Horr, i-am înmînat-o şi am rămas în faţa ei, cu o mutră smerită şi resemnată, menită să-mi cîştige îngăduinţă şi simpatie, ceea ce însă nu s-a întîmplat. Dumneaei ne-a aruncat, atît mie cît şi aşchiei, o lungă privire, de straşnică dezaprobare, apoi m-a strigat pe numele meu întreg: Samuel Langhorne Clemens — îmi auzeam, cred, pentru prima oară numele rostit în întregime şi dintr-o dată — şi mi-a spus că-i este ruşine de mine. Aveam să învăţ în curînd că atunci cînd un dascăl îl strigă pe un

elev cu numele lui întreg e semn de bucluc. ***Miss*** Horr mi-a zis apoi că are să trimită un băiat mai priceput la nuiele decît mine, şi mă apucă şi acuma jalea cînd îmi amintesc cîte chipuri s-au luminat de speranţa că vor primi această misiune. De primit, a primit-o Jim Dunlap, iar cînd s-a întors cu nuiaua aleasă de el, a trebuit să recunosc că era un expert.

Miss Horr era o femeie de vîrstă mijlocie, originară din Noua Anglie[1], avea obiceiurile şi principiile celor din Noua Anglie, şi îşi începea întotdeauna ora cu cîte o rugăciune şi cu citirea cîte unui capitol din Noul Testament, pe care ni-l ex-plica apoi pe scurt. Într-unul din aceste scurte comentarii, ***miss*** Horr a dezvoltat ideea cuprinsă în textul: „Cere, şi ţi se va da”, spunînd că oricine se roagă din toată inima şi cu dorinţa fierbinte de a căpăta vreun lucru poate fi sigur că rugăciunea îi va fi împlinită.

Am fost atît de impresionat şi atît de încîntat de posibilităţile pe care mi le oferea această re-ţetă, încît cred că auzeam pentru întîia oară de ea. Şi m-am gîndit să încerc şi eu. Avînd deplină încredere în ***miss*** Horr, nu mă îndoiam cîtuşi de puţin de rezultate. M-

---

[1] Regiune din nord-estul S.U.A., unde Anglia a înfiinţat la începutul secolului al XVII-lea unele din primele ei colonii de pe teritoriul Americii de Nord

am rugat, aşadar, să capăt niţică turtă dulce. Margaret Kooneman, fiica brutarului, venea în fiece dimineaţă la şcoală cu o bucată de turtă dulce; de obicei o ţinea ascunsă, dar în ziua aceea, cînd mi-am sfîrşit rugăciunea şi am ridicat privirea, am băgat de seamă că turta era la îndemînă şi că fetiţa se uita în altă parte. Cred că toată viaţa mea nu m-am bucurat de vreun răspuns la rugăciune mai mult decît m-am bucurat de răspunsul primit în clipa aceea; şi m-am convertit de îndată. Aveam nenumărate dorinţe de tot felul, care pînă atunci rămăseseră totdeauna neîmplinite, însă în clipa aceea m-am hotărît să mi le împlinesc singur, şi încă din belşug, acum, că aflasem calea.

Dar visul acesta, la fel ca mai toate celelalte vise cu care ne legănăm în viaţă, nu avea nici un temei. În următoarele două sau trei zile m-am tot rugat, cum nu s-a mai rugat, cred, nimeni în tîr- guşorul nostru; m-am rugat din inimă şi cu toată seriozitatea; dar nu m-am ales cu nimic. Am băgat de seamă atunci că nici cea mai fierbinte rugăciune nu e în stare să-mi mai facă rost de turtă

dulce, şi am ajuns la încheierea că dacă un om îşi păzeşte bine bucata de turtă dulce şi nu-şi ia ochii de la ea, nu are de ce să-şi bată capul cu rugă-ciuni.

Pe maică-mea a îngrijorat-o nu ştiu ce anume în atitudinea şi în purtările mele, încît m-a luat la o parte şi a început să mă descoasă cu multă bunăvoinţă. De teamă să nu-i amărăsc sufletul atît de bun, n-am vrut să-i dezvălui schimbarea ce se petrecuse în sufletul meu, dar în cele din urmă i-am destăinuit, cu lacrimi în ochi, că am încetat să fiu creştin. Cu inima zdrobită, m-a întrebat de ce.

I-am arătat cum îmi dădusem seama că nu fusesem creştin decît de dragul cîştigului şi că nu mai puteam suporta acest gînd, prea era mare ti-căloşia.

Atunci, m-a strîns la piept şi m-a consolat. Din ceea ce mi-a apus am priceput că dacă voi continua să fiu astfel, nu voi rămîne niciodată singur.

. . . .

„Menestrelii”
(30 noiembrie 1906)

Pe unde o mai fi acum Billy Rice? Era o încîntare pentru mine; şi nu numai el, ci şi celelalte stele ale „trupelor de

menestreli” — Billy Birch, David Wambold, Backus şi cei zece-doisprezece confraţi ai lor, care m-au înveselit în urmă cu patruzeci de ani şi mai încoace. Birch, Wambold şi Backus s-au prăpădit demult, şi, o dată cu ei, a dispărut, cred, pentru totdeauna, adevăratul ***mins- trel-show***[1]***,*** spectacolul negru autentic şi extravagant, care, în ochii mei, era fără seamăn şi, pe cîte ştiu, a rămas fără pereche pînă în ziua de azi. Avem, desigur, opera, şi eu, unul, am gustat cu mare plăcere primul act al fiecăreia dintre operele lui Wagner, dar efectul asupra mea a fost de fiecare dată atît de puternic, încît întotdeauna un singur act mi-a ajuns; ori de cîte ori am ascultat două acte, am părăsit sala sleit fiziceşte; şi ori de cîte ori am ascultat o operă întreagă, rezultatul a fost echivalent cu o sinucidere. Dacă aş putea, însă, să revăd spectacolul cu ,,menestreli” în puritatea şi perfecţiunea lui originară, n-aş mai avea nevoie de operă. Am impresia că pentru o minte cultivată şi pentru un

---

[1] Spectacol de estradă tipic american, interpretat de trupe de comici grimaţi ca negri, care împleteşte dialogul glumeţ cu elemente de folclor negru. Spectacolul cu „menestreli”, ***(Minstrel-Show)*** apărut în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea, a contribuit la valorificarea folclorului negru şi la dezvoltarea muzicii de jaz.

suflet simţitor, orga şi spectacolul cu „menestreli” reprezintă o culme la a cărei înălţime ameţitoare celelalte forme ale artei muzicale nu pot spera să ajungă.

Ţin minte primul spectacol-concert la care am asistat. Cred că era pe la începutul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut. Pe atunci era un lucru cu totul nou. În tîrguşorul nostru, la Hanni- bal, nici nu auzisem, de aşa ceva înainte, de aceea a fost pentru noi o surpriză plăcută şi năucitoare.

Trupa a rămas la noi o săptămînă, dînd spectacole în fiece seară. Oamenii evlavioşi n-au asistat la reprezentaţii, dar toţi dezmăţaţii din tîrg s-au îmbulzit şi au rămas încîntaţi. Pe vremea aceea, credincioşii nu se duceau la spectacole. Cîntăreţii apăreau cu mîinile şi feţele mînjite cu funingine, iar costumele lor parodiau în mod extravagant şi ţipător îmbrăcămintea purtată pe atunci de sclavii de pe plantaţii; de fapt, nu zdrenţele bietului sclav erau parodiate, căci aşa ceva ar fi fost cu neputinţă — parodia n-ar fi putut adăuga nimic extravagant la jalnica adunătură de zdrenţe şi petice care alcătuiau îmbrăcămintea lui — doar forma şi culoarea lor erau parodiate. Pe vremea aceea erau la modă gulerele tari, iar cîntăreţul apărea cu un guler care-i

acoperea jumătate din cap şi ale cărui colţuri îl împiedicau să vadă lateral. Haina, croită uneori din stambă de perdele, avea o coadă ce-i atîrna aproape pînă la călcîie; şi era încheiată cu nişte nasturi mari cît o cutie de cremă de ghete. Purta pantofi murdari şi scîlciaţi, cu vreo cinci- şase numere mai mari decît măsura respectivului. Existau numeroase variante ale acestui costum, toate extravagante, ba chiar caraghioase, după părerea multora.

Cîntăreţul folosea cel mai vulgar dialect negru; îl folosea cu pricepere şi cu uşurinţă, şi avea haz, un haz încîntător. Trupele de „menestreli” de odinioară cuprindeau totuşi şi cîte un protagonist, care nu purta costum extravagant şi nu folosea dialectul negrilor. El arbora ţinuta de seară ire- proşabilă a albilor din înalta societate şi vorbea acea limbă pompoasă, aleasă, artificială şi de o penibilă corectitudine gramaticală pe care naivii tîr- goveţi o luau drept adevăratul limbaj folosit în înalta societate de la oraş, şi-l admirau peste măsură, pizmuindu-l pe acest om care se pricepea să-l folosească atît de spontan şi într-un stil atît de

curgător şi artistic. ***Bones***[1] şedea la un capăt al şirului de cîntăreţi, ***Banjo***[2] şedea în capătul celălalt, iar gentleman-ul sclivisit, pe care l-am descris adineauri, şedea în centrul grupului. Acesta era com- perul spectacolului. Curăţenia şi eleganţa veşmintelor, politeţea studiată a manierelor şi vorbirii, precum şi simetria trăsăturilor sale naturale îl făceau să se deosebească net de restul trupei şi mai ales de ***Bones*** şi de ***Banjo. Bones*** şi ***Banjo*** erau principalii comici ai trupei şi foloseau la maximum toate efectele hazlii ce se pot scoate din grimă şi din extravaganţa vestimentară. Buzele le erau îngroşate şi alungite cu fard roşu strălucitor, încît păreau nişte felii de harbuz copt.

Vreme de mulţi ani, decorul spectacolului cu „menestreli” a rămas neschimbat. La început nu se folosea cortină; în timp ce aşteptau, spectatorii n-aveau pur şi simplu la ce să se uite, avînd în faţă doar un şir de scaune goale, aşezate în bătaia luminilor rampei; apoi se iveau, unul cîte unul,

---

[1] ***Bones*** — „Castaniete”, unul dintre personajele clasice ale spectacolului cu „menestreli”; se numeşte astfel fiindcă acompaniază dansurile şi cîntecele cu o pereche de castaniete.

[2] ***Banjo*** — „Banjo”, alt personaj clasic al spectacolului cu „menestreli”, care acompaniază dansurile şi cîntecele la banjo.

cîntăreţii, care erau primiţi cu ovaţii şi îşi ocupau locurile, fiecare cu respectivul instrument muzical în mînă după care, filfizonul, aşezat în mijlocul grupului, începea cu o remarcă de acest gen:

„— Domnilor, am plăcerea să vă văd, sper, sănătoşi tun, ca de obicei, şi mai sper că, de cînd am avut fericirea să ne întîlnim ultima oară, prosperitatea dumneavoastră a sporit mereu.”

Atunci ***Bones*** se băga pe fir şi spunea o poveste despre nu ştiu ce mare noroc de care avusese parte în ultima vreme; dar în mijlocul acestei poveşti era întrerupt de ***Banjo,*** care-şi îngăduia să se îndoiască de spusele sale; între cei doi izbucnea atunci o delicioasă discuţie în contradictoriu, iar cearta lor se înteţea, glasurile deveneau din ce în ce mai puternice, mai mînioase şi mai aprige, pînă cînd cei doi se ridicau de pe scaun şi se apropiau unul de celălalt, cu pumnii strînşi, agitînd instrumentele şi ameninţînd că vor face moarte de om,]n vreme ce ***gentleman***-ul curtenitor din mijlocul scenei îi implora să se împace şi să păstreze buna- cuviinţă — fireşte, în zadar. Uneori cearta asta ţinea cinci minute: cei doi parteneri, stînd aproape nas în nas, îşi aruncau unul altuia ameninţări înfricoşătoare, în vreme ce sala se prăpădea de rîs în faţa acestei izbutite

şi amuzante parodii a obişnuitelor certuri dintre negri; apoi, cei doi zurbagii începeau să se depărteze unul de celălalt, spunînd fiecare ce-ayea de gînd să facă „rîndul viitor” dacă celălalt va avea nenorocul de a-i ieşi în cale; pe urmă se aşezau la locurile lor şi mormăiau unul la altul peste capetele celorlalţi cîntăreţi, dînd astfel spectatorilor putinţa să se liniştească şi să-şi tragă sufletul după atîta rîs.

Filfizonul din centrul grupului arunca atunci o vorbă menită să amintească unuia dintre cei doi cîntăreţi aşezaţi la capetele şirului de o păţanie hazlie şi să-l îndemne să o povestească, ceea ce se şi întîmpla, fără greş. Era de obicei o anecdotă răsuflată şi cu barbă, de-o vîrstă cu America. Una dintre aceste snoave care au încîntat publicul de pe atunci, pînă ce cîntăreţii au tocit-o de-a bine- lea, era o istorioară despre niscai primejdii înfruntate cîndva de ***Bones*** în timpul unei furtuni pe mare. Furtuna durase atît de mult, încît se isprăviseră toate proviziile. În clipa aceea, personajul din centrul grupului întreba cum de supravieţuiseră.

„— Păi, ne hrăneam cu ouă”, răspundea ***Bones.***

„— Cu ouă? Da’ de unde făceaţi rost de ele?”

„— În fiece zi, cînd era mai afurisită furtuna, căpitanul ne făcea cu ou şi cu oţet...”

În primii cinci ani gluma asta a făcut să se cutremure de rîs spectatorii, dar după aceea populaţia Statelor Unite, auzind-o de atîtea ori, n-a mai fost în stare să o guste şi a început să întîmpine cu o tăcere adîncă, mustrătoare şi indignată nu numai această glumă, ci şi altele de acelaşi calibru, care căzuseră în dizgraţie după o folosire îndelungată.

Cîntăreţii aveau voci frumoase, şi atît soliştii cît şi corurile lor au fost o încîntare pentru mine cît timp a dăinuit „spectacolul cu menestreli”. La început cîntecele erau pline de un haz cam grosolan, bunăoară ***Fetiţele din Buttalo, Cursele din Camp- town, Moş Dan Tucker*** şi altele; ceva mai încolo au fost incluse în repertoriu şi romanţe sentimentale, ca ***Turtureaua albastră, Frumoasa Ellen Bayne, Nelly Bly, O viaţă pe talazurile oceanului, De cart la babord*** etc.

„Spectacolul cu menestreli” a luat naştere la începutul celui de al cincilea deceniu al secolului trecut şi a propăşit vreme de aproape treizeci şi cinci de ani, după care a degenerat într-un fel de spectacol de varietăţi, în care erau amestecate la întîmplare cîteva numere cu negri. Se împlinesc treizeci de ani

de cînd adevăratul ***minstrel-show*** a murit de-a binelea. După părerea mea, era un spectacol cu adevărat încîntător şi plin de haz şi regret că nu mai există.

După cum spuneam, la Hannibal, cei care s-au dus să vadă primul „spectacol cu menestreli” au fost dezmăţaţii tîrgului. Zece sau doisprezece ani mai tîrziu, „spectacolul cu menestreli” avea să fie un lucru la fel de obişnuit în America precum este sărbătoarea de 4 Iulie[1], dar maică-mea nu văzuse niciodată un asemenea spectacol. Avea pe atunci vreo 60 de ani şi se dusese la Saint Louis împreună cu o femeie simpatică şi drăguţă, de vîrsta ei, mătuşa Betsey Smith, o veche cetăţeancă a Hanniba- lului. Nefiind de fapt mătuşa nimănui, ea era mătuşa întregului tîrguşor, din pricina firii ei blajine, generoase şi mărinimoase şi din pricina naivităţii ei cuceritoare.

Ca şi maică-mea, mătuşa Betsey Smith nu văzuse niciodată un „spectacol cu menestreli”. Atît ea, cît şi maică-mea erau foarte vioaie, în ciuda vîrstei lor venerabile; erau dornice de emoţii, de noutăţi, gata să alerge la orice spectacol la care se putea duce, păstrînd cuviinţa, o femeie drept-

---

[1] Sărbătoarea naţională a S.U.A., instituită în amintirea zilei de 4 iulie 1776, cînd cel de al doilea Congres al S.U.A., a adoptat Declaraţia de Independenţă a coloniilor engleze din America de Nord.

credincioasă. Se trezeau totdeauna cu noaptea-n cap, ca să fie de faţă cînd îşi făcea intrarea în tîrguşor vreo trupă de circ, şi le părea rău că principiile lor nu le îngăduiau să asiste la reprezentaţiile circului; de asemenea, erau totdeauna gata să urmeze corte- giile de 4 Iulie, să ia parte la procesiunile elevilor şcolii duminicale, să participe la conferinţe, la întrunirile religioase în aer liber, la reuniunile evanghelice organizate în biserici de mişcarea „reviva-

listă”[1], pe scurt, la orice divertisment despre care nu se putea spune că ar avea ceva potrivnic religiei, şi, fireşte, nu lipseau de la nici o înmormîntare.

La St. Louis, fiind setoase de noutăţi, mi-au cerut să le dau o mînă de ajutor. Voiau ceva distractiv şi cuviincios în acelaşi timp. Le-am spus că nu cunosc nimic în acest gen, cu excepţia unei adunări care urma să se ţină în marea sală a Bibliotecii Comerciale, avînd în program o expunere cu exemplificări asupra muzicii africane autohtone, expunere făcută de paisprezece misionari reîntorşi de curînd dintr-o călătorie pe Continentul Negru. Le-am mai spus că, dacă vor într-adevăr ceva instructiv şi edificator, le-aş recomanda această adunare, dar că dacă vor de fapt un spectacol mai uşor, voi căuta să găsesc unul. Ele, însă, au fost încîntate de ideea de a merge la adunarea aceea. Nu le spusesem adevărul adevărat, cu toate că-l cunoşteam: la drept vorbind, nu merită să-ţi calci pe inimă pentru a spune adevărul unor oameni care au obiceiul de a privi cu neîncredere tot ceea ce le spui, fie că e adevărat sau nu.

Aşa-zişii misionari erau o trupă de cîntăreţi, una din cele mai vestite trupe

---

[1] Mişcare religioasă înjghebată în ţările anglo-saxone în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea; îşi propunea să restabilească influenţa mereu mai scăzută a bisericii.

de acest gen şi una din cele mai bune de pe vremea aceea. Ne-am dus de-vreme şi am ocupat locuri în rîndul din faţă. Era o sală încăpătoare, cu vreo mie şase sute de locuri, şi pînă la urmă n-a rămas gol nici unul. În clipa cînd negrii aceia caraghioşi au apărut unul după altul pe scenă, în straiele lor fistichii, bătrînele au

rămas aproape mute de uimire. Le-am explicat că în Africa misionarii se îmbracă totdeauna aşa. Dar mătuşa Betsey mi-a spus, cu mustrare în glas:

„— Dar ăştia sînt nişte negri ticăloşi!”

,,— N-are a face, i-am răspuns. Într-un fel, sînt şi ei americani, fiindcă lucrează pentru Asociaţia americană a misionarilor.”

După aceea au început să discute amîndouă dacă e sau nu cuviincios să asiste la reprezentaţiile unei trupe de negri, fie ei misionari sau nu, însă eu le-am spus că ajunge să se uite în jur ca să vadă că cei mai distinşi cetăţeni din St. Louis erau de faţă, ceea ce ar fi fost, desigur, cu neputinţă în cazul unui spectacol necuviincios.

S-au liniştit şi am văzut chiar cum se bucurau fără pic de ruşine că veniseră la spectacol. Erau fericite şi încîntate de noutatea situaţiei; avuseseră nevoie doar de un pretext oarecare pentru a-şi potoli conştiinţa, iar conştiinţa lor era acum liniştită, destul de liniştită ca să nu le mai tulbure. Priveau, aşadar, cu ochi lacomi, lungul şir de măscărici. ***Gentleman***-ul din mijloc începu să sporovăiască. La un moment dat, ajunse şi la gluma aceea străveche, despre care am pomenit. Toată lumea din sală, cu excepţia celor două novice, o auzise de o sută de ori; o tăcere îngheţată, solemnă şi indignată s-a

aşternut asupra celor o mie şase sute de spectatori, iar bietul ***Bones*** a fost nevoit să-şi spună gluma în această atmosferă deprimantă. Pentru venerabilele mele novice, însă, gluma era nouă, iar cînd individul a ajuns la final, spunînd: „Ne hrăneam cu ouă”, şi a explicat apoi că în fiece zi, în timpul furtunii, căpitanul îi făcea „cu ou şi cu oţet”, cele două bătrîne, dîndu-şi capul pe spate, s-au por-

nit pe chicoteli şi hohote de rîs, care au uimit şi au încîntat în aşa măsură întreaga sală, încît s-a ridicat, ca un singur om, să vadă ce se întîmplă, să vadă cine-s cei care n-auziseră gluma aceea pînă atunci. Rîsul novicelor mele a ţinut mult, pînă cînd ilaritatea lor a devenit molipsitoare, şi toţi cei o mie şase sute de spectatori li s-au alăturat, făcînd să se cutremure sala de tunetele veseliei lor.

În seara aceea, mătuşa Betsey şi maică-mea au asigurat un strălucit succes trupei de cîntăreţi, pentru că toate glumele li s-au părut pe atît de noi pe cît li se păreau de vechi celorlalţi spectatori. Ele au întîmpinat cu hohote de rîs aceste glume şi i-au molipsit şi pe ceilalţi, astfel încît publicul a părăsit sala sleit de atîta rîs şi plin de recunoştinţă faţă de cele două bătrîne naive care prilejuiseră sufletelor lor ostenite o veselie atît de rară şi preţioasă.

. . . .
. . . . . .

Hipnotizatorul
(1 decembrie 1906)

Un eveniment tulburător în viaţa tîrguşorului nostru a fost sosirea hipnotizatorului. Cred că era în 1850. Nu sînt sigur, dar în privinţa lunii, îmi amintesc precis — era în mai; amănuntul a dăinuit în memoria mea vreme de cincizeci de ani. Cîteva mici întîmplări din luna aceea m-au ajutat să-l păstrez proaspăt în amintire în tot acest timp, întîmplări fără importanţă şi nevrednice să fie îmbălsămate, pe care totuşi mintea mea le-a păstrat cu grijă, alungînd, spre a le face lor loc şi spre a le asigura confortul necesar, lucruri de reală valoare. Adevărul este că memoria unui om e la fel de lipsită de noimă ca şi conştiinţa lui, şi nu are nici un criteriu pentru stabilirea valorilor şi a proporţiilor. Dar să lăsăm deoparte aceste întîmplări lipsite de însemnătate şi să ne ocupăm de ceea ce ne interesează acum, de hipnotizatorul cu pricina.

Cum a venit, a început să facă reclamă spectacolului său, făgăduind fel de fel de minunăţii. Intrarea era, ca de obicei, douăzeci şi cinci de cenţi, iar pentru copii şi pentru negri, jumătate preţ. Tîrgu- şorul auzise ceva despre hipnotism, dar încă nu făcuse cunoştinţă cu el, în carne şi oase. În seara premierei nu s-au înghesuit mulţi spectatori, însă aceştia au avut de povestit a doua zi atîtea minunăţii, încît

curiozitatea tuturor a fost aţîţată, iar după aceea magicianul a avut săli pline două săp- tămîni în şir. Aveam pe atunci 14 sau 15 ani, adică vîrsta la care un băiat e dornic să îndure orice, să treacă prin toate primejdiile (afară de aceea de a pieri în mijlocul flăcărilor) dacă în felul acesta s-ar putea grozăvi în faţa lumii; iată de ce, cînd am văzut cum se scălîmbăia „mediul” pe scenă, stîrnind rîsetele şi aplauzele admirative ale spectatorilor, am simţit o dorinţă arzătoare de a deveni eu însumi „mediu”.

Trei seri la rînd am stat printre candidaţii înghesuiţi pe scenă, ţinînd în palmă şi holbîndu-mă la „discul magic” şi încercînd zadarnic să intru în transă; am rămas treaz şi a trebuit să mă retrag învins, ca mai toţi ceilalţi. Ba, mai mult, am fost nevoit să stau în sală şi să-l urmăresc, plin de invidie, pe Hicks, salahorul nostru, care, cînd Simmons, magicianul, exclama: „Uite şarpele, uite şar-

pele!”, începea să ţopăie şi să alerge de colo pînă colo. Şi cînd magicianul îi băga în cap că priveşte un straşnic apus de soare, îl auzeam spunînd: „Tii, ce frumos!” şi aşa mai departe, toate trucurile cunoscute. Nu puteam nici să rîd, nici să aplaud: mă umplea de amărăciune gîndul că oamenii rîd, aplaudă şi fac un erou din Hicks, îmbulzindu-se în jurul lui după terminarea spectacolului, ca să afle de la el noi şi noi amănunte în legătură cu minunăţiile pe care, pasămite, le văzuse în transă, şi fălindu-se în fel şi chip că-l cunoşteau. Să se fălească cineva că-l cunoaşte pe Hicks! Auzi idee! Nu puteam răbda una ca asta, simţeam cum plesneşte fierea în mine.

La cea de-a patra reprezentaţie s-a ivit ispita, şi n-am fost destul de tare să-i ţin piept. După ce m-am holbat un timp la „discul magic”, m-am prefăcut că mi-e somn şi că moţăi. „Profesorul” îndată s-a apropiat de mine şi s-a apucat să facă „pase” deasupra capului şi de-a lungul trupului, picioarelor şi braţelor mele, încheindu-şi fiecare „pasă” cu un pocnet din degete, chipurile pentru a descărca prisosul de electricitate; apoi a început să mă „magnetizeze” cu discul, pe care-l ţinea între degete, şi să mă „sugestioneze” că, oricît m-aş strădui, nu-mi mai pot lua ochii de la el;

m-am ridicat atunci încetişor şi, mergînd încovoiat şi cu ochii aţintiţi asupra discului, l-am urmat de colo pînă colo, întocmai cum văzusem că fac şi ceilalţi. Apoi am fost supus la alte încercări. M-am lăsat sugestionat să fug de şerpi, să car găleţi cu apă spre a stinge un incendiu, să asist cu emoţie la o cursă de vaporaşe, să mă îndrăgostesc şi să sărut nişte fete imaginare, să pescuiesc de pe scenă şi să prind

nişte somni mai mari decît mine... şi aşa mai departe, toate minunile obişnuite. Dar nicidecum în modul obişnuit. La început am fost prevăzător, de teamă ca nu cumva „profesorul” să-şi dea seama că-s un impostor şi să mă alunge de pe scenă, fă- cîndu-mă de ocară dar îndată ce am simţit că nu mă paşte nici o primejdie, m-am pus serios pe treabă, pentru a demonstra că Hicks nu face două parale ca „mediu” şi pentru a-i uzurpa astfel locul.

A fost o treabă destul de uşoară. Hicks era cinstit din născare, iar pe mine cinstea nu mă stînje- nea de fel, cel puţin aşa pretindeau unii. Hicks spunea numai ceea ce vedea aievea, pe cînd eu vedeam mai mult decît se putea vedea şi adăugam, pe ici, pe colo, cîte un amănunt ce mi se părea de folos. Hicks era lipsit de imaginaţie, pe cîtă vreme mie mi se făcuse parte dublă. El era bleg din fire, pe cînd eu venisem pe lume neastîmpărat. Pe Hicks nu-l putea tulbura nici o vedenie şi, pe deasupra, era şi cam împiedicat la limbă, în timp ce eu, cînd mi se năzărea ceva, deşertam întreg dicţionarul, pierzînd totodată şi puţina minte ce-o mai aveam.

După o jumătate de ceas, Hicks şi reputaţia lui aparţineau trecutului, nu mai era decît un erou prăbuşit, un idol sfărîmat, iar eu ştiam lucrul ăsta şi-mi

spuneam fericit: „Mîrşăvia a reuşit!” Hicks n-ar fi fost niciodată în stare să se lase hipnotizat în aşa măsură încît să sărute în public o fată imaginară sau reală, pe cînd eu mă pricepeam. Mi-am pus în gînd să realizez cu preţul oricăror jertfe fizice sau morale tot ceea ce nu izbutise să facă Hicks. Băgasem de seamă greşelile pe care le să- vîrşise, şi le ţineam minte. Bunăoară, dacă magicianul îl întreba: „Ce vezi?” şi-l lăsa să născo-

cească singur o „vedenie”, Hicks se dovedea orb şi mut, era incapabil să vadă sau să spună ceva, pe cîtă vreme eu, aşa cum şi-a dat îndată seama magicianul, mă descurcam mai bine şi fără ajutorul lui.

Pet urmă mai era ceva: în ce privea sugestia, Hicks nu făcea nici cît o ceapă degerată. Ori de cîte ori Simmons se aşeza în spatele lui şi, privin- du-l ţintă în ceafă, încerca să-i vîre în cap ceva prin sugestie, Hicks căuta în gol şi nu recepţiona niciodată nimic. Dacă ar fi luat aminte, ar fi putut să citească pe feţele transportate ale publicului că în spatele lui se întîmpla ceva care cerea răspuns. Fiind un impostor, mă temeam să fiu supus la această încercare, deoarece ştiam că „profesorul” avea să-mi „poruncească” să fac un lucru pe care, neştiind despre ce e vorba, n-aş fi fost în stare sa-l fac, ceea ce m-ar fi dat în vileag. Totuşi, cînd mi-a venit rîndul, mi-am încercat norocul. Dîndu-mi seama după expresia încordată şi nerăbdătoare a spectatorilor că Simmons stă în spatele meu şi-mi „porunceşte” ceva cu toată puterea, m-am străduit să-mi închipui ce-o fi vrînd, dar nu mi-a dat nimic prin minte. M-am simţit ruşinat şi ca vai de capul meu. Credeam că a sunat ceasul demascării şi că peste o clipă voi fi nevoit să părăsesc sala, huiduit. Ar

trebui să-mi fie ruşine s-o mărturisesc, dar în clipa aceea primul meu gînd a fost nu cum aş putea să stîrnesc mila oamenilor inimoşi părăsind sala tulburat şi ruşinat de propria-mi ticăloşie, ci cum aş putea să ies în chip cît mai senzaţional şi mai spectaculos.

Pe masă, printre obiectele folosite în cursul reprezentaţiilor, se afla şi un revolver vechi, ruginit

şi neîncărcat. Cu două sau trei săptămîni înainte, avusese loc de Întîi mai o serbare şcolară, la care mă certasem cu un găligan, zurbagiul şcolii, şi cearta nu se sfîrşise bine pentru mine. Băiatul acela şedea acum în mijlocul sălii, cam la jumătatea culoarului principal. M-am îndreptat tiptil şi solemn spre masă, cu o căutătură fioroasă, maimuţărită după aceea a eroului unui roman popular, am apucat brusc revolverul, l-am fluturat în aer, am strigat numele zurbagiului, am sărit de pe scenă, m-am năpustit spre el şi l-am fugărit afară din sală, mai înainte ca spectatorii, înmărmuriţi, să poată interveni ca să-l salveze. Au urmat aplauze frenetice, iar magicianul, adresîndu-se publicului, a spus pe un ton solemn:

,,— Ca să vă daţi seama cît de remarcabilă este această performanţă şi ce «mediu» admirabil avem în persoana acestui băiat, vă asigur că fără ca eu să fi pronunţat nici un singur cuvînt spre a-l dirija, el a îndeplinit întocmai, pînă în cele mai mici amănunte, ceea ce i-am poruncit cu mintea. Printr-un simplu impuls al voinţei aş fi putut să-l opresc în orice clipă din goana lui turbată, aşa că bietul flăcău care adineauri a fugit din sală n-a fost nici o clipă în primejdie.”

Prin urmare, nu mă făcusem de rîs. M-am întors pe scenă ca un erou, simţindu-mă fericit cum n-aveam să mai fiu vreodată pe lumea asta de atunci încoace. În ce priveşte sugestia, temerile mele se risipiră. Am înţeles că în cazul cînd n-aş fi în stare să ghicesc poruncile „profesorului”, aş izbuti oricînd să născocesc ceva care să se brodească la fel de bine. Nu m-am înşelat, iar exhibi-

ţiile de dirijare a gîndirii au devenit numerele preferate ale publicului. Ori de cîte ori simţeam că mi se porunceşte să fac un lucru, mă ridicam şi făceam ceva — orice îmi trecea prin cap — iar magicianul, nefiind prost, nu mă dezminţea niciodată. Cînd oamenii mă întrebau: „Dar cum poţi ghici ce-ţi porunceşte el?” eu răspundeam: „Păi, foarte uşor!” Iar ei exclamau atunci cu admiraţie: „E peste ***puterile noastre*** să pricepem cum faci!”

Hicks se arătase slab şi în altă privinţă. Cînd, după ce îi făcea „pase”, „profesorul” anunţa: „Corpul lui e insensibil acum, poftiţi de vă convingeţi, doamnelor şi domnilor”, doamnele şi domnii se repezeau să se convingă şi înfigeau ace în el, iar dacă acestea intrau adînc, Hicks tresărea, şi bietul „profesor” se vedea silit să explice că Hicks „nu este îndeajuns de adînc hipnotizat”. Eu însă nu tresăream sufeream doar şi lăcrămam în sinea mea. Cîte cazne nu e dispus să îndure un băiat în- gîmfat pentru a-şi păstra „reputaţia”?! La fel şi bărbaţii îngîmfaţi: o ştiu din proprie experienţă, şi am constatat acelaşi lucru la sute de mii de oameni. M-aş fi aşteptat, uneori, ca „profesorul” să mă apere atunci cînd încercările erau neobişnuit de grele, însă nu mă apăra. Se prea poate să fi fost amăgit la fel ca şi ceilalţi, cu toate

că nu-mi vine să cred. Oamenii erau foarte cumsecade, dar cred că împingeau la extrem naivitatea şi credulitatea. Îmi înfigeau în braţ cîte un ac şi apăsau pînă ce cam o treime din lungimea lui îmi intra în carne, apoi rămîneau muţi de uimire, nepricepînd cum de putea „profesorul”, printr-un simplu efort de voinţă, să-mi prefacă braţul într-o bucată de fier, nesimţitoare la durere. De fapt, braţul meu nu era de loc insensibil: mă durea cumplit.

După cea de a patra reprezentaţie, acea reprezentaţie măreaţă şi triumfală, am rămas singurul „mediu”. Simmons n-a mai invitat alţi candidaţi pe scenă. Am lucrat singur seară de seară, pînă la încheierea turneului de două săptămîni al magicianului. Pînă atunci scepticismul celor zece-doisprezece bătrîni înţelepţi, care reprezentau elita intelectuală a tîrguşorului, se dovedise ireductibil. Socoteam acest lucru drept o jignire, ca şi cum m-aş fi îndeletnicit cu o meserie cinstită. Nu-i nimic surprinzător în asta. Uneori oamenii se simt adinc jigniţi tocmai cînd o merită. Cei zece bătrîni preaînţe- lepţi au continuat să clatine din cap neîncrezători pînă la sfîrşitul primei săptămîni, spunînd că n-au văzut nici o minune care să nu poată fi săvîrşită

prin convenţa partenerilor; pe deasupra, neîncrederea lor îi făcea să se umfle în pene şi să se şi laude cu ea în faţa celor ignoranţi şi creduli. Îndeosebi bătrînul doctor Peake, care era căpetenia scepticilor, se arăta grozav: era doar coborîtor al ***F.F.V.***[1] un om învăţat, venerabil, cu părul alb, îmbrăcat elegant, după moda unei epoci mai timpurii şi mai distinse; era masiv şi impunător, şi nu numai că părea, dar chiar era un adevărat înţelept. Exercita o mare influenţă asupra concetăţenilor săi, iar părerea lui în orice chestiune era preţuită mai mult decît aceea a oricărui alt cetăţean al tîrguşorului nostru. Cînd, în cele din urmă, l-am cucerit şi pe el, mi-am dat seama că eram stapîn pe situaţie; iar acum, după mai bine de cincizeci de ani, recunosc, cu cîteva lacrimi vechi, secate, că m-am bucurat de triumful meu fără pic de ruşine.

. . . .

(2 decembrie 1906)

---

[1] Abrevierea formulei ***First Families of Virginia,*** care înseamnă în traducere: Primele familii stabilite în Virginia; apartenenţa la aceste familii constituia un fel de titlu de nobleţe.

În 1847 locuiam într-o casă mare, albă, la colţul dintre Strada Mare şi Strada Colinei — o casă care mai stă în picioare şi astăzi, cu toate că nu mai e chiar aşa mare, măcar că nu-i lipseşte nici o scîn- durică; am văzut-o acum un an şi am băgat de seamă că s-a împuţinat. Tata a murit în casa asta în luna martie a pomenitului an, dar familia noastră s-a mutat de acolo abia cîteva luni mai tîrziu. Nu eram singurii locatari ai casei: mai locuia acolo o familie, aceea a doctorului Grant. Într-o zi, nu ştiu din ce pricină, doctorul Grant şi doctorul Rey- burn s-au bătut pe uliţă cu bastoanele-baionete, şi Grant a fost adus acasă crestat de nenumărate tăieturi. Bătrînul doctor Peake i-a oblojit rănile şi, un timp, a venit zilnic să-l îngrijească.

Ca şi Peake, familia Grant era de fel din Vir- ginia, iar într-o zi, cînd Grant se înzdrăvenise îndeajuns ca să umble prin casă şi să stea la taclale în salonaş, a venit vorba despre Virginia şi despre vremurile de altădată. Eram şi eu acolo, dar ceilalţi pesemne că nu m-au băgat în seamă, fiindcă nu eram decît un prichindel, o cantitate neglijabilă. Doi dintre cei prezenţi — doctorul Peake şi ***missis*** Crawford, mama doamnei Grant — care fuseseră în sala teatrului din Richmond[1] cînd acesta

---

[1] Capitala statului Virginia.

a luat foc acum treizeci şi şase de ani, au adus vorba despre memorabila tragedie, dînd amănunte înfricoşătoare. Cu ochii acestor martori oculari am văzut atunci întreaga tragedie, cu o intensitate insuportabilă: am văzut fumul negru răsucindu-se şi învîrtejindu-se spre cer, am văzut limbile de foc care sfîşiau fumul şi-l înroşeau, am auzit ţipetele sinistraţilor, le-am zărit feţele în pervazurile ferestrelor, prin perdeaua de fum, i-am văzut sărind în gol pentru a-şi găsi moartea sau o mutilare mai groaznică decît moartea. Acest tablou e încă viu în faţa ochilor mei şi nu se va şterge niciodată.

La un moment dat au vorbit şi despre vechea reşedinţă a familiei Peake, construită în perioada colonială, o clădire cu coloane masive şi cu încăperi spaţioase, iar din amănuntele disparate pe care le-am aflat mi-am făcut o imagine destul de clară despre ea. Am ascultat cu nesaţ, deoarece auzeam pentru prima oară detalii despre asemenea palate din gura unor oameni care le văzuseră cu ochii lor proprii. Un amănunt, aruncat la întîmplare atunci, mi-a izbit îndeosebi imaginaţia. În zid, lîngă intrarea principală, se afla o gaură rotundă, mare cît o farfurie, făcută de o ghiulea englezească în timpul războiului pentru independenţă.

Era un amănunt sugestiv, care dădea viaţă istoriei, iar pentru mine pînă atunci istoria nu fusese niciodată vie.

Ei bine, trei sau patru ani mai tîrziu, aşa cum am arătat mai sus, devenisem „mediul” şi vedeta spectacolelor hipnotizatorului: era pe la începutul celei de a doua săptămîni a turneului; spectacolul ajunsese cam pe la jumătate, cînd în sală şi-a făcut intrarea impunătorul doctor Peake, cu plastron, manşete scrobite şi baston cu măciulia de aur; un

cetăţean respectuos i-a cedat numaidecît locul lîngă familia Grant. Asta s-a întîmplat tocmai cînd încercam să născocesc o nouă halucinaţie, ca răspuns la îndemnul „profesorului”:

„— Concentrează-ţi puterile. Uită-te cu atenţie. Spune, vezi ceva? Concentrează-te, concentrea- ză-te! Şi acum descrie ce vezi!”

Fără să bănuiască, intrarea doctorului Peake în sală îmi amintise de discuţia pe care o ascultasem cu trei ani în urmă. Îmi furnizase astfel capital şi devenise complice la şarlatania mea. Am început, aşadar, să descriu o viziune, vagă şi ceţoasă (asta era o regulă a jocului; n-are nici un rost ca de la început să ai o viziune prea clară, ar putea să dea de bănuit că ai venit cu ea pregătită de-acasă). Viziunea s-a înfiripat treptat, cîştigînd în intensitate şi dramatism. Era vorba de incendiul din Richmond. Doctorul Peake asculta cu răceală, şi frumoasa lui faţă vădea un dispreţ politicos; dar cînd a început să recunoască incendiul, expresia lui s-a schimbat, şi ochii i s-au aprins. De îndată ce mi-am dat seama de asta, am deschis larg supapa şi am lăsat să ţîşnească aburul din plin, oferind spectatorilor un regal de flăcări şi grozăvii ca să-l ţină minte cît or trăi! Iar cînd am sfîrşit, oamenii rămăseseră fără grai, încremeniseră parcă. Docto-

rul Peake se ridicase şi am văzut că răsuflă greu.

,,— Îndoielile mele s-au risipit, a spus el cu glas tare. Un asemenea miracol nu putea fi săvîrşit prin nici o înţelegere prealabilă. Băiatul n-avea de unde să ştie aceste amănunte, şi, totuşi, le-a descris cu precizia unui martor ocular şi cu o autenticitate de netăgăduit, aşa să-mi ajute dumnezeu!”

Am păstrat reşedinţa colonială pentru ultima seară, cînd am desăvîrşit convertirea doctorului Peake cu ajutorul urmei lăsate de ghiulea în zidul clădirii. Doctorul a explicat apoi publicului că nu aveam de unde să cunosc acest mic amănunt, care deosebea reşedinţa familiei sale de toate celelalte case din Virginia, astfel încît era limpede că eu văzusem acest amănunt în halucinaţia mea. Ptiu, drace!

Curios lucru: cînd s-a încheiat turneul magicianului, în tîrguşor nu mai rămăsese decît un singur om care nu credea în hipnotism, şi acela eram eu. Toţi ceilalţi fuseseră convertiţi. Eu, însă, am rămas vreme de cincizeci de ani un adversar implacabil şi de neînduplecat al mesmerismului[1] şi al hipnotismului. Asta fiindcă eram hotărît să nu le experimentez în viaţa de apoi. Era peste puterile mele. Mă revolta însăşi noţiunea de mesmerism. Poate din pricină că îmi aducea aminte de un episod din viaţa mea pe care, din

---

[1] Pînă la dezlegarea problemei fenomenelor de hipnoză de către ***I. P. Pavlov*** (1849—1936), în cadrul învăţăturii sale despre activitatea nervoasă superioară, s-au emis pentru explicarea lor multe teorii antiştiinţifice; larg răspîndită în prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost teoria ,,magnetismului animal" lansată de medicul austriac ***Franz Mesmer*** (1734—1815).

orgoliu, aş fi vrut să-l uit, deşi socoteam, sau mă sileam să cred că nu voi fi pus niciodată în faţa vreunei ,,probe” care să nu fie ieftină şi inconsistentă şi care să nu aibă la spate vreun şarlatan de teapa mea.

Adevărul este că n-a trebuit să aştept mult pen-tru a mă plictisi de triumful meu. Cred că nici treizeci de zile. Gloria clădită pe minciuni devine curînd o povară nesuferită. Fără îndoială că, o vreme, m-am bucurat să aud povestindu-se şi re- povestindu-se isprăvile mele şi să văd oamenii mi-nunîndu-se de ele şi exprimîndu-şi zgomotos admiraţia, dar ţin bine minte că, după un timp, acest subiect mi-a devenit odios şi n-am mai putut îndura scîrba pe care mi-o provoca. Îmi amintesc că generalul Sherman[1] îşi ieşea din sărite şi începea să înjure ori de cîte ori auzea cîntecul ***Pe cînd mărşăluiam prin Georgia,*** care se cînta anume pentru el oriunde se ducea.

Ce uşor e să-i faci pe oameni să creadă o minciună, şi ce greu e să le-o scoţi din cap! Treizeci şi cinci de ani după aceste ticăloase isprăvi ale mele, m-am dus în vizită la maică-mea, pe care n-o văzusem de zece ani, şi,

---

[1] ***William Sherman*** (1820—1891), general american, a comandat una din armatele abolitioniştilor în războiul civil american (1861—1865).

mînat de ceea ce mi se părea a fi un imbold destul de nobil şi poate eroic, m-am hotărît să mă umilesc în faţa ei şi să-i mărturisesc vechiul păcat. Mă hotărîsem cu greu: mă temeam de necazul pe care i-l puteam căşuna şi de ruşinea ce s-ar fi arătat în ochii ei; dar după o lungă şi frămîntată chibzuire, sacrificiul mi s-a părut necesar, aşa încît mi-am luat inima în dinţi şi i-am mărturisit totul.

Spre uimirea mea, nu a avut loc nici o scenă dramatică, sentimentală, ***à la*** George Washington[1]: maică-mea n-a fost cîtuşi de puţin mişcată; pur şi simplu n-a vrut să mă creadă şi mi-a şi spus-o! N-am fost numai dezamăgit, m-am simţit chiar jignit vazînd că mărturisirea sinceră, pe care-o făcusem cu preţul unor atît de mari eforturi, era respinsă cu atîta calm şi indiferenţă, cînd mă aşteptam să mă aleg cu un ce profit de pe urma ei. I-am repetat de cîteva ori, pe un ton din ce în ce mai aprins, că tot ceea ce făcusem în cadrul acelor reprezentaţii de demult era minciună şi înşelătorie; iar cînd mama a scuturat liniştită din cap, spunînd că

---

[1] Istoriografia şi literatura din S.U.A. din secolul al XIX-lea a idealizat figura lui ***George Washington*** (1732—1799) — comandantul suprem al armatelor coloniştilor în războiul de independenţă (1775—1783) şi întîiul preşedinte al S.U.A. — prezentîndu-l drept prototipul omului cu maniere alese şi cu caracter frumos.

ştie ea ce ştie, am jurat cu mîna pe inimă şi am întrebat-o: „Ei, acum ce spui?”

Dar nici asta n-a tulburat-o de fel; a rămas neclintită în convingerea ei. Mi-a fost greu să îndur acest lucru, cu atît mai dureros cu cît atunci cînd mi-a respins jurămîntul, mi-a mai pus şi sare pe rană invocînd fel de fel de ***argumente*** spre a-mi demonstra că nu ştiu ce vorbesc şi că m-am lăsat amăgit. Refuza să creadă că născocisem eu însumi acele halucinaţii şi zicea că vorbesc prostii: nu eram decît un copil pe vremea aceea şi n-aş fi fost în stare să născocesc aşa ceva. Şi amintindu-mi de incendiul din Richmond şi de reşedinţa colonială, mi-a spus că asemenea lucruri nu puteau fi scornite de un copil. Atunci mi-am dat seama unde trebuie să bat! I-am spus că avea dreptate: în- tr-adevăr, nu le născocisem, ci le aflasem de la doctorul Peake. Dar pînă şi această lovitură n-a avut nici un efect. Maică-mea mi-a răspuns că mărturia doctorului Peake atîrna mai greu decît a mea, or el declarase cît se poate de limpede că n-aveam de unde să ştiu despre lucrurile acelea.

Ruşinat şi plin de neputincioasă indignare, mi-am dat seama că fusesem învins pe toată linia. Nu-mi mai rămînea decît o singură carte, dar, e

drept, o carte formidabilă. Am scos-o şi am aşteptat. Mi se părea inuman să-i dărîm fortăreaţa după ce o apărase atît de vitejeşte, dar înfrînţii nu cunosc mila. Am jucat deci acea carte supremă: era povestea cu acele. I-am spus solemn:

„— Îţi dau cuvîntul de onoare că fiecare ac înfipt în braţul meu mi-a pricinuit o durere crîncenă."

Iar ea mi-a răspuns:

,,— Au trecut treizeci şi cinci de ani de atunci. După atîta amar de vreme e firesc să ai această impresie, numai că mă aflam şi eu în sală atunci şi ştiu mai bine decît tine. Află că n-ai tresărit niciodată."

Era nespus de calmă! iar eu, dimpotrivă, simţeam că înnebunesc.

„— O, Doamne! am exclamat. Lasă-mă să-ţi dovedesc că spun adevărul. Uită-te la braţul meu; înfige un ac în el, înfige-l adînc, n-am să tresar."

Ea însă şi-a clătinat capul cărunt şi mi-a spus, cu sinceritate şi convingere:

„— Eşti un om în toată firea acum şi te poţi preface că nu te doare, dar atunci erai doar un copil şi n-ai fi fost în stare să te prefaci."

Şi, astfel, pentru ea minciuna pe care i-o servisem în copilărie a rămas pînă la sfîrşitul zilelor ei un adevăr de

netăgăduit. Carlyle[1] spunea că „minciunile mor tinere”. Asta dovedeşte că nu se pricepea la minciuni. Dacă aş fi asigurat pe viaţă această minciună a mea, de mult aş fi dat faliment tot plătind prime.

. . . .
. . . . . .

(3 decembrie 1906)

Într-o seară (la Viena, în 1897), am cinat la familia C., şi după masă, au mai venit cîţiva prieteni ai familiei, spre a fuma o ţigară şi a sta la taifas; printre ei se număra şi G., care luase cina la familia X. G. ne-a istorisit o întîmplare petrecută acolo. Iată despre ce era vorba. Cînd au fost poftiţi să treacă la masă, mai lipsea încă un invitat — baronul F., un văr al lui ***Herr*** X. L-au aşteptat zece minute, dar musafirul tot nu s-a arătat; apoi au renunţat şi s-au aşezat la masă. Între supă şi peşte, baronul şi-a făcut apariţia şi a fost prezentat: era un bărbat puternic, masiv, cam de vreo 50 de ani, cu un păr sur ca oţelul şi cu o faţă aspră. Scuzîndu-se pentru întîrziere, se aşeză la masă şi începu să-şi desfacă şervetul; deodată se opri şi se zgîi peste masă la

---

[1] ***Thomas Carlyle*** (1795—1881), scriitor englez idealist, a propovăduit cultul eroilor şi dispreţul faţă de masele populare.

mister B., un englez de vîrstă mijlocie, cu o înfăţişare gravă, care se afla în treacăt prin Viena. Privindu-l, se întunecă la faţă şi căpătă o expresie de ură crîncenă şi neînduplecată; apoi scăpă şervetul din mînă, se ridică brusc şi părăsi încăperea. Nedumerit, X. îşi lăsă musafirii, buimăciţi, şi ieşi după el, pentru a afla ce se în- tîmplase. Îl găsi pe baron trăgîndu-şi mănuşile, gata de plecare. Era furios şi aproape că făcea spume la gură. La întrebările neliniştite ale lui X., baronul îi răspunse:

„— Nu, nu te teme, nu e vorba de ceva ce s-a în- tîmplat aici; e la mijloc o întîmplare mai de demult. Nu încape nici o îndoială: e englez, şi numele lui este B. Nu-i aşa?”

„— Aşa e.”

„— Ei bine, nu l-am mai întîlnit decît o singură dată, şi anume acum douăzeci şi şapte de ani, dar îl cunosc, l-aş recunoaşte pînă şi în Siberia, în Sahara sau în iad! Mare noroc are că nu mă pot atinge de el, nu vreau să fiu un ucigaş!”

„— Dar ce-i? Ce s-a întîmplat? Ce ţi-a făcut?”

„— Ce mi-a făcut? O, m-apucă groaza cînd mă gîndesc! Lasă-mă să plec, nu-mi sta în cale; vrei să-l ucid?”

Aceasta era întîmplarea, şi G. nu ştia decît atît, şi nimic mai mult. Dar şi atît era destul ca să ne aţîţe curiozitatea

pînă la punctul de fierbere şi să stîrnească o sumedenie de întrebări şi presupuneri, lucru de preţ pentru taifasul unor fumători; am fost însă nevoiţi să aşteptăm cîteva zile pînă să aflăm dezlegarea enigmei. Iat-o.

În 1870, B. locuia la Londra. Era pe-atunci un tînăr cu mintea ageră şi iscoditoare şi ahtiat de noutăţi. Practica mesmerismul, căci aşa i se spunea pe atunci, şi cu ajutorul lui săvîrşea multe din isprăvile ciudate pe care mai tîrziu Charcot[1] avea să le realizeze sub numele de hipnotism. Într-o seară, în casa unui eminent savant, B. a făcut, cu ajutorul unor persoane ale căror însuşiri de „mediu” le verificase, o demonstraţie de acest fel. Un domn dintre cei prezenţi l-a invitat să vină la el, în suburbia Sydenham, să facă o demonstraţie similară în faţa unor prieteni ai săi. B. i-a răspuns:

„— Vin, însă cu o condiţie: să aduceţi pentru experienţele mele zece-douăsprezece persoane ştiute de dumneavoastră, dar pe care eu să nu le cunosc, asta pentru a înlătura orice bănuială de

[1] ***Jean Charcot*** (1825—1893), neuropatolog francez cunoscut, printre altele, prin lucrările sale în domeniul hipnozei.

complicitate. S-ar putea să nu reuşesc să influenţez pe nici unul dintre ei, deşi cred că din zece-doisprezece tot voi reuşi să influenţez unul sau doi.”

Condiţia a fost primită, şi data demonstraţiei a fost fixată. Dar în ajunul zilei hotărîte, ***gentleman***-ul i-a trimis un bileţel, înştiinţîndu-l pe B. că nu reuşise să găsească nici un om dispus să-i slujească drept „mediu” şi rugîndu-l să aducă el însuşi persoanele asupra cărora urma să experimenteze.

B. a adus cu el un tînăr care era un foarte bun „mediu” şi pe care-l hipnotizase adesea. Cei doi s-au urcat pe estrada amenajată la un capăt al salonului, avînd în faţă vreo patruzeci de bărbaţi — unii tineri, alţii de vîrstă mijlocie, unii eleganţi şi uşuratici, alţii cu o înfăţişare gravă, unii ironici, alţii făţiş ostili. Simţind atmosfera duşmănoasă, lui B. i-a părut rău că nu insistase asupra îndeplinirii condiţiei stipulate iniţial. A încercat să repare greşeala, poftindu-i pe cei de faţă să-i dea un „mediu” din rîndurile lor şi spunîndu-le că ar fi foarte bucuros dacă i-ar împlini această rugăminte. A aşteptat zadarnic, tăcerea a fost singurul lor răspuns.

Atunci, s-a apucat să-l hipnotizeze pe tînărul cu care venise şi l-a făcut să ia sarea drept zahăr, zahărul drept sare, creta drept piatră-acră, piatra- acră

drept cretă, apa drept rachiu, rachiul drept lapte... şi aşa mai departe; l-a făcut să vadă co-răbii plutind pe mare, case în flăcări, bătălii, curse de cai şi alte asemenea lucruri, însă la toate aceste isprăvi auditoriul surîdea dispreţuitor, ba, un grup de tineri filfizoni — printre care unul cu o mutră obraznică, stînd rezemat de perete — exclamau în şoaptă, dar destul de tare: „Şarlatan! Impostor!” etc. Voiau bineînţeles să fie auziţi de B., şi B. a

auzit, sperînd că gazda va interveni, ca să-l apere de aceste ocări, B. i-a aruncat de cîteva ori priviri rugătoare; gazda însă era vădit speriată. B. şi-a dat seama că de apărat trebuie să se apere singur. A căutat să-i identifice pe cei care-l insultau, să vadă din gura cui ieşeau insultele, dar în zadar. Căpetenia bandei parea sa fie filfizonul rezemat de perete, dar B. nu era sigur. Şi-a continuat demonstraţia, înfuriindu-se tot mai tare din pricina ocărilor care nu mai conteneau.

La un moment dat, B. spuse:

„— Şi acum voi face ca trupul mediului să devină tare ca fierul şi vă voi ruga pe aceia dintre dumneavoastră care au vreo îndoială să poftească pe estradă, ca să verifice."

B. îl întinse pe tînăr cu capul pe-o masă şi cu călcîiele pe alta, fără nici un reazem dedesubt, şi-i pofti pe cei ce nutreau îndoieli să vină să se încredinţeze. Nu se clinti nimeni, dar se auzi o exclamaţie:

„— Nu-i decît un şarlatan de bîlci, cu un partener plătit!"

De astă dată B. îl identifică pe cel care rostise aceste cuvinte: era tînărul filfizon rezemat de perete. După ce cu cîteva ,,pase" îşi trezi „mediul" din somnul hipnotic, B. se întoarse către auditoriu şi zise:

,,— Am fost invitat să vin aici, nu m-am poftit singur. Am fost invitat ca un ***gentleman,*** pentru a întîlni nişte ***gentlemeni;*** dumneavoastră ştiţi mai bine decît mine de ce gazda nu şi-a îndeplinit obligaţiile pe care le asumase faţă de mine. Vă lipseşte curajul de a urca pe estradă şi de a vă supune voi

înşivă experienţelor, totuşi, fiind mulţi la număr, cutezaţi să mă insultaţi pe mine pentru că sînt singur şi pentru că, socotiţi dumneavoastră, nu aş fi în stare să mă supăr. Dumneavoastră nu credeţi în mesmerism; nu credeţi în autenticitatea demonstraţiilor mele; am să vă dau o dovadă care vă va convinge. Îl poftesc pe domnul care stă rezemat de perete să vină încoace."

Şi, rostind aceste cuvinte, şi-a aţintit privirea asupra domnului aceluia, care-i întoarse privirea, uitîndu-se ţintă în ochii lui, în vreme ce B., îi făcea semn şi îi atrăgea spre el în văzul tuturor.

,,— Hai, pofteşte!"

Cu ochii aţintiţi asupra lui B., noul „mediu" înaintă încet, pînă ce ajunse pe estradă.

„— Stop!"

Individul se opri.

„— Poftim, aşază-te pe scaunul acesta!"

Individul se supuse.

,,— Ce vezi? Oceanul?"

Individul dădu din cap, visător.

„— E la picioarele dumitale? Vezi cum se sparg valurile?"

Iarăşi dădu din cap.

„— Nu-ţi dai seama cît e de cald? Atunci, de ce porţi hainele astea groase pe asemenea căldură? Leapădă-le şi aruncă-te în apă, o să-ţi facă bine."

Individul îşi scoase haina.

„— Acum dezbracă-ţi vesta şi arunc-o. Acum pantalonii, leapădă-i şi pe ei. Acum, cămaşa. Şi indispensabilii, şi tricoul. Gata, aruncă-te în apă! Stop!”

B. se întoarse către public şi continuă:

,,— În faţa dumneavoastră se află un sceptic, un ***gentleman*** din Mayfair[1], un om din înalta societate, un filfizon care robeşte femeile cu un surîs, un ***dandy***[2] parfumat, care frecventează toate saloanele, care-şi dispreţuieşte semenii, dar e sensibil la propriile lui interese, mîndru de frumuseţea şi de farmecele sale. Iată-l gol puşcă în faţa dumneavoastră! Aşa cum este dumnealui, aşa veţi fi şi dumneavoastră. Dumnezeu mi-e martor că am să vă dezbrac la piele pe toţi, ticăloşilor!"

Dar n-a apucat să-i dezbrace. S-a produs o învălmăşeală de nedescris, şi într-un minut încăperea a rămas pustie. Omul despuiat era baronul F. ...

Jim Wolf şi viespile
(16 octombrie 1906)

Moş Remus[3] trăieşte încă şi trebuie să aibă peste o mie de ani. Cred că într-adevăr aşa stau lucrurile, pentru că

---

[1] Cartier aristocratic in inima Londrei.

[2] ***Dandy*** — tînăr îmbrăcat cu eleganţă exagerată.

[3] Aici autorul se referă la Moş Remus, care deţine rolul naratorului sfătos şi plin de duh în popularele istorioare bazate pe foclorul negrilor din S.U.A. ale scriitorului american ***Joel Chandler Harris*** (1848—1908). Mai jos însă Twain vorbeşte de Joe Chandler Harris însuşi, aplicîndu-i numele personajului creat de el.

acum o lună şi ceva am văzut în ziare o nouă fotografie de-a lui, fotografie în care are un hotărît şi surprinzător aer geologic, încît se vede limpede că moşul se gîndeşte la mastodonţii şi plesiozaurii cu care obişnuia să se joace cînd era copil.

Se împlineşte un sfert de veac de cînd l-am văzut ultima oară pe moş Remus. Ne-a făcut o vizită acasă la Hartford[1] şi a fost sorbit cu evlavie de ochii mari ai Suzanei şi ai Clarei[2]; fetiţele — care-i ştiau pe de rost cartea, deoarece le citeam seară de seară povestiri din ea — au rămas adînc impresionate cînd le-am spus, în taină, că el este moş Remus cel adevărat, numai că se spoise bine, ca să poată intra în casele oamenilor prin uşa din faţă.

Era cel mai sfios om matur din cîţi am întîlnit vreodată. Cînd se aflau alţi oameni în preajmă, ră- mînea mut şi părea că suferă în tăcere pînă plecau. Era totuşi un om adorabil, cu ochii plini de blînde- ţea şi drăgălăşenia nemuritorului său Remus, iar firea lui sinceră, de o cuceritoare naivitate, i se oglindea pe chip.

Se prea poate ca Jim Wolf să fi fost la fel de sfios ca şi Harris. E greu de imaginat; totuşi, întor- cîndu-mă cu

---

[1] Oraş în statul Connecticut din estul S.U.A. în care Twain şi familia lui au locuit mai bine de două decenii.

[2] Două dintre fiicele autorului.

cincizeci şi şase de ani în urmă şi gîndindu-mă la Jim Wolf, sînt aproape convins că era la fel de sfios. Băiatul acesta înalt şi deşirat era ucenic în tipografia din Hannibal a fratelui meu. Mi se pare, de altfel, că l-am mai descris în altă parte. Pe băiatul acesta l-am ajutat, fără ca el să mi le ceară, cu sfaturile şi cu mila mea, în noaptea de pomină a păţaniei sale cu cotoii. Avea 17 ani, şi, cu toate acestea, era de vreo patru ori mai sfios decît mine, măcar că n-aveam decît 14 ani. Lua masa şi dormea la noi, dar era întotdeauna mut în prezenţa surorii mele, iar cînd buna mea mamă îi vorbea, nu-i putea răspunde decît în monosila- bele spaimei. Într-o încăpere unde era o fată nu ţi-ar fi intrat cu nici un chip; nimic pe lume nu l-ar fi putut convinge s-o facă.

Într-o zi, pe cînd stătea singur în salonaşul nostru, două falnice fete bătrîne au intrat în încăpere şi s-au aşezat aşa fel încît bietul Jim nu putea ieşi fără a trece pe lîngă ele. El, însă, mai degrabă s-ar fi încumetat să treacă pe lîngă unul din plesiozaurii lungi de nouăzeci de picioare ai lui Harris. La un moment dat am intrat şi eu în salonaş şi, încîntat de situaţie, m-am aşezat într-un colţ, ca să văd cum se canoneşte Jim şi să mă bucur de suferinţa lui. Cîteva clipe mai tîrziu a

venit şi maică-mea şi s-a aşezat cu musafirele la taifas. Jim a rămas ţeapăn pe scaunul lui şi vreme de un sfert de ceas nu s-a clintit de acolo — nici generalul Grant[1] şi nici măcar o statuie de bronz n-ar fi putut să stea într-o nemişcare atît de desă- vîrşită. Mă refer la trupul şi la membrele sale; cu faţa era altceva. După umbrele ce-i treceau pe faţă, mi-am dat seama că se întîmplă ceva, ceva neobişnuit. Muşchii feţei îi zvîcneau brusc, dar în clipa următoare încordarea dispărea fără urme. Aceste spasme deveneau din ce în ce mai dese, dar nici unul din muşchii trupului său nu-şi pierdea rigiditatea, trădînd vreun interes faţă de cele ce se petreceau cu Jim. Ceva se ***întîmpla*** într-adevăr cu Jim, iar eu ştiam foarte bine ce anume. În cele din urmă, două lacrimi au început să i se prelingă încet pe obrajii scuturaţi de spasme, dar Jim a rămas ţeapăn, lăsîndu-le să curgă; apoi am văzut cum mîna lui dreaptă se furişează de-a lungul şol-dului pînă aproape de genunchi şi înşfacă zdravăn cracul pantalonului.

---

[1] ***Ulysses Grant*** (1822—1895), general american; în timpul războiului civil s-a alăturat partidului republican comandînd armatele statelor anti- sclavagiste; ca preşedinte al S.U.A. (1863—1877) a urmat o politică reacţionară.

Dădea să prindă o viespe. O colonie întreagă de viespi i se căţărau pe picioare, explorînd terenul de jur împrejur, şi ori de cîte ori Jim tresărea, îl împungeau adînc; vreme de un sfert de ceas un grup de excursioniste după altul s-au tot căţărat pe pulpele lui, supărîndu-se pentru cea mai mică mişcare sau tresărire pe care şi-o îngăduia în durerea lui. Iar cînd această distracţie a devenit aproape insuportabilă, Jim s-a gîndit să le strivească între degete şi să le scoată din circulaţie. Cu multe a reuşit, dar a plătit scump pentru fiecare, deoarece, neavînd cum să vadă viespile, se întîmpla să le apuce de unde nu trebuia, şi atunci viespile în agonie îl înţepau ca să le ţină minte.

Dacă doamnele acelea ar fi rămas în vizită toată ziua şi dacă toate viespile din Missouri s-ar fi strîns şi s-ar fi căţărat pe picioarele lui Jim, n-ar fi ştiut nimeni în afară de Jim, de viespi şi de mine. El ar fi rămas locului pînă la plecarea cucoanelor. După ce au plecat ele, noi ne-am dus sus în camera noastră, unde Jim şi-a scos hainele: picioarele lui arătau grozav. Parc-ar fi fost împînzite cu nasturi de cămaşă, fiecare nasture avînd în mijloc cîte o gaură roşie. Jim simţea o durere insuportabilă, ba nu, nu era insuportabilă în comparaţie cu durerea

de a sta în prezenţa acelor doamne — o durere mult mai greu de îndurat, faţă de care înţepăturile viespilor i se păreau ceva plăcut.

Jim nu putea să sufere viespile. Ţin minte că o dată...

. . . .
. . . . . .

(30 octombrie 1906)

Ţin minte a întîmplare care-mi întăreşte această convingere şi care s-a petrecut înaintea păţaniei istorisite adineauri. În acele zile ale copilăriei nu-mi dădeam seama că a juca un renghi cuiva e o distracţie meschină şi ruşinoasă, pe lîngă că e, de obicei, şi lipsită de haz. Pe vremea aceea nu mă gîndeam, fireşte, la asta, ci făceam farse cu nemiluita, fără să mă sinchisesc de aspectul moral al farselor mele. Trei pătrimi din viaţa mea i-am privit cu scîrbă şi dispreţ fără margini pe oamenii care fac farse; i-am dispreţuit cum cred că n-am dispreţuit nici o altă categorie de criminali, iar cînd îmi exprim părerea despre ei, gîndul că am fost eu însumi un asemenea farsor mai degrabă îmi sporeşte amărăciunea decît mi-o micşorează.

Într-o după-amiază am găsit partea de sus a ferestrei din dormitor acoperită de un strat gros de viespi. Jim dormea totdeauna în jumătatea de lîngă fereastră a patului. Am avut atunci ceea ce mi s-a părut a fi o inspiraţie fericită: am tras cearceafurile de pe pat şi, cu preţul cîtorva înţepături, am dat jos viespile, strîngînd vreo cîteva sute din ele pe cearceaf, în acea jumătate a

patului care era a lui Jim, apoi am pus pătura deasupra, luîndu-le prizoniere. Am făcut o cută adîncă în mijlocul patului, ca să preîntîmpin o invazie a viespilor în cealaltă jumătate.

Am avut grijă să mă vîr primul în pat, ca să văd dacă partea mea era un culcuş sigur. Era. Nici una din viespi nu trecuse frontiera. De îndată ce Jim s-a arătat dornic să se culce, am stins lumînarea şi l-am lăsat să se urce în pat pe întuneric. Pălăvrăgea, ca de obicei, numai ca eu nu-i puteam răspunde, fiindcă mă înăbuşeam de rîs cu anticipaţie, şi deşi îmi astupasem gura cu un colţ al cearceafului, simţeam tot timpul că sînt gata să explodez. Jim s-a întins în tihnă, urmînd să sporovăiască; apoi, vorbele lui au început să fie cam dezlînate, întrerupte de pauze dese, fiecare pauză fiind subliniată de o zvîcnire mai mult sau mai puţin bruscă şi violentă a trupului său, care-mi dădea de ştire că imigrantele se puseseră pe treabă. Îmi dădeam seama că s-ar fi cuvenit să-i arăt oarecare compătimire şi să-l întreb ce se întîmplă, dar nu mă încumetam, deoarece, dacă aş fi încercat s-o fac, aş fi pufnit în rîs. După un timp, Jim a încetat să vorbească, vreau să spun că a încetat să vorbească despre subiectul care-l absorbise pînă atunci, şi mi-a spus:

„— E ceva în patul ăsta.”

Ştiam şi eu, dar mi-am ţinut gura.

,,— Sînt mii”, a urmat el.

Mi-a spus apoi că va cerceta, ca să vadă despre ce era vorba. A întins mîna şi a început să exploreze. Viespile, fiind împotriva acestui amestec, au început să-l împungă peste tot. După cîteva clipe, Jim m-a înştiinţat că a capturat o viespe şi m-a rugat să aprind un chibrit. L-am aprins, iar cînd Jim s-a dat jos din pat, am văzut că toată cămaşa îi era înnegrită de viespi pe jumătate strivite, care se bălăbăneau pe cîte un picior, iar în mîinile lui împreunate am văzut vreo duzină de prizoniere care-l înţepau şi-l împungeau de zor, numai că el nu se lăsa şi le ţinea zdravăn. La lumina lumînării, Jim şi-a dat seama despre ce e vorba şi a exclamat:

,,— Viespi!”

A fost ultima lui remarcă din noaptea aceea. N-a mai adăugat nimic. Şi-a dezvelit partea lui de pat în tăcere şi, cu o satisfacţie sinceră şi răzbunătoare, a început să azvîrle pe podea viespile, duzină după duzină, făcîndu-le zob cu încălţătorul, în vreme ce eu mă cutremuram de rîs, un rîs care nu era pe de-a-ntregul vesel, deoarece simţeam că tăcerea lui e rău prevestitoare. Cînd, în cele din urmă, măcelul s-a încheiat, Jim a suflat în luminare şi s-a reîntors în pat, cu aerul

că se pregăteşte să doarmă; de fapt, a zăcut mai liniştit decît oricare alt om într-o asemenea împrejurare. Eu am rămas treaz cît am putut mai mult şi m-am străduit din răsputeri să nu zgudui patul cu rîsetele mele, căci aş fi stîrnit bănuieli; temerile nu m-au putut ţine treaz multă vreme, aşa încît am adormit, dar peste puţin m-am trezit sub presiunea anumitor evenimente: Jim se aşezase cu genunchii pe pieptul meu şi mă lovea cu amîndoi pumnii peste obraz. Mă durea, dar în felul acesta a sfărîmat zăgazurile rîsului meu; nemaifiind în stare să mă stăpînesc, am rîs pînă n-am mai putut şi pînă ce mi-a făcut terci obrajii.

Jim nu mi-a pomenit niciodată despre întîmplarea cu pricina, iar eu n-am fost atît de neghiob încît să-i aduc singur aminte de ea, fiindcă Jim, deşi nu mai lat în umeri, era cu un cap mai înalt decît mine.

I-am jucat multe feste asemănătoare, toate pline de cruzime şi lipsite de haz. Orice secătură fără minte le-ar fi putut născoci. Cînd un om în toată firea face asemenea farse, cred că e o dovadă limpede că e slab de minte şi n-are destulă inimă.

SCRIITOR ŞI EDITOR

„Broasca săltăreaţă”[1] (21 mai 1906)

Experienţa mea de scriitor datează de la începutul anului 1867. Venisem de la San Francisco la New York în prima lună a acelui an, şi la un moment dat Charles H. Webb[2], pe care-l cunoscusem în calitatea lui de reporter al ziarului ***The Bulletin*** din San Francisco şi apoi ca director al revistei ***The Californian,*** mi-a sugerat ideea de a publica un volum de schiţe. Eram pe atunci prea puţin cunoscut pentru a publica un volum, dar ideea mi-a plăcut şi m-a tulburat, astfel încît eram dispus să încerc, dacă vreun om harnic s-ar fi oferit să strîngă laolaltă schiţele, scutindu-mă pe mine de această bătaie de cap. Mi-era silă să mă ocup eu însumi de treaba asta, deoarece de la

---

[1] Este vorba de schiţa ***Broasca săltăreaţă din ţinutul Calaveras.*** Vezi Mark Twain, ***Opere,*** vol. III, E.S.P.L.A., 1956.

[2] ***Charles H. Webb*** (1834—1905), gazetar şi scriitor american din San Francisco.

începutul călătoriei mele în această lume am avut totdeauna parte de un gol statornic acolo unde s-ar fi cuvenit să fie hărnicia.

Webb m-a încredinţat că aveam o oarecare faimă în statele de pe ţărmul Atlanticului, eu însă ştiam destul de bine că această faimă trebuie să fie destul de vagă. Atîta cît era, se întemeia pe povestirea ***Broasca săltăreaţă.*** În 1865 sau 1866, cînd Artemus Ward[1] a trecut prin California într-un turneu de conferinţe, i-am istorisit la San Francisco povestea ***Broaştei săltăreţe,*** iar el mi-a cerut să o aştern pe hîrtie şi să o trimit editorului său, Carleton, din New York, ca să o folosească într-o cărticică pe care Artemus o pregătise pentru tipar şi care mai avea nevoie de ceva umplutură spre a deveni îndeajuns de voluminoasă pentru preţul respectiv.

Povestirea a ajuns la timp în mîinile lui Carleton, însă el n-a preţuit-o cine ştie ce şi n-a vrut să mai suporte cheltuielile de tipar necesitate de publicarea ei în volumul cu pricina. Dar n-a aruncat-o la coş, ci i-a dăruit-o lui Henry Clapp[2], iar Clapp a folosit-o drept ajutor la înmormîntarea revistei

---

[1] Pseudonimul umoristului american ***Charles Farrar Browne*** (1834—1867).

[2] ***Henry Clapp*** (1814—1875), gazetar new yorkez.

sale literare care trăgea să moară, ***The Saturday Press. Broasca săltăreaţă*** a apărut în ultimul număr al acestei reviste şi a fost reprodusă de îndată în numeroase ziare din America şi din Anglia. Fără îndoială că s-a bucurat de o mare celebritate, şi încă o mai avea pe vremea despre care vorbesc, dar îmi dădeam seama că de fapt numai broasca devenise celebră. Nu eu. Eu rămăsesem un autor obscur.

Webb s-a oferit să-mi strîngă laolaltă schiţele. După ce s-a achitat de această sarcină, mi-a înmî- nat rezultatul, cu care eu m-am dus la editura lui Carleton. M-am pomenit în faţa unui funcţionar, care s-a aplecat slugarnic deasupra biroului, pentru a mă întreba ce doresc; cînd a văzut însă că venisem să vînd o carte, nu să cumpăr una, temperatura lui a scăzut cu cîteva zeci de grade şi era cît pe ce să îngheţ pe loc. L-am rugat smerit să mă lase să stau de vorbă cu ***mister*** Carleton, iar funcţionarul m-a informat cu răceală că acesta se afla în biroul său. Au urmat descurajări şi dificultăţi, dar după un timp am trecut frontiera şi am pătruns în lăcaşul sfînt. Ah, abia acum îmi amintesc cum am reuşit! Webb îmi fixase o întîlnire cu ***mister*** Carleton; altminteri, n-aş fi fost niciodată lăsat să trec frontiera. ***Mister*** Carleton s-a

ridicat de pe scaun şi m-a întrebat brusc şi cu asprime:

„— Ei, ce pot face pentru dumneata?”

I-am amintit că mă aflu acolo potrivit unei înţelegeri, în scopul de a-i oferi spre publicare o carte de-a mea. El a început să se umfle, şi s-a tot umflat aşa pînă ce a căpătat dimensiunile unui zeu de gradul doi sau trei. Apoi, fîntînile marelui său suflet s-au revărsat, şi vreme de două sau trei minute n-am putut să-l mai văd din pricina potopului stîrnit. Era un potop de cuvinte, numai cuvinte, dar cădeau atît de des, încît întunecau văzduhul. În cele din urmă, a făcut un gest impunător cu mîna lui dreaptă, un gest care cuprindea întreaga încăpere, şi a spus:

„— Cărţi... uită-te la rafturile astea. Sînt toate pline de cărţi care-şi aşteaptă rîndul la publicare. Crezi că mai am nevoie şi de altele? Scuză-mă, dar n-am nevoie. Bună ziua.”

Au trecut douăzeci şi unu de ani pînă să-l revăd pe ***mister*** Carleton. Mă aflam pe atunci cu familia la hotelul ,,Schweizerhof” din Lucerna. A ţinut să mă viziteze, mi-a strîns mîna cu căldură şi mi-a spus, fără nici un fel de introducere:

„— Sînt o persoană destul de neînsemnată, dar am la activul meu două distincţii formidabile, care

mă îndreptăţesc să aspir la nemurire, şi anume: am refuzat o carte a dumitale, şi, tocmai de aceea, rămîn, fără rival, măgarul numărul unu al secolului al XIX-lea.”

Era o scuză cît se poate de frumoasă, ceea ce i-am şi spus, adăugînd că pentru mine este o răzbunare îndelung aşteptată, dar mai plăcută decît oricare alta, întrucît în cei douăzeci şi unu de ani ce se scurseseră de la prima noastră întîlnire îl omorîsem în gînd de cîteva ori în fiece an, şi de fiecare dată într-un mod nou şi din ce în ce mai teribil, însă acum eram împăcat, liniştit, fericit, ba chiar din cale-afară de fericit, şi de aci înainte îl voi socoti un bun şi adevărat prieten şi nu-l voi mai omorî niciodată.

I-am povestit lui Webb păţania mea, iar el mi-a răspuns bărbăteşte că nici măcar toţi Carletonii din lume nu vor putea să-mi distrugă cartea şi o va publica el însuşi, oferindu-mi zece la sută drepturi de autor. Aşa a şi făcut. A publicat o cărticică destul de arătoasă, cu o copertă albastră-aurie. Cred că el i-a dat titlul: ***Celebra broască săltăreaţă din districtul Calaveras, şi alte schiţe*** — preţul: 1,25 dolari. El a plătit matriţele, a tipărit şi a legat cartea la o tipografie măruntă, iar apoi a difuzat-o prin mijlocirea lui „American News Company”.

În iunie m-am îmbarcat pe vaporul ***Quaker City.*** M-am întors din acea croazieră în noiembrie, iar cînd am ajuns la Washington, am găsit o scrisoare din partea lui ***mister*** Elisha Bliss, de la editura „American Publishing Company” din Hartford, care-mi oferea cinci la sută drepturi de autor la cartea în care urma să povestesc întîmplările acelei croaziere. Mi se oferea însă şi o alternativă, şi anume, în loc de drepturi de autor, să primesc o

sumă forfetară de zece mii de dolari numerar la predarea manuscrisului. M-am consultat cu A. D. Richardson[1] care m-a sfătuit să prefer drepturile de autor. I-am urmat sfatul şi am încheiat contractul cu Bliss. În virtutea acestui contract, trebuia să predau manuscrisul în iulie 1868. Am scris cartea la San Francisco şi am predat manuscrisul în termenul prevăzut. Bliss a pregătit o mulţime de ilustraţii pentru carte, apoi n-a mai făcut nimic. Termenul prevăzut în contract pentru difuzarea cărţii a trecut, fără nici un fel de explicaţie. A mai trecut un timp, tot fără nici o explicaţie. Pe vremea aceea cutreieram ţara într-un turneu de conferinţe, şi, cam de vreo treizeci de ori pe zi, încercam să găsesc un răspuns la întrebarea: „Cînd apare cartea dumitale?” Plictisindu-mă să tot născocesc noi răspunsuri la această întrebare, m-am plictisit de întrebarea însăşi. Oricine mi-o punea devenea de îndată duşmanul meu, şi de obicei nu mă feream să-mi arăt ostilitatea.

Îndată ce am scăpat de conferinţe, m-am dus fuga la Hartford, să văd ce se întîmplă. Bliss mi-a spus că nu era el de vină. Pasămite, el ar fi vrut să publice cartea, însă membrii consiliului de administraţie al editurii erau nişte

---

[1] ***Albert Dean Richardson*** (1833—1869), gezetar new yorkez.

maniaci bătrîni şi încuiaţi şi se temeau s-o publice. O citiseră şi erau mai toţi de părere că are, ici-colo, pagini de umor. Bliss a precizat că editura nu publicase niciodată vreo carte care să poată fi suspectată de intenţii umoristice, iar membrii consiliului de administraţie se temeau că o abatere de acest fel de la tradiţiile casei ar putea să dăuneze serios reputaţiei editurii şi el, personal, se vedea legat de mîini şi de picioare, aşa încît nu era în măsură să-şi îndeplinească obligaţiile din contract.

Unul dintre membrii consiliului de administraţie, un oarecare ***mister*** Drake — mai bine zis rămăşiţa unuia care purtase cîndva numele de ***„mister*** Drake" — m-a invitat să fac o plimbare în trăsu- rica lui. Era o fosilă jalnică, iar felul lui de a se purta şi de a vorbi era deopotrivă de jalnic. I se părea că are o misiune foarte delicată şi i-a trebuit cîtva timp pentru a-şi face curaj să şi-o îndeplinească, dar pînă la urma şi-a îndeplinit-o. Mi-a explicat situaţia delicată şi regretele editurii, aşa cum mi le explicase şi Bliss. După aceea a făcut apel la mine să am milă de el şi de editură, ru- gîndu-mă să-mi retrag manuscrisul cărţii ***Ageamiii în străinătate*** şi să eliberez editura de obligaţiile ce decurgeau din contractul încheiat. I-am răspuns că nici nu mă

gîndesc, şi cu asta s-a sfîrşit convorbirea şi plimbarea noastră cu trăsurica.

L-am prevenit apoi pe Bliss că dacă nu dă drumul cărţii, o să fac tărăboi. Stimulat de acest avertisment, a dat cartea la tipar, iar eu am citit corecturile. După aceea a urmat o lungă aşteptare, fără nici o explicaţie. În cele din urmă, spre sfîrşitul lui iulie (1869, cred), mi-am pierdut răbdarea şi i-am telegrafiat lui Bliss că dacă volumul nu va fi pus în vînzare în douăzeci şi patru de ore, îi voi da în judecată pentru daune. Asta a pus capăt impasului. O jumătate de duzină de exemplare au fost legate şi puse în vînzare în termenul cerut. A urmat apoi vînzarea stocului, şi treaba a mers bine şi repede. În nouă luni cartea mea a îngăduit editurii să scape

de datorii şi a făcut să-i crească acţiunile de la douăzeci şi cinci la două sute, aducîndu-i un profit de şaptezeci de mii de dolari. Toate astea mi le-a spus chiar Bliss, şi cred că, dacă erau adevărate, Bliss spunea adevărul pentru prima oară în decurs de şaizeci şi cinci de ani. Se născuse în 1804...

Editura „The American Publishing Company" (23 mai 1906)

Dar să revenim la Webb. În noiembrie 1867, cînd m-am întors din croaziera făcută pe ***Quaker City,*** Webb mi-a spus că volumul ***Broasca săltăreaţă*** a fost bine primit de presă şi, după părerea lui, s-a vîndut binişor, numai că i-a fost cu neputinţă să obţină un extras de cont din partea firmei „American News Company". Mi-a mai spus că volumul fusese întrucîtva o catastrofă pentru el, deoarece îl tipărise pe cheltuiala lui, şi acum nu putea să-şi recupereze banii nici măcar în parte din pricina manevrelor necinstite şi viclene ale firmei.

Mi-a părut sincer rău pentru Webb, mi-a părut rău că-şi pierduse banii din prietenie pentru mine, dar întrucîtva îmi părea rău şi fiindcă nu-mi putea plăti drepturile mele de autor.

Am încheiat contractul pentru ***Ageamiii în străinătate*** cu editura „American Publishing Company”. După vreo două-trei luni mi s-a năzărit că am călcat prevederile contractului, întrucît acesta conţinea o clauză care-mi interzicea să public cărţi la vreo altă editură timp de un an sau cam aşa ceva. Fireşte că această clauză nu putea să se aplice unei cărţi care fusese publicată înainte de încheierea

contractului; oricine ar fi ştiut asta. Eu]nsă nu ştiam, fiindcă n-aveam obiceiul să ştiu nimic folositor şi nici obiceiul de a cere lămuriri altora.

Numai părerea mea de neştiutor mă făcea să cred că violasem contractul cu Bliss şi că ar constitui o obligaţie de onoare pentru mine să distrug exemplarele cărţii ***Broasca săltăreaţă*** şi s-o scot din circulaţie pentru totdeauna. De aceea m-am dus la Webb, să discut situaţia. El s-a arătat dispus să-mi facă pe voie în următoarele condiţii: să-i cedez lui drepturile care mi s-ar putea cuveni; să-i mai cedez, renunţînd la drepturile de autor, respective, toate exemplarele broşate şi nebroşate care s-ar mai putea afla în depozitul lui „American News Company"; să-i înmînez opt sute de dolari bani gheaţă; de asemenea, să-l las să supravegheze distrugerea matriţelor cărţii, urmînd ca, pentru acest serviciu, să primească banii pe care i-ar putea plăti zeţarii pentru matriţele sparte, cumpărate de ei. Metalul de zeţărie se vindea cu 9 cenţi funtul, iar matriţele cîntăreau vreo 40 de funţi. Din aceste amănunte se poate vedea că Webb avea oarecare aptitudini negustoreşti.

După aceea l-am pierdut din vedere pe Webb pentru multă vreme. Între timp, însă, întîmplarea mi l-a scos în

cale pe directorul lui „American News Company” şi l-am întrebat ce dificultăţi avusese Webb cu societatea şi care fusese pricina lor. Directorul mi-a spus că habar n-are de nici o dificultate. I-am explicat atunci că Webb nu fusese niciodată în stare să încaseze un ban de la societate. Drept răspuns, mi-a arătat că asta nu stă în picioare: „American News Company” îi înmî- nase regulat lui Webb extrasele de cont, la terme-

nele obişnuite, o dată cu cecul cuvenit. Directorul m-a poftit în birou şi mi-a demonstrat prin registrele şi conturile sale că spunea adevărul. Webb încasase cu regularitate sumele cuvenite lui şi mie, încă de la început, şi băgase banii în buzunar. În clipa cînd Webb şi cu mine am încheiat socotelile, îmi datora drepturi de autor însumînd şase sute de dolari. Exemplarele broşate şi nebroşate ale ***Broaştei săltăreţe,*** pe care le preluase de la mine, se vînduseră între timp, iar banii intraseră în buzunarul său — alte şase sute de dolari care mi se cuveneau mie ca drepturi de autor.

Pe scurt, ajunsesem să fiu un autor, un autor cu o brumă de reputaţie, un autor care publicase o carte, dar care nu se îmbogăţise de pe urma publicării ei, un autor a cărui primă carte îl costase o mie două sute de dolari drepturi neîncasate, opt sute de dolari bani gheaţă şi trei dolari şi şaizeci de cenţi realizaţi din vînzarea zaţului tipografic. Am luat hotărîrea ca de aci înainte să nu mai public nimic prin intermediul lui Webb decît dacă voi putea să împrumut destui bani ca să suport acest lux.

La un moment dat, după ce ajunsesem celebru prin publicarea ***Ageamiilor în străinătate,*** Webb a socotit de cuviinţă să declare cititorilor mai întîi că el mă

descoperise, iar mai apoi că el mă făcuse scriitor. Era îndeobşte recunoscut că reprezentam un capital preţios pentru naţiunea americană şi pentru marea armată a literaturii, precum şi că, pentru dobîndirea acestui capital, naţiunea şi respectiva armată îi datorau profundă recunoştinţă lui Webb.

Treptat, Webb şi marele său serviciu au fost date uitării. După aceea au apărut Bliss şi editura „American Publishing Company”, şi au stabilit, întîi, că ei mă descoperiseră, apoi că ei mă făcuseră scriitor, drept care li se cuvenea şi lor un prinos de recunoştinţă. De-a lungul vremii s-au ivit şi alţi pretendenţi la paternitatea acestor înalte servicii. S-au ivit în California, în Nevada[1], şi cam peste tot, încît, în cele din urmă, am ajuns să cred că fusesem descoperit şi creat de mai multe ori decît orice altă jivină care a ieşit vreodată din mîinile dumnezeirii.

Webb se socotea un literat. Şi ar fi putut să impună omenirii acceptarea acestei superstiţii dacă nu ar fi avut nesocotinţa de a publica şi el. Asta l-a dat gata. Proza lui era încîntător de puerilă, poezia lui nu era mai bună, şi totuşi a continuat să-şi debiteze banalităţile la intervale mai mult sau mai puţin regulate, pînă ce a murit, acum doi ani, din cauza eforturilor cerebrale excesive. Era un om mediocru din fire şi devenise, prin educaţie, un escroc. Ca mincinos, ar fi putut fi destul de reuşit şi avea oarecare succes, însă era lipsit de distincţie, fiind contemporan cu Elisha Bliss, iar cînd era vorba de minciuni,

---

[1] Stat în vestul S.U.A.

Bliss putea să lase în umbră, să eclipseze cu desăvîrşire un continent întreg de-alde Webb.

Prin 1872 am scris o altă carte, intitulată ***La trîntă cu viaţa.*** Pentru ***Ageamii*** primisem cinci la sută drepturi de autor, ceea ce ar fi însemnat cam douăzeci şi doi de cenţi de exemplar. Acum eram asaltat cu propuneri din partea mai multor edituri de încredere. Una îmi propunea cincisprezece la sută drepturi de autor; alta se oferea să-mi cedeze ***toate*** profiturile, mulţumindu-se cu reclama pe care cartea mea ar aduce-o editurii. L-am chemat pe Bliss, iar el a venit la Elmira. Dacă m-aş fi priceput atunci măcar cît mă pricep acum la problemele de editură, i-aş fi cerut lui Bliss şaptezeci şi cinci sau optzeci la sută din profitul net ***realizat,*** ceea ce ar fi fost drept şi cinstit. N-aveam însă habar de problemele editoriale şi eram prea indolent ca să mă ostenesc să învăţ ceva. I-am spus, deci, lui Bliss că nu doresc să părăsesc firma lui şi nu cer condiţii exorbitante. I-am arătat că după socoteala mea mi s-ar cuveni jumătate din cîştigul net realizat, iar dînsul mi-a spus cu entuziasm că întocmai aşa crede şi el că e drept.

Bliss s-a dus la hotelul unde trăsese, şi după- amiază mi-a adus acasă contractul. Citindu-l, mi s-a părut că

ceva nu-i în regulă: contractul nu specifica „jumătate din profit”, ci, în loc de asta, 7,5% drepturi de autor. L-am rugat să-mi explice, amintindu-i că nu aşa ne fusese vorba. A recunoscut că ,,nu aşa ne fusese vorba”, dar mi-a explicat că pusese procentul drepturilor de autor pentru a simplifica lucrurile, 7,5% reprezentînd întocmai jumătate din profitul net, dacă nu şi mai mult, la un tiraj de o sută de mii de exemplare, la următorul tiraj jumătatea editurii devenind, ce-i drept, ceva mai mare decît jumătatea mea.

Fiind cuprins de oarecare îndoieli şi bănuieli, l-am rugat să-mi spună dacă e dispus să jure că aşa stau lucrurile. Cu mîna pe inimă, repetînd întocmai cuvintele rostite mai înainte, mi-a jurat numaidecît.

Mi-au trebuit nouă sau zece ani pentru a vedea că jurase…strîmb, şi că 7,5% nu reprezenta nici o pă-

trime din profitul editurii. Între timp, însă, publicasem mai multe cărţi la editura lui Bliss, primind drepturi între 7,5 şi 10%, şi, fireşte, fusesem pungăşit la fiecare din ele.

În 1879 m-am întors din Europa cu un manuscris gata pentru tipar: ***O raită în străinătate.*** Am trimis după Bliss, iar el a venit la mine acasă, pentru a discuta despre carte. I-am spus că nu sînt mulţumit cu drepturile mele şi nu pot da crezare editurii cînd afirmă că mi-ar plăti „jumătate din profit”, şi deci de data asta cer să menţioneze în contract „jumătate din profit”, fără a pomeni de drepturile de autor, altminteri voi da cartea altui editor. Mi-a răspuns că e perfect de acord cu mine, cererea mea fiind dreaptă şi legitimă, iar dacă membrii consiliului de administraţie se vor opune, socotind-o cumva neîntemeiată, el personal se va retrage din societate şi va publica singur cartea — vorbe frumoase, numai că după cum prea bine ştiam, dumnealui era stăpînul acelei societăţi şi societatea trebuia să accepte orice contract semnat de el. Contractul acesta a stat aici, pe masa asta de biliard[1], cu semnătura lui cu tot. Membrii consiliului de administraţie îi

---

[1] Twain era un pasionat jucător de biliard şi obişnuia să-şi petreacă multă vreme în sala de biliard, unde uneori şi scria.

cîntau în strună încă de pe vremea publicării ***Ageamiilor,*** şi nu o dată îmi spusese cum îi silise să facă lucruri împotriva voinţei lor, ameninţîndu-i că dacă nu se vor supune, va demisiona şi mă va lua şi pe mine de la editură.

Nu pricep cum poate un om în toată firea să fie atît de naiv şi de candid cum eram eu în zilele acelea. Ar fi trebuit să-mi dau seama că un om capabil să vorbească astfel nu poate fi decît sau neghiob, sau convins că are de-a face cu un neghiob. În cazul de faţă neghiobul eram eu. Nici măcar ideile cele mai simple şi mai rudimentare nu reuşeau să pătrundă în căpăţîna mea.

I-am spus că nu mi se părea probabil că editura ar putea să ridice vreo obiecţie în legătură cu un contract semnat de el. Atunci, cu unul din surîsurile lui ştirbe, mi-a atras atenţia asupra unui amănunt care-mi scăpase din vedere, şi anume: contractul era încheiat cu Elisha Bliss, în calitate de particular, iar editura „American Publishing Company” nici nu era menţionată.

Ulterior, mi-a spus cum a prezentat contractul membrilor consiliului de administraţie, declarîn- du-le că este dispus să-l cedeze societăţii numai în schimbul unei pătrimi din beneficiile ce le va aduce cartea mea şi numai dacă îi vor acorda un spor de salariu lui şi

fiului său, Frank, iar dacă nu vor accepta aceste condiţii, va părăsi firma şi cartea o va publica pe cont propriu. Atunci, membrii consiliului i-au satisfăcut cererile şi au preluat contractul. Dacă Bliss mi-a spus cu gura lui toate aceste lucruri, e sigur că nu sînt adevărate. Cu şase săptămîni înainte ca volumul să iasă de sub tipar, Bliss mi-a spus adevărul o dată, ca să vadă ce gust are, dar n-a putut supravieţui efortului şi a murit îndată după aceea.

Cartea se afla pe piaţă de trei luni cînd a avut loc adunarea generală ordinară a acţionarilor societăţii, adunare la care am fost şi eu de faţă, avînd o participaţie de 50 la sută la carte. Adunarea s-a ţinut în casa unui vecin al meu, Newton Case, membru în consiliul de administraţie al societăţii încă de la înfiinţarea ei. S-a dat citire unei dări de seamă

asupra activităţii societăţii, care pentru mine a constituit o devărată revelaţie: se vînduseră şaizeci şi patru de mii de exemplare, iar partea mea de cîştig era de treizeci şi două de mii de dolari. În 1872, Bliss îmi spusese că 7,5% drepturi de autor, socotind cam ceva mai mult de 20 de cenţi exemplarul, ar reprezenta o jumătate din profitul editurii, cînd, de fapt, pe vremea aceea, reprezenta abia o şesime din profit. Şi cu toate că epoca despre care vorbesc nu era prea bună, o jumătate din profit presupunea vînzarea fiecărui exemplar cu cincizeci de cenţi.

Ei bine, Bliss murise şi nu mai aveam cum să mă răfuiesc cu el pentru cei zece ani în care mă escrocase. Au trecut douăzeci şi cinci de ani de cînd a murit. Ura mea împotriva lui s-a stins. Simt numai milă pentru el, şi dacă aş putea să-i trimit un ventilator, i l-aş trimite, ca să aibă cu ce să se răcorească acolo unde se află.

Cînd mi-am dat seama, din lectura conturilor editurii „American Puiblishing Company”, de toate pungăşiile cărora le fusesem victimă, i-am ţinut un discurs lui Newton Case şi celorlalţi complici — vreau să spun celorlalţi membri ai consiliului de administraţie.

. . . .

James R. Osgood
(24 mai 1906)

Acum se ivise, în sfîrşit, prilejul să mă despăgubesc şi să mă răfuiesc cu editura, dar, fireşte, l-am lăsat să-mi scape. De obicei nu eram în stare

să recunosc un prilej decît atunci cînd înceta să mai fie un prilej. Acum, cînd ştiam tot adevărul despre editură, ar fi trebuit să rămîn în relaţii cu ea. Ar fi trebuit să cer o taxă asupra profiturilor ei în propriul meu folos, o taxă care să fie percepută pînă ce diferenţa dintre drepturile de autor şi 50% din profituri se va fi întors din buzunarele societăţii în buzunarul meu, pentru a lichida astfel hoţia săvîrşită de editură împotriva mea. Fireşte, însă, că n-am putut nutri un gînd atît de sănătos, aşa îndît am rupt relaţiile. Mă gîndeam doar la posibilităţile de a-mi desprinde onorabila făptură din acea atmosferă necurată. Voiam să-mi smulg cărţile din mîinile editurii şi să le duc în altă parte. După un timp, m-am dus la Newton Case — la el acasă, ca şi mai înainte — şi i-am propus ca societatea să anuleze contractele şi să-mi restituie cărţile fără nici o oprelişte, păstrîndu-şi ca o compensaţie banii sustraşi mie şi rezultaţi din vînzarea cărţilor mele: ***La trîntă cu viaţa, Epoca de aur, Schiţe noi şi vechi***[1] şi ***Aventurile lui Tom Sawyer***[2]***.***

---

[1] Fragmente din ***Epoca de aur*** precum şi schiţe din culegerea ***Schiţe noi şi vechi*** se găsesc traduse în Mark Twain, ***Opere,*** voi. III, E.S.P.L.A.. 1956.

[2] În romîneşte, ***op. cit.,*** vol. I, E.S.P.L.A., ediţia II-a, 1956.

Mister Case a formulat obiecţiuni în ce priveşte limbajul folosit de mine, dar i-am arătat că nu pot folosi alt limbaj şi îmi dau perfect de bine seama că atît el, cît şi ceilalţi seminarişti erau conştienţi de frauda săvîrşită împotriva mea de Bliss în 1872, conştienţi de această fraudă şi complici la ea prin tăcere. El a protestat împotriva comparaţiei pe care-o făcusem între consiliul de administraţie şi un seminar teologic. I-am spus atunci că ar trebui să nu mai deschidă şedinţele societăţii cu cîte o rugăciune, mai cu seamă cînd se pregătesc să tragă pe sfoară un scriitor. Mă aşteptam ca ***mister*** Case să dezmintă acuzaţia de complicitate şi să se înfurie, dar n-a făcut-o. Asta m-a convins că acuzaţia mea era întemeiată, drept care i-am repetat-o, şi am urmat a-i spune lucruri (neplăcute în legătură cu seminarul său teologic.

,,— Aţi băgat şaptezeci şi cinci de mii de dolari în fabrica voastră de popi, i-am spus, şi sînteţi lăudaţi grozav pentru asta, pe cînd participarea mea la această binefacere nu-i nici măcar pomenită, deşi e o participare serioasă, întrucît fiecare dolar investit de voi a fost în parte furat din buzunarul meu.”

Nu mi-a mulţumit pentru aceste complimente. Era un om morocănos şi nu ştia să aprecieze pe alţii.

În cele din urmă, am încercat să-mi răscumpăr contractele, dar el mi-a răspuns că ar fi cu neputinţă pentru comsiliul de administraţie să ia în considerare o asemenea propunere, din pricină că nouă zecimi din existenţa societăţii se bazează pe cărţile mele, şi de aceea afacerile societăţii ar fi egale cu zero dacă aceste cărţi i-ar fi luate. Ulterior, judecătorul X. (nu mai ştiu cum îl cheamă), un membru al consiliului de administraţie al societăţii, mi-a spus că aveam dreptate, şi, într-adevăr, consiliul avusese ştiinţă, încă de la început, despre frauda săvîrşită de Bliss împotriva mea.

După cum spuneam, ar fi trebuit să rămîn în relaţii cu editura şi să mă răfuiesc cu ea. Dar n-am făcut-o. Mi-am retras făptura neprihănită din acea atmosferă coruptă, şi cartea următoare i-am

încredinţat-o lui James R. Osgood din Boston, care lucrase înainte la firma „Field, Osgood and Company”. Cartea cu pricina era ***Odinioară pe Mississippi***[1]. Osgood urma s-o tipărească pe cheltuiala mea, şi s-o difuzeze prin colportori, urmînd să primească pentru serviciile sale un comision din par- te-mi.

Osgood era unul dintre cei mai drăguţi şi mai simpatici oameni de pe această planetă, dar habar n-avea cum se difuzează o carte pe bază de colportaj, din care cauză a făcut o încurcătură nemaipomenită. Era o fiinţă sociabilă, şi obişnuiam adesea să joc biliard cu el, petrecînd de minune zile şi nopţi întregi. Între timp, funcţionarii lui ne conduceau afacerile, şi cred că nici eu, nici el nu ne-am interesat vreodată de metodele lor şi n-am ştiut ce învîrtesc. Editarea cărţii a durat foarte mult, iar cînd, în cele din urmă, a fost dat ultimul asalt asupra buzunarului meu, mi-am dat seama că mă costase 56.000 de dolari. Cu banii ăştia Bliss ar fi putut edita o bibliotecă întreagă. A trecut un an pînă să primesc înapoi cei cincizeci şi şase de mii de dolari, şi alţii n-au

---

[1] Este vorba de cartea ***Viaţa pe Mississippi*** al cărei titlu iniţial era cel pomenit mai sus, sub care au şi apărut primele capitole în revista ***Atlantic Monthly*** din Boston. Traducerea acestei lucrări a apărut în Mark Twain, ***Opere,*** vol. IV, E.S.P.L.A., 1958.

prea urmat. Aşadar, această primă tentativă de a-mi edita cărţile pe cont propriu s-a soldat cu un eşec.

Osgood a făcut o a doua încercare: a publicat ***Prinţ şi cerşetor***[1]. A scos o carte frumoasă, dar de pe urma ei nu m-am ales decît cu şaptesprezece mii de dolari.

Ulterior, Osgood s-a gîndit că ar putea să dea lovitura cu o carte, difuzînd-o în modul obişnuit: prin librării. Avea oarecare experienţă în comerţul de editură şi a vrut să încerce, fiind cam necăjit din pricina eşecurilor suferite cu colportorii. I-am încredinţat ***Furtul elefantului alb***[2], o culegere de povestiri, în mare parte slabe. I-am declarat că sînt gata să pun rămăşag că n-o să vîndă nici zece mii de exemplare în şase luni; el a primit rămăşagul — pe cinci dolari — şi l-a cîştigat, deşi cu mare greutate. Totuşi, cred că greşesc pomenind de această carte abia la urmă. Mi se pare că a fost primul efort al lui Osgood, nu al treilea. S-ar fi cuvenit, poate, să continui cu Osgood după eşecul lui cu Prinţ şi cerşetor, fiindcă mi-era foarte simpatic, dar după acest eşec n-am avut încotro şi m-am adresat în altă parte.

---

[1] Apărut în traducere romînească la Editura Tineretului în 1960 (ediţia a 4-a).
[2] Vezi Mark Twain, ***Opere,*** vol. III, E.S.P.L.A., 1956.

Între timp, trecusem printr-o aventură într-un alt domeniu. Uai vechi prieten al meu mi-a vîndut un brevet de invenţie pe 15.000 de dolari. De fapt, n-avea nici o valoare, şi amicul pierduse bani grei cu acest brevet vreme de un an sau doi, numai că eu nu ştiam toate aceste amănunte, deoarece omi- sese să mi le comunice. Mi-a spus doar că dacă eu aş cumpăra brevetul, el s-ar îngriji de fabricare şi de vînzare. Aşadar, l-am cumpărat. A urmat o perioadă în care am dat din buzunar cam cinci sute de dolari pe lună. O dată la treizeci de zile, corbul ieşea din arcă, dar întotdeauna se întorcea fără a aduce nimic, iar porumbelul nici că se arăta. După un timp, l-am lăsat în pace pe amicul meu şi i-am încredinţat brevetul lui Charles L. Webster, care se căsătorise cu o nepoată de a mea şi părea un tînăr capabil şi energic. Cu un salariu de o mie cinci sute de dolari anual, el a continuat să-i dea drumul corbului o dată pe lună, cu exact aceleaşi rezultate ca şi mai înainte.

În cele din urmă, după ce am irosit patruzeci şi două de mii de dolari pe acest brevet, l-am predat unui individ pe care-l detestam de multă vreme şi a cărui familie doream să o ruinez. După aceea am căutat alte afaceri. Acelaşi amic s-a prezentat cu un alt brevet. Am

cheltuit pe el zece mii de dolari în decurs de opt luni. Apoi am căutat să cedez brevetul individului a cărui familie o prigoneam. Mi-a mulţumit pentru atenţie, dar între timp dobîndise oarecare experienţă şi începuse să-i suspecteze pe binefăcători. A refuzat pur şi simplu să primească brevetul, astfel că am fost nevoit să las lucrurile baltă.

Între timp a apărut un alt vechi prieten, cu o invenţie minunată. Era vorba de o maşină, de un cazan sau de ceva asemănător, capabil să valorifice 99% din potenţialul de vaporizare al unui funt de cărbune. M-am dus la ***mister*** Richards de la uzina „Colt"[1] şi i-am vorbit. Fiind un specialist, ştia tot ce era de ştiut despre cărbuni şi despre vapori. Am avut impresia că are îndoieli cu privire la maşina cu pricina şi l-am întrebat de ce. Mi-a spus că este sceptic pentru motivul că oamenii de ştiinţă calculaseră cu exactitate potenţialul de vaporizare al unui funt de cărbune şi că în privinţa procentului de 99% inventatorul meu se înşela. Mi-a arătat o carte împănată cu atîtea cifre, încît mi-a venit ameţeala. Apoi mi-a demonstrat că maşina amicului meu nu e în stare să realizeze nici măcar 10%

[1] Uzina producea revolvere cu butoi; pe acea vreme, cea mai importantă întreprindere din Hartford.

din ce-şi propunea. Am plecat de la el cam descurajat. M-am gîndit însă că poate greşea cartea şi l-am angajat pe inventator cu un salariu de treizeci şi cinci de dolari pe săptămînă, ca să-mi construiască maşina, urmînd ca eu să suport toate cheltuielile. I-au trebuit multe săptămîni ca să construiască maşina. Venea la cîteva zile o dată să-mi comunice cum merg lucrurile, şi după damful şi umbletul lui mi-am dat seama destul de repede că omul cheltuia pe whisky cîte treizeci şi şase de dolari săptămînal, dar n-am putut afla niciodată de unde făcea rost de al treizeci şi şaselea dolar.

În cele din urmă, după ce am investit cinci mii de dolari în această afacere, maşina a fost gata, numai că n-a vrut să funcţioneze. E drept că scotea 1% din potenţialul de vaporizare al unui funt de cărbune, dar asta era egal cu zero. Acelaşi rezultat se putea realiza şi cu un ibric de ceai. Maşina am oferit-o individului a cărui familie voiam s-o nenorocesc, dar nu s-a prins, aşa c-am aruncat-o cît colo şi m-am apucat să caut altceva. Cum devenisem, însă, un adept entuziast al aburilor, am cumpărat un pachet de acţiuni ale unei societăţi din Hartford, care îşi propunea să fabrice şi să vîndă un nou model de macara cu aburi, capabil să revoluţioneze omenirea. În decurs de

şaisprezece luni, macaraua asta mi-a scos din buzunar treizeci şi două de mii de dolari, apoi s-a făcut praf, şi am rămas din nou stingher, fără ocupaţie.

Mi-am găsit totuşi o ocupaţie — am inventat un carneţel, şi repet: era singurul carneţel practic şi

raţional din cîte s-au văzut pe lume. L-am brevetat şi l-am cedat vechiului amic care-mi trezise interesul pentru invenţii, iar el a cîştigat bani frumoşi de pe urma lui. Dar cînd să încep şi eu să încasez o cotă din beneficiu, firma lui a dat faliment. Nu ştiusem că era un falit, căci nu-mi suflase nici un cuvînt despre asta. Într-o zi mi-a cerut să împrumut firmei lui cinci mii de dolari, spunîndu-mi că e dispus să plătească 7% dobîndă. Mi-a oferit drept garanţie o poliţă a firmei. I-am cerut ca poliţa să poarte un gir. Foarte mirat, mi-a spus că dacă ar fi fost uşor de găsit un girant, n-ar mai fi venit la mine să-mi ceară banii, pe care îi putea obţine în altă parte. Argumentul mi s-a părut plauzibil şi i-am dat cei cinci mii de dolari. Trei zile după aceea, firma a dat faliment, şi după vreo doi sau trei ani am reuşit să recuperez două mii de dolari.

Aceşti cinci mii de dolari aveau povestea lor. Pe la începutul anului 1872, Joe Goodman[1] mi-a scris din California că prietenul nostru comun, senatorul John P. Jones[2], urma să

---

[1] ***Joseph T. Goodman*** proprietarul ziarului ***Territorial Enterprise,*** din Virginia City, Nevada, la care Twain a lucrat ca reporter între 1862 şi 1864.

[2] ***John Percival Jones*** (1829—1912) om de afaceri american; a făcut avere prin speculaţiuni miniere în Nevada şi s-a ales

formeze la Hartford o societate, care să concureze cu „Traveller’s Accident Insurance Company”, şi că Jones ar dori ca Joe să cumpere douăsprezece mii de acţiuni, asi- gurîndu-l că nu va pierde banii. Joe s-a oferit să-mi cedeze mie acest chilipir, spunîndu-mi că Jones îmi va garanta investiţia. Aşadar, am cumpărat acţiunile şi am devenit unul dintre membrii consiliului de administraţie al noii societăţi. Cumnatul lui Jones, un anume Lester, fusese multă vreme acţionar la „Traveller’s Company”. L-am luat la societatea noastră şi ne-am pus pe treabă. Consiliul de administraţie era alcătuit din cinci membri. Trei dintre ei au luat parte timp de un an şi jumătate la toate şedinţele consiliului de administraţie.

După optsprezece luni, societatea a dat faliment, iar eu m-am ales cu o pagubă de douăzeci şi trei de mii de dolari. Jones se afla la New York, unde locuia de cîtva timp în hotelul pe care tocmai îl cumpărase, „St. James Hotel”; l-am trimis pe Lester la New York, să încaseze cei douăzeci şi trei de mii de dolari. La întoarcere, Lester mi-a spus că Jones investise bani în nenumărate afaceri şi, fiind cam strîmtorat, mi-ar fi recunoscător dacă aş consimţi să mai aştept un timp. Nu mi-a trecut prin

---

senator din partea partidului republican.

gînd că Lester ar putea să mintă, dar asta era realitatea. Nici nu-i pomenise lui Jones despre banii mei. Totuşi, ceea ce mi-a spus mi s-a părut verosimil, deoarece ştiam că Jones construise un lanţ întreg de fabrici de gheaţă artificială în statele sudice — lucru fără pereche dincoace de Marele zid chinezesc. Ştiam că aceste fabrici îl costaseră vreun milion de dolari, iar cum oamenii de pe acele meleaguri nu erau deprinşi şi nu simţeau nevoia să folosească gheaţă, nu voiau să cumpere nici un pic, prin urmare degeaba s-a mai construit Marele zid chinezesc.

Ştiam, de asemenea, că „St. James Hotel”, cumpărat de Jones, încetase să fie o întreprindere rentabilă din pricină că Jones, care era un om inimos, cu 99% dintr-însul generozitate pură, îşi înţesase hotelul de jos pînă sus cu rude sărace, adunate din cele patru colţuri ale globului — instalatori, zidari,

preoţi rataţi şi tot felul de indivizi care n-aveau habar cum se administrează un hotel. Mai ştiam că în hotel nu exista nici o cameră liberă, toate camerele fiind ocupate de o mulţime de alte rude sărace, adunate din cele patru colţuri ale globului la invitaţia lui Jones, şi care aşteptau ca Jones să le găsească slujbe bănoase. De asemenea, ştiam că Jones cumpărase un întreg ţinut în statul California, cuprinzînd domenii întinse, cu posibilităţi de a construi căi ferate şi un port mare şi rentabil, şi că se îndatorase pentru această proprietate. De aceea am hotărît să mai aştept un timp.

Au trecut cîteva luni, în care timp Lester s-a oferit de cîteva ori să se ducă să-l vadă pe Jones şi să-i vorbească. Vizitele lui au rămas fără rezultat. Adevărul este că Lester se temea de Jones şi-i era ruşine să-l deranjeze cu problema mea într-o vreme cînd avea atîtea pe cap. Prefera să se prefacă faţă de mine că l-a văzut pe Jones şi i-a vorbit despre cererea mea, cînd, de fapt, nici nu-i pomenise vreodată despre ea. După doi sau trei ani, ***mister*** Slee, de la depozitul de cărbuni din Elmira, s-a oferit să-i vorbească el lui Jones, iar eu am fost de acord. Slee l-a vizitat pe Jones şi, cu tact şi diplomaţie, a început să aducă

vorba pe departe despre paguba ce o suferisem, dar n-a apucat să intre în subiect, că Jones l-a privit în ochi şi l-a întrebat:

„— Vrei să spui că banii aceia încă nu i-au fost achitaţi lui Clemens?”

Şi îndată a semnat un cec de douăzeci şi trei de mii de dolari, adăugînd că această sumă ar fi trebuit să fie plătită de mult şi ar fi plătit-o la timpul cuvenit dacă ar fi cunoscut situaţia.

Asta s-a petrecut în 1877, primăvara. Cu cecul în buzunar, am fost gata să-mi încerc din nou norocul. Indus în eroare de tot ce-am povestit pînă acum despre păţaniile mele, cititorul va trage concluzia pripită că numaidecît am căutat un plasament. Ei bine, nici pomeneală de aşa ceva! Mă învăţasem minte. Nici nu mai voiam să aud de afaceri. Generalul Hawley[1] m-a poftit să vin la redacţia ziarului Courant. M-am dus acolo cu cecul în buzunar. Am dat peste un tinerel care mi-a spus că fusese reporter la un ziar din Providence, dar că acum lucra în altă branşă. Lucra pentru Graham Bell[2], strîngînd fonduri pentru o invenţie nouă, numită telefon. Socotea că această invenţie va avea mare succes şi a vrut să mă convingă să subscriu şi eu cîteva acţiuni. Am refuzat. I-am spus că nu mai vreau să aud de nici o speculaţie hazardată. Mi-a oferit atunci acţiunile cu 25 la sută din valoarea nominală. Am precizat că nu cumpăr acţiuni cu nici un preţ. Individul a stăruit, cerîndu-mi să cumpăr acţiuni de cinci sute de dolari. Mi-a spus că

---

[1] ***Joseph R. Hawley*** (1826—1905), membru influent al partidului republican; proprietarul ziarului ***Courant*** din Hartford, cea mai veche publicaţie din S.U.A.

[2] ***Alexander Graham Bell*** (1847—1922), scoţian naturalizat în S.U.A., unul dintre inventatorii telefonului.

pentru cinci sute de dolari ar fi dispus să-mi dea cîte acţiuni poftesc, a vrut chiar să mă lase să iau cîte acţiuni pot apuca sau cîte pot vîrî într-o pălărie mi-a spus că pentru cinci sute de dolari îmi umple pălăria. Eu, însă, mă învăţasem minte, aşa că am rezistat tuturor acestor ispite, am rezistat cu destulă uşurinţă şi am plecat cu cecul intact, iar a doua zi am dat cu împrumut unui prieten, care trei

zile mai tîrziu avea să dea faliment, cinci mii de dolari din cele douăzeci şi trei, pe o poliţă care nu purta nici un gir.

Pe la sfîrşitul anului 1877 (sau poate pe la începutul lui 1878) am instalat un fir telefonic între casa mea şi redacţia ziarului ***Courant*** — singura linie telefonică din oraş şi ***prima*** instalaţie de acest fel din lume folosită într-o casă particulară.

Tinerelul acela nu a reuşit să-mi vîndă nici o acţiune; în schimb, a vîndut pentru cinci mii de dolari cîteva pălării pline cu acţiuni unui bătrîn vînzător de prăvălie din Hartford. Asta era toată averea vînzătorului. O strînsese punînd ban lîngă ban o viaţă întreagă. E ciudat cît de neghiobi pot fi oamenii şi ce riscuri uriaşe sînt în stare să înfrunte cînd vor să se îmbogăţească grabnic. Mi-a părut rău pentru omul acela cînd am auzit ce face. Mi-am zis că aş fi putut să-l salvez dacă aş fi avut prilejul să-i împărtăşesc păţaniile mele.

La 10 aprilie 1878 m-am îmbarcat cu familia, cu destinaţia Europa. Am lipsit paisprezece luni, iar cînd ne-am întors acasă, unul din primii oameni pe care i-am văzut a fost vînzătorul acela, care se plimba într-o caleaşcă elegantă, însoţit de o puzderie de servitori în livrea; acţiunile sale la întreprinderea de telefoane îi aduceau bani cu nemiluita

şi într-un asemenea ritm, încît îi mînuia cu lopata. E ciudat şi nedrept că oamenii ignoranţi şi lipsiţi de experienţă reuşesc atît de des, în vreme ce oamenii avizaţi şi încercaţi dau greş.

. . . .

Mă lansez ca editor (26 mai 1906)

După cum am mai spus, îl adusesem pe nepotul meu Webster tocmai din orăşelul Dunkirk (statul New York), ca să se ocupe de acel prim brevet, pentru un salariu de o mie cinci sute de dolari anual. Cum afacerea aceea m-a costat patruzeci şi două de mii de dolari, am socotit că sosise timpul s-o lichidez. Aveam de gînd să devin propriul meu editor şi să-i încredinţez tînărului Webster administraţia. Lui i se părea că s-ar cuveni să primească două mii cinci sute de dolari pe an în perioada uceniciei. Mi-a trebuit o zi sau două pentru a reflecta la această problemă şi pentru a o cerceta pe toate feţele. După cîte îmi dădeam seama, ideea era nouă. Îmi aduceam aminte că pe vremea mea ucenicii tipografi nu primeau salariu. Interesîn- du-mă, am aflat că aşa se întîmpla şi cu zidarii, cu pietrarii, cu tinichigiii şi cu ceilalţi lucrători. Am aflat că nici măcar avocaţii sau medicii nu primeau salariu în perioada cît îşi învăţau meseria. Mi-am amintit că pe Mississippi, ucenicii de pilot nu numai că nu primeau nici o leafă, dar mai trebuiau să şi plătească unui pilot bani grei, pe care nici nu-i aveau. Eu însumi îi plătisem lui Bixby o sută de dolari, pe care-i luasem cu împrumut. Un ins care

pretindea că urmează un seminar teologic mi-a spus că în primele şase luni nici chiar tata Noe n-a primit leafă — parte din pricina vremii proaste, parte din pricină că învăţa arta navigaţiei.

De pe urma reflecţiilor şi investigaţiilor mele m-am ales cu impresia că găsisem în persoana tînă-rului Webster ceva cu totul nou în istorie. De

asemenea, am rămas încredinţat că un tînăr provincial care îşi începe cariera la New York fără nici o pregătire, şi este totuşi capabil să propună, fără a clipi din ochi, să înveţe o meserie pe cheltuiala altuia, pretinzînd în schimbul acestei binefaceri o sumă anuală mai mare decît sumele pe care a fost vreodată în stare vreun preşedinte al Statelor Unite să le pună deoparte din remuneraţia primită pentru guvernarea ţării celei mai greu de guvernat de pe această planetă, cu excepţia Irlandei[1] un asemenea om e vrednic de a fi angajat chiar pe loc, ca nu cumva să-ţi scape. Mi s-a părut că dacă o părticică din uriaşa sa grijă de sine ar putea fi abătută în direcţia apărării intereselor mele, rezultatele ar fi destul de fericite pentru mine.

I-am înscris lui Webster o firmă — o firmă numită „Webster and Co., editori” — şi l-am instalat în două încăperi, luate cu o chirie modestă, la etajul al doilea al unei clădiri situate nu-mi amintesc precis pe ce stradă, undeva mai jos de Union Square. Ca ajutoare avea o fată şi pare-mi-se şi un băiat plătit cu opt sute de dolari pe an.

---

[1] În 1906, cînd Twain dicta acest pasaj, Irlanda mai era o colonie a Angliei şi mişcarea de eliberare naţională irlandeză, stimulată de exemplul revoluţiei burghezo democratice din Rusia (1905—1907), dădea mult de furcă guvernului englez.

Un timp, Webster a avut şi un al treilea asistent. Acest individ se ocupase multă vreme de comerţul de colportaj, despre care ştia tot ce era de ştiut, fiind în stare să-l înveţe şi pe Webster, ceea ce de altfel a şi făcut, bineînţeles pe cheltuiala mea. Vorbesc acum despre începutul anului 1884. I-am dat lui Webster un capital corespunzător şi i-am încredin

ţat manuscrisul lui ***Huckleberry Finn***[1]***.*** Webster era reprezentantul general al firmei. Treaba lui era să numească reprezentanţi în întreaga ţară. Pe vremea aceea existau şaisprezece asemenea reprezentanţi. La rîndul lor, aceştia lucrau cu ajutorul unor colportori. La New York, Webster se ocupa singur de colportaj.

Înainte ca toate aceste mici amănunte despre care vorbesc să fi fost puse la punct şi înainte de a întreprinde ceva concret, grijuliul Webster mi-a propus să încheiem un contract, semnat şi învestit cu sigiliul firmei. Ideea mi s-a părut sănătoasă, deşi nu o concepusem eu însumi, vreau să spun că era sănătoasă tocmai ***fiindcă*** nu-mi aparţinea. Aşadar, Webster a cerut avocatului său să redacteze contractul. Începusem să nutresc o mare admiraţie pentru Webster şi, cuprins subit de una din acele efuziuni generoase care mă năpădesc uneori, fără să mai stau la gînduri i-am oferit lui Webster peste salariu zece la sută din beneficii, liber de impozite. Webster a refuzat prompt. Fireşte, cu mulţumirile de rigoare. Asta l-a făcut să crească şi mai mult în ochii mei. Ştiam bine că-i oferisem o participare menită să-i aducă un cîştig de două sau trei ori mai mare decît

[1] Vezi în romîneşte Mark Twain, ***Opere,*** vol. I, E.S.P.L.A., ediţia a II-a, 1956.

salariul său pe următoarele nouă luni, dar el nu ştia. Contesta cu răceală şi înţelepciune toate profeţiile mele privind marea valoare comercială a ***Aventurilor lui Huckleberry Finn.*** Iar eu vedeam în asta o nouă dovadă că găsisem în Webster o comoară, un om care nu se lasă ameţit şi nu-şi pierde capul, un om prevăzător, un om care nu şi-ar asuma nici un risc într-un domeniu necunoscut. Bineînţeles, cu excepţia riscurilor pe cheltuiala altuia.

Aşadar, contractul a fost întocmit de către un tînăr avocat din Dunkirk, statul New York, orăşelul de unde se trăgea şi Webster, şi care încă nu şi-a revenit de pe urma acestui efort. Whitford avea dreptul de a adăuga sub semnătura lui precizarea: „De la firma «Alexander and Green»”. Alexander şi Green aveau o întreprindere mare şi rentabilă, dar nu şi destulă conştiinţă pentru a-i aduce prejudicii, fapt dovedit îndeajuns de limpede anul trecut, cînd s-a produs cutremurul care a zgîl- ţîit cele trei mari societăţi de asigurări pe viaţă. Alexander şi Green îşi aveau birourile în Mutual Building. Ţineau douăzeci şi cinci de avocaţi angajaţi cu leafă, iar Whitford era unul dintre ei. Era curtenitor, afabil şi de o ignoranţă imensă, iar prostia lui era atît de mare încît ar fi putut lesne să dea de patru

ori ocol pămîntului şi să-i facă şi fundă.

Acest prim contract a ieşit cum trebuie. Nu ridica nici o problemă, fiindcă punea toate îndatoririle, toate cheltuielile, toate responsabilităţile în spinarea ***mea,*** adică la locul cuvenit.

Fericită pereche alcătuiau Webster şi avocatul său. Cantitatea de lucruri pe care nu le ştiau amîn- doi mă îngrozea şi mă înmărmurea mai mult decît m-ar fi îngrozit priveliştea prăbuşirii Căii Lactee şi a spulberării ei în zdrenţe şi petice pe bolta cerească. În ce priveşte curajul, moral sau fizic, le lipsea cu desăvîrşire. Webster se temea să între-prindă ceva fără a obţine în prealabil din partea avocatului asigurarea că respectiva operaţie nu implică vreun risc de puşcărie. Avocatul era con-sultat atît de des, încît ajunsese la fel de nelipsit în birou ca şi ajutoarea şi specialistul în colportaj. Dar întrucît nici Webster, nici el n-aveau vreo experienţă personală în privinţa banilor, avocatul nu era o povară costisitoare, deşi probabil că se socotea costisitor.

Pe la sfîrşitul toamnei am pornit-o cu George W. Cable[1] într-un turneu de

---

[1] ***George Washington Cable*** (1844—1925), scriitor american, unul dintre iniţiatorii curentului regionalist în literatura americană, a zugrăvit viaţa şi moravurile populaţiei creole din sudul S.U.A.

lecturi prin răsăritul şi apusul ţării, ultimul turneu de acest gen pe care aveam să-l mai întreprind în ţară pînă la capătul zilelor mele. A durat patru luni. Atunci am luat hotărîrea să nu mai jefuiesc niciodată publicul de la înălţimea unei tribune decît dacă voi fi con- strîns de nevoi materiale. După unsprezece ani, nevoile s-au ivit, astfel încît am pornit într-un turneu de conferinţe în jurul lumii.

Au trecut de atunci zece ani, şi în tot acest timp n-am luat cuvîntul decît în scopuri caritabile şi fără onorariu. Luna trecută, în ziua de 19, mi-am luat rămas bun în mod public de la tribuna conferenţiarului — lucru pe care nu-l făcusem înainte — în cadrul unei conferinţe despre Robert Fulton[1], ţinută în folosul fondului pentru monumentul lui Robert Fulton.

Mi se pare însă că m-am cam îndepărtat de Webster şi de Whitford, dar n-are importanţă. E unul dintre acele cazuri în care distanţa face mai plăcută priveliştea. Webster a făcut treabă bună cu ***Huckleberry Finn,*** şi, după vreun an, mi-a înmînat din partea firmei un cec în valoare de cincizeci şi patru de mii cinci sute de dolari, reprezentînd şi capitalul de

---

[1] ***Robert Fulton*** (1765—1815), inventator american; a construit primul vas acţionat cu aburi (1807).

cincisprezece mii de dolari pe care i-l încredinţasem iniţial.

Încă o dată am simţit că renasc. M-am născut, cred, de mai multe ori decît orice alt muritor, cu excepţia zeului Krishna![1]

. . . .

Editorul generalului Grant
(28 mai 1906)

Webster îşi băgase în cap că el m-a făcut cunoscut lumii, recunosc însă că nu şi-a dat cine ştie ce ifose. A cotcodăcit mult mai puţin despre oul lui decît cotcodăciseră Webb şi Bliss.

Nu intenţionasem niciodată să public alte cărţi decît ale mele. O întîmplare m-a abătut de la acest înţelept ideal. E vorba de memorabila carte a generalului Grant. Într-o seară din prima săptămînă a lui noiembrie 1884 mă întorceam acasă de la o conferinţă pe care o ţinusem la „Ghickering Hall”. Era o seară ploioasă, şi puţini oameni umblau pe străzi. Într-un loc întunecos, între felinare, au ţîşnit dintr-un gang, drept în faţa mea, două siluete fumurii. Pe una dintre ele am auzit-o spunînd:

---

[1] Una din numeroasele încarnări ale zeului Vishnu care, alături de Brahma şi Siva, este una dintre cele trei divinităţi supreme ale mitologiei indiene.

„— Ştiţi că generalul Grant s-a hotărît să-şi scrie memoriile şi să le publice? A spus-o el însuşi chiar astăzi.”

Asta e tot ce am auzit — doar aceste cuvinte — şi m-am gîndit ce norocos eram că-mi fusese dat să le ascult. A doua zi dimineaţa m-am dus la generalul Grant acasă. L-am găsit în biblioteca lui împreună cu fiul său, colonelul Fred Grant. Generalul mi-a vorbit cam aşa:

„— Ia loc şi stai liniştit pînă semnez un contract”, şi a adăugat că era un contract pentru cartea pe care urma să o scrie.

Fred Grant citea cu luare-aminte contractul, pare-se pentru o ultimă revizie. Găsindu-l satisfăcător, i-a spus-o tatălui său, care s-a apropiat de masă şi a pus mîna pe condei. Poate că ar fi fost mai bine să-l las să semneze, dar nu l-am lăsat.

„— Nu-l semnaţi, i-am spus. Lăsaţi-l mai întîi pe colonelul Grant să mi-l citească şi mie.”

După ce colonelul Fred Grant mi l-a citit, le-am declarat că sînt fericit că am venit la timp pentru a interveni. Cealaltă parte contractantă era „Century Company”[1]. Ea se obliga să-i plătească generalului 10% drepturi de

---

[1] Editoarea revistei ***Century Illustrated Monthly Magazine*** (1881—1930), pe atunci una din cele mai importante reviste literare din S.U.A.

autor. Era desigur absurd, dar această ofertă îşi avea izvorul în ignoranţă, nu în necinste. Marea editură „Century Company” era expertă în materie de reviste. În această privinţă nu avea de învăţat nimic de la nimeni. Dar pe vremea aceea societatea era cu desăvîrşire lipsită de experienţă în privinţa difuzării prin colportaj şi probabil că nu avea în vedere decît difuzarea prin librării. Dacă ar fi avut cît de cît experienţă în acest domeniu, societatea nu i-ar fi cerut generalului Grant să-i cedeze dreptul de a edita o carte în schimbul procentului ce se acorda de obicei unor autori obscuri.

I-am explicat generalului că aceste condiţii sînt nesatisfăcătoare, fiind cu totul nedrepte şi arbitrare.

„— Ştergeţi 10% şi scrieţi în loc 20%, i-am spus. Aţi putea scrie chiar şi 75% din profitul net.”

Generalul a căzut pe gînduri. Apoi mi-a zis că se îndoieşte că „Century Company” ar consimţi vreodată să-i plătească asemenea drepturi.

I-am spus atunci că asta n-are importanţă, deoarece orice editură americană serioasă ar fi fericită să-i acorde aceste condiţii.

Generalul a continuat să clatine din cap, încli- nînd încă să semneze contractul aşa cum era.

I-am atras atenţia că, în actuala lui formă, contractul cuprindea o clauză bizară, nemaiîntîlnită nici chiar în contractele încheiate pe bază de 10% cu cei mai obscuri scriitori: i-am explicat cum acest contract nu numai că prevedea doar 10% drepturi de autor pentru un gigant ca generalul Grant, dar mai şi stipula că din aceşti 10% va trebui scăzută nu ştiu ce cotă din salariile funcţionarilor, din chirie, din cheltuielile de întreţinere sau alte asemenea bazaconii. I-am repetat generalului că ar trebui să ceară editurii trei pătrimi din profitul net, urmînd ca din celălalt sfert editorul să-şi acopere cheltuielile curente.

Generalului Grant îi displăcea ideea unui asemenea demers. I se părea că l-ar pune în postura unui tîlhar, a unui tîlhar care ar jefui o editură. I-am răspuns că numai educaţia lui limitată îl făcea să vadă o crimă în treaba asta. I-am spus că, la drept vorbind, departe de a constitui o crimă, asta era o faptă care se răsplăteşte în ceruri cu două aureole. Fireşte, dacă una ca asta s-ar întîmpla vreodată.

Generalul a rămas neclintit în părerea lui şi m-a somat să-i indic o editură dispusă să se lase prădată în acest mod nobil. I-am pomenit de editura „American Publishing Company” din Hartford. Generalul m-a întrebat atunci

dacă pot să-i dau o dovadă. I-am răspuns că, folosind telegraful, aş putea să-i prezint în şase ore dovada cerută: trei, pentru ca telegrama mea să ajungă la Hartford, şi alte trei, pentru ca acceptarea entuziastă a lui Bliss să sosească prin acelaşi cablu; iar dacă generalul doreşte să primească răspunsul mai repede, mă voi duce pe jos la Hartford şi i-l voi aduce.

Generalul continua să reziste. Dar Pred Grant începuse să se lase convins. El a propus să se amîne cu douăzeci şi patru de ore semnarea contractului cu „Century Company”, în care timp situaţia să fie examinată şi discutată. Era doar vorba de o afacere, nicidecum de o chestiune de sentiment, şi, ca atare, se cuvenea să fie examinată numai din acest punct de vedere. Observaţia lui în legătură cu sentimentele avea un tîlc, şi anume: casa de efecte şi schimb „Grant and Ward” — care aparţinea generalului Grant, lui Ward (poreclit într-o vreme „Micul Napoleon al finanţelor”), precum şi lui Fish, asociatul lui Ward — îi păpase generalului Grant ultima leţ- caie. Şi, într-un moment cînd generalul nu mai ştia ce să facă pentru a-şi agonisi pîinea, Roswell Smith, directorul lui „Century Company”, i-a oferit cîte cinci sute de dolari de articol pentru o serie de patru articole de revistă în legătură cu unele

bătălii mari din războiul civil. Pentru bătrînul şi deznădăjduitul erou, această ofertă a fost întocmai ca paiul pentru înecatul din poveste. A primit-o cu recunoştinţă şi a scris articolele cerute. Valorau pe

puţin zece mii de dolari bucata, dar generalul nu ştia asta. Cinci sute de dolari i se părea o sumă fabuloasă pentru o mîzgăleală uşoară şi plăcută.

Acum nu-l răbda inima să-i părăsească pe aceşti binefăcători ai lui. Cu mentalitatea şi educaţia lui de militar, socotea că asta ar fi fost o lipsă de lealitate. Pe cît îmi aduc aminte, primul său articol a asigurat revistei ***Century*** un însemnat spor de abonaţi, tirajul ei crescînd de la o sută la două sute şi douăzeci de mii de exemplare, ceea ce a făcut ca, în luna respectivă, paginile de publicitate ale revistei să aducă încasări de peste două ori mai mari decît în oricare din lunile precedente. Presupun că acest spor de clientelă a însemnat în acea lună opt mii de dolari. E o apreciere modestă, conservatoare.

Dublarea numărului de abonaţi realizată în luna aceea avea să se menţină ani în şir. Venitul lunar obţinut din publicitate avea să rămînă cu opt sau zece mii de dolari mai mare timp de şase ani. Spuneam că fiecare dintre articolele generalului Grant valora cîte zece mii de dolari, nu cîte cinci sute. Dar n-aş exagera nici dac-aş afirma că fiecare din acele patru articole valora cîte douăzeci şi cinci de mii de dolari.

Am început, aşadar, să ridic în slăvi editura „American Publishing

Company”. Am invocat argumentul că această editură a fost cea dintîi care-i solicitase un volum de memorii, fapt care o îndreptăţea, poate, să fie preferată lui „Century Company”. Generalul Grant a părut surprins. I-am amintit însă că odată, în zilele de aparentă prosperitate ale firmei „Grant and Ward”, l-am vizitat în biroul său, l-am ajutat să-şi termine dejunul şi l-am rugat să-şi scrie memoriile şi să le dea spre publicare lui

„American Publishing Company. El refuzase atunci cu fermitate, spunîndu-mi că n-avea nevoie de bani şi că, nefiind un literat, nu se simţea în stare să-şi scrie memoriile.

După aceea, am lăsat problema contractului să se mai coacă pînă a doua zi dimineaţă. Între timp, m-am gîndit îndelung. Eram încredinţat că „American Publishing Company” ar fi fost bucuroasă să obţină memoriile generalului Grant, acordîndu-i trei sferturi din profitul net şi rezervîndu-şi celălalt sfert. Ştiam într-adevăr foarte bine că nu exista în ţară nici un editor — vreau să spun nici un editor cu experienţă în ce priveşte difuzarea pe bază de colportaj — care să nu fie bucuros să primească o asemenea carte în aceste condiţii. Mă şi vedeam pre-dînd cartea lui Frank Bliss şi editurii „American Publishing Company”, pentru a îmbogăţi astfel acel cuib de năpîrci, dar, reflectînd mai serios, am ajuns la altă concluzie. Mi-am adus aminte că editura mă jecmănise ani de-a rîndul, întemeind cu banii furaţi fabrici de popi, şi mi-am spus că acum mi se ivea în sfîrşit prilejul să le plătesc cu vîrf şi îndesat o veche poliţă.

La următoarea discuţie cu generalul şi cu Fred, generalul mi-a servit o dovadă a modestiei sale, care era una din principalele lui trăsături de

caracter. Editura „Scribner” publicase de curînd, în două mari volume, ***Memoriile*** generalului Sherman, a căror apariţie fusese un adevărat eveniment.

„— Sherman mi-a spus că a cîştigat douăzeci şi cinci de mii de dolari de pe urma acelei cărţi, mi-a comunicat generalul. Crezi că eu aş putea să realizez tot atîta cu cartea mea?”

I-am răspuns că am nu numai convingerea, ci şi certitudinea realizării unui cîştig mult mai mare, iar ***Memoriile*** generalului Sherman fuseseră difuzate prin librării, deşi ar fi putut să fie difuzate pe bază de colportaj, acest sistem fiind singurul nimerit pentru o asemenea lucrare; i-am mai spus că numai puţine cărţi pot fi difuzate în acest fel, că memoriile unor oameni iluştri ca Sherman şi Grant sînt foarte potrivite şi că o carte care are tot ce-i trebuie pentru a fi difuzată pe bază de colportaj poate aduce un profit de opt pînă la zece ori mai mare decît cel obţinut prin librării.

Generalul avea încă îndoieli că ar putea cîştiga douăzeci şi cinci de mii de dolari din memoriile sale. L-am întrebat de ce. Mi-a răspuns că încercase odată şi se alesese cu o dovadă peremptorie. Cînd l-am întrebat în ce consta această dovadă, mi-a explicat că-i propusese lui Roswell Smith să-i cedeze toate drepturile asupra memoriilor pentru douăzeci şi cinci de mii de dolari, iar această propunere îl speriase într-atît pe Smith, încît aproape îi pierise graiul ca s-o respingă.

Deodată mi-a venit o idee. Mi-am adus aminte că eram eu însumi editor. Nu mă gîndisem pînă atunci la o asemenea posibilitate,

„— Vindeţi-mi ***mie*** memoriile, i-am spus. Sînt şi eu editor. Vă plătesc dublu. Am în buzunar un carnet de cecuri; primiţi acum un cec pentru cincizeci de mii de dolari, şi hai să încheiem contractul.”

Generalul Grant a refuzat această propunere cu aceeaşi promptitudine cu care Roswell Smith res- pinsese oferta lui. Mi-a spus că nici nu vrea să audă

de aşa ceva. Mi-a declarat că sîntem prieteni şi dacă nu-mi voi recupera banii investiţi în cartea lui...

S-a oprit aici, apoi a adăugat că n-are rost să intre în amănunte, dar pur şi simplu nu poate consimţi ca un prieten să-şi asume asemenea riscuri.

I-am spus atunci:

„— Daţi-mi cartea în condiţiile pe care vi le-am propus pentru contractul cu «Century Company», adică 20% drepturi de autor sau, în loc de asta, 75°/o din profitul net, eu urmînd să suport toate cheltuielile de regie, salarii etc. din sfertul meu."

Atunci a început să rîdă şi m-a întrebat ce voi cîştiga eu din această afacere.

,,— O sută de mii de dolari în decurs de şase luni", i-am răspuns.

Avea de-a face cu un literat. Îşi dădea seama, pe baza tuturor tradiţiilor, că literaţii sînt oameni uşuratici, romantici, lipsiţi de simţ practic şi nepricepuţi în afaceri. Nu mi-a spus că nu pune nici un temei pe aceste zboruri ale imaginaţiei mele, fiindcă era prea bun la suflet ca să jignească pe cineva, dar aş fi preferat să mi-o spună decît să mi-o arate, cu o privire de zece ori mai grăitoare şi atotcuprinzătoare. Apoi — de dragul conversaţiei, presupun — m-a întrebat pe ce se baza visul meu, dacă avea cumva vreo bază.

„— Se bazează pe deosebirea dintre valoarea comercială a operei dumneavoastră şi aceea a operei mele, i-am răspuns eu. Primele mele două cărţi au avut un tiraj de cîte o sută şi cincizeci de mii de exemplare, fiecare exemplar legat în pînză costînd

cîte trei dolari şi jumătate, iar exemplarele de lux ceva mai mult, în raport cu legătura; în medie, fiecare dintre cele o sută cincizeci de mii de exemplare s-a vîndut cu patru dolari. Ştiu că valoarea comercială a lucrării dumneavoastră e pe puţin de patru ori mai mare decît a operelor mele, de aceea sînt sigur că nu greşesc cînd spun că volumul se va vinde în şase sute de mii de exemplare şi dumneavoastră veţi cîştiga o jumătate de milion de dolari, iar eu, o sută de mii.”

Am discutat îndelung. În cele din urmă, generalul Grant i-a telegrafiat bunului său prieten George W. Childs[1], de la ziarul ***Ledger*** din Philadelphia, să vină la New York pentru a-şi spune părerea. Childs a venit. L-am convins că editura lui Webster era o întreprindere mare şi bine organizată. Atunci Childs a rostit verdictul:

„— Încredinţează-i lui Clemens cartea.”

Colonelul Fred Grant l-a susţinut şi a repetat verdictul:

„— Încredinţează-i lui Clemens cartea.”

Contractul a fost deci încheiat şi semnat, iar Webster s-a pus de îndată pe treaibă.

---

[1] ***George Williams Childs*** (1829—1894), editor american, proprietarul influentului ziar ***Philadelphia Public Ledger.***

În virtutea contractului dintre mine şi Webster, acesta primea un salariu anual de două mii cinci sute de dolari. Refuzase să accepte o participaţie pe care i-o oferisem pe gratis: era un om prevăzător şi nu-i plăcea să-şi asume riscuri. Acum i-am oferit, tot gratuit, o participaţie de 10% la această afacere, contractul nostru urmînd să rămînă ne-

schimbat în toate celelalte privinţe. Atunci, ca o contrapropunere, dînsul mi-a făcut cu modestie următoarea ofertă: să-i majorez salariul la trei mii cinci sute de dolari pe an, să-i acord 10% din beneficiile rezultate din vînzarea cărţii lui Grant şi să-i procur întreg capitalul necesar, cu o dobîndă de 7%.

I-am răspuns că tranzacţia îmi convine. După aceea l-a chemat pe amicul său Whitford să încheie contractul. Neputînd înţelege contractul — niciodată n-am fost în stare să pricep un contract — l-am rugat pe cumnatul meu, generalul Langdon, un om de afaceri cu experienţă, să-l înţeleagă în numele meu. El l-a citit şi mi-a spus că e în regulă, aşa că l-am semnat şi l-am parafat. Aveam să descopăr mai tîrziu că acest contract îi dădea lui Webster 10% din beneficiile rezultate din vînzarea cărţii lui Grant ***şi*** 10% din profitul întregii întreprinderi, însă fără a-l obliga să suporte o parte din eventualele pierderi.

Lumea a aflat că generalul Grant îşi va scrie memoriile şi că firma „Charles L. Webster & Co.” le va publica. Ştirea a făcut vîlvă în întreaga ţară. Naţiunea a fost fericită, şi această fericire s-a revărsat din belşug în toate gazetele. Pînă atunci, tînărul Webster fusese la

fel de necunoscut ca un făt nenăscut. A doua zi a devenit o celebritate. Numele lui a apărut în toate ziarele din Statele Unite. Fiind un om ca toţi oamenii şi încă tînăr, el a luat, fireşte, această trecătoare notorietate drept o adevărată faimă şi, ca urmare, faima i s-a suit la cap. Era amuzant şi plăcut să-l vezi cum se bucură

ca un copil de noua lui fală. Cel dintîi lucru pe care l-a făcut a fost să se mute din modestul său birou într-unui mai potrivit cu noua sa situaţie de editor de frunte al ţării.

. . . .

(29 mai 1906)

Noul lui sediu se afla la al doilea sau la al treilea etaj al unei clădiri înalte care dădea spre Union Square, într-un cartier al aristocraţiei comerciale. Localul anterior fusese alcătuit din două încăperi destul de mari. Noul sediu ocupa un etaj întreg. De fapt, lui Webster îi trebuia doar o chichineaţă, undeva într-o fundătură, cu suficient spaţiu pentru a adăposti o pisică (una mare) şi un funcţionar de birou. N-avea nevoie de magazii sau pivniţe. Tipografiile şi legătoriile păstrau ele însele exemplarele broşate şi legate ale cărţii, punîndu-ne la socoteală cheltuielile de depozitare şi asigurare. Cartea aceea impresionantă n-avea nevoie de un sediu arătos. Editorul generalului Grant n-ar fi putut să se ascundă undeva unde agentul de publicitate şi comisionarul să nu-l găsească. O chichineaţă ar fi fost suficientă. Aproape toate treburile puteau fi rezol-

vate prin corespondenţă, întrucît corespondam exclusiv cu cei şaisprezece reprezentanţi generali, nu şi cu cei zece mii de colportori.

Cu toate acestea, am făcut un salt spectaculos în ce priveşte spaţiul şi decorul. Amîndouă erau acum impresionante, în măsura în care pot fi impresionante golul şi superficialitatea. Socotind că aspectul

sediului ar putea să-i inducă în eroare pe provinciali şi să-i alunge, am propus să lipim pe uşă următorul anunţ: „Intraţi, nu vă muşcă nimeni.”

A fost o greşeală din parte-mi să fiu sarcastic cu Webster. Glumele mele i-au rănit adînc vanitatea. Arsenalul lui, fiind lipsit de orice armă intelectuală, nu avea cum să răspundă. Era necavaleresc din par- te-mi să-l atac cu armele spiritului pe acest om dezarmat din punct de vedere intelectual, dar oricît am încercat să mă abţin, n-am fost în stare. S-ar fi cuvenit să fiu îndeajuns de mărinimos pentru a-i suporta vanităţile, dar nu eram. Nu sînt destul de mărinimos nici pentru a-mi suporta propria vanitate. Webster avea un cusur care mă exaspera la culme tocmai fiindcă mie-mi lipsea: ori de cîte ori în prezenţa lui se vorbea despre un lucru de care nu avea habar, nu numai că refuza să spună cinstit că nu are cunoştinţă de lucrul cu pricina, dar n-avea nici măcar destulă cuviinţă ca să-şi ţină gura. În asemenea cazuri obişnuia să arunce o vorbă menită să dea ascultătorilor impresia că ştia şi el ceva despre subiectul în discuţie, pretenţie cu totul absurdă, deoarece ignoranţa lui ar fi putut acoperi întreg globul ca un linţoliu, în care cu greu puteai găsi ici-colo vreo gaură. Odată, într-o discuţie de salon a venit votfba

despre George Eliot[1] şi scrierile ei. Am văzut că Webster se pregăteşte să-şi aducă şi el contribuţia. Era imposibil să-i dai una în cap cu o cărămidă, cu o ***Biblie*** sau cu altceva, pentru a-l face să cadă în nesimţire şi a-l salva, deoarece asta ar fi bătut la ochi; de aceea, am aşteptat ca muntele lui să-şi zămislească şoarecele, ceea ce a şi făcut de îndată ce s-a ivit a pauză în conversaţie. Webster a umplut această pauză cu următoarea remarcă, rostită cu suficienţă, pe un ton cît se poate de calm:

„— N-am citit nici una dintre cărţile ***lui*** fiindcă am prejudecăţi...”

Înainte de a ne fi instalat bine în noul local, Webster îmi propusese să anulăm contractul existent şi să încheiem unul nou. Zis şi făcut. Eu, unul, probabil că nu l-am citit niciodată şi nici n-am pus pe altcineva să mi-l citească. Se vede că m-am mulţumit să-l semnez, pentru a scăpa de bătaie de cap. În virtutea contractelor precedente, Webster fusese sluga mea cu simbrie; în virtutea celui nou, am devenit sclavul său, sclavul său fără nici o rezervă şi fără nici o simbrie. Eu deţineam nouă zecimi din activul firmei, furnizam întreg capitalul, suportam toate pierderile,

---

[1] Pseudonimul scriitoarei realiste engleze ***Mary Ann Evans*** (1819—1880), autoarea romanului ***Moara de pe Floss.***

răspundeam de tot, dar Webster era singurul stăpîn. Această situaţie nouă şi observaţiile mele sarcastice au schimbat atmosfera: n-am mai putut să dau ordine ca pînă atunci. N-am mai fost în stare nici măcar să fac vreo propunere care să aibă cea mai mică şansă de a fi acceptată.

Generalul Grant era bolnav, dar s-a apucat să lucreze la memoriile sale ca un om sănătos, înaintînd temeinic şi sigur.

Webster s-a instalat în menajeria lui şi i-a somat pe cei şaisprezece reprezentanţi generali, răspîndiţi în şaisprezece locuri diferite pe întinsul Statelor Unite, să vină pentru a semna contractele. Oamenii au sosit şi s-au adunat, iar Webster a promulgat legea, întocmai ca Moise pe Muntele Sinai. Dovedind o admirabilă stăpînire de sine, au dat garanţiile cerute, au semnat contractele şi au plecat. În împre-

jurări obişnuite, cu greu ar fi suportat aroganţa tî- nărului, dar împrejurările erau neobişnuite. Pentru fiecare reprezentant aceste contracte însemnau multe mii de dolari. Ştiau acest lucru, şi asta i-a ajutat să-şi stăpîneaseă mînia.

Whitford era şi el de faţă. Se afla totdeauna lîngă Webster, care nu îndrăznea să întreprindă nimic fără avizul avocatului. Acum putea să ceară cîte avize poftea, fiindcă îl angajase pe Whitford cu anul. Îi plătea zece mii de dolari pe an din buzunarul meu. Şi, într-adevăr, Whitford merita o parte din aceşti bani — două sutimi din ei. Pentru prima oară i se întîmpla şi lui să cîştige ceva mai binişor, şi era mulţumit. Formula „ceva mai binişor” constituie un eufemism: pînă atunci Whitford nu cîşti- gase niciodată nimic. Şi nici nu era sortit să cîştige ceva vreodată. De meritat, nu a meritat nici cei zece mii de dolari, nici măcar o părticică din ei. În două cazuri serviciile lui au adus prejudicii băneşti firmei. Celelalte servicii făcute de el au fost neînsem- nate şi inutile. Le-ar fi putut face şi contabilul.

. . . .

(1 iunie 1906)

Ori de cîte ori i se trimiteau şpalturi sau corecturi generalului Grant, mi se trimitea şi mie un rînd de pagini. Generalul Grant ştia asta. Uneori vorbeam în treacăt despre aceste corecturi, dar fără a intra vreodată în detalii. Într-o bună zi am aflat, printr-un membru al familiei sale, că generalul e tulburat şi amărît de faptul că nu-mi dădeam nici-

odată cu părerea despre calitatea literară a memoriilor. De asemenea, mi s-a dat a înţelege că i-ar face bine un cuvînt de încurajare din partea mea. Am rămas uluit, la fel de uluit cum ar fi rămas bucătarul lui Colurnb dacă i s-ar fi spus că acesta ar dori să-i cunoască părerea în privinţa modului cum îşi conducea corabia. Nici prin gînd nu mi-ar fi trecut că generalul Grant ar putea avea nevoie de vreun sprijin sau de vreun cuvînt de încurajare din partea cuiva în orice treabă pe care s-ar apuca să o facă. Era cel mai modest dintre oameni, iar faptul acesta constituia încă o dovadă a modestiei sale. Acum, cînd se aventurase într-un nou domeniu de activitate, pe o mare necunoscută, simţea, ca orice muritor de rînd, nevoia unui cuvînt de încurajare. Era cît se poate de măgulitor pentru mine că pune preţ pe părerea mea îşi doreşte să o afle, aşa încît m-am folosit de primul prilej pentru a îndruma, cu tact, conversaţia în această direcţie şi pentru a-mi spune părerea, fără a avea aerul că o fac dinadins.

Din întîmplare, comparasem memoriile lui cu ***Comentariile***[1] lui Cezar, şi eram în măsură să mă pronunţ. Eram în măsură să spun cu

---

[1] Este vorba de ***Comentariile despre războiul galic*** scrise de marele om de stat şi comandant de oşti roman ***Caius lulius Caesar*** (100—44 î.e.n.).

toată sinceritatea că amîndouă cărţile se distingeau prin aceleaşi înalte însuşiri: claritate, stil direct, simplitate, lipsă de afectare, dragoste de adevăr, spirit de echitate şi dreptate faţă de prieteni şi faţă de duşmani deopotrivă, o candoare şi o francheţe ostăşească, precum şi o altă caracteristică ostăşească — evitarea limbajului înflorit. Puneam alături cele două cărţi, la acelaşi nivel înalt, şi socot şi acum că nu gre-şeam. Am aflat ulterior că generalul Grant a fost încîntat de această opinie. Asta dovedeşte că era un om ca toţi oamenii, o simplă fiinţă umană, un autor. Un autor preţuieşte un compliment chiar cînd vine din partea unui om de o competenţă îndoielnică.

Generalul Grant a luptat eroic cu condeiul, în timp ce boala dădea atacuri înverşunate împotriva sănătăţii lui, şi în cele din urmă şi-a încheiat lu-crarea. A fost transportat apoi la Mount McGregor, şi acolo puterile l-au părăsit treptat. Către sfîrşit, n-a mai fost în stare să vorbească, dar ori de cîte ori simţea nevoia să spună ceva, folosea un creion şi o bucăţică de hîrtie.

Într-una din ultimele lui zile m-am dus acolo să-l văd, iar el, prin mijlocirea creionului, m-a întrebat cu o vădită nelinişte dacă exista vreo perspectivă

ca lucrarea să aducă vreun ajutor familiei sale.

I-am spus că strîngerea comenzilor pentru carte progresa rapid, că primim neîncetat atît comenzi, cît şi bani şi chiar dacă s-ar opri în acel moment campania, deşi abia la jumătate, va aduce două sute de mii de dolari familiei. A pus mîna pe creion şi şi-a exprimat recunoştinţa.

Cînd am intrat în casa lui, generalul Buckner[1], care luptase în rîndurile armatei Confederaţiei, tocmai se pregătea să plece. Buckner şi Grant fuseseră colegi de promoţie la Academia Militară din West Point, prin 1840. Mi se pare că ceva mai tîrziu au

[1] ***Simon Bolivar Buckner*** (1823—1914), general american; în timpul războiului civil a făcut parte din rîndurile armatei Confederaţiei Statelor Americii, creată în 1861 de cele 11 state din Sud care au luptat pentru menţinerea sclaviei negrilor.

luptat împreună în războiul din Mexic[1]. După acest război, Grant (care pe atunci era căpitan) a fost transferat cu serviciul undeva în Oregon[2]. După un timp a demisionat şi, fără un ban în buzunar, s-a stabilit pe coasta de răsărit, mai exact la New York. Într-o zi s-a întîlnit pe stradă cu Buckner şi i-a cerut împrumut cincizeci de dolari. În februarie 1862, Buckner comanda garnizoana armatei Confederaţiei la Fort Donelson. Generalul Grant a atacat fortul şi l-a cucerit, luînd cincisprezece mii de prizonieri. Ulterior, cei doi oşteni nu s-au mai întîlnit pînă în acea zi, la Mount McGregor, cu douăzeci şi trei de ani mai tîrziu.

Mai erau cîţiva musafiri, care glumeau şi rîdeau, parte pe socoteala lui Buckner. În cele din urmă, generalul Buckner s-a ridicat şi a spus:

„— Am pentru Grant toată admiraţia. Asta încă de pe vremea cînd eram cădeţi. Generalul e înzestrat cu merite şi virtuţi ca nimeni altul, dar are şi un păcat mortal. Îi place să se împrumute, şi cînd îşi pune în gînd să-ţi ceară ceva

---

[1] Este vorba de războiul de cotropire dezlănţuit în 1846 de nord-americani împotriva Mexicului; în urma acestui război, încheiat în 1848, S.U.A. şi-a anexat aproape jumătate din teritoriul Mexicului (Texasul, Noul Mexico, Arizona şi o parte din California).

[2] Stat american pe coasta Oceanului Pacific.

cu împrumut, nu ştie decît un singur lucru, şi anume că vrea ceea ce are celălalt. Cînd eram sărac, mi-a luat cincizeci de dolari; cînd eram bogat, mi-a luat cincisprezece mii de oameni.”

Generalul Granit a murit la Mount McGregor în ziua de 23 iulie. În septembrie sau octombrie, memoriile lui au fost date la tipar. S-au făcut mai multe zaţuri tipărirea lucrării a fost împărţită cîtorva mari
întreprinderi tipografice; un mare număr de teascuri cu aburi lucrau de zor zi şi noapte; cîteva mari legătorii erau ocupate cu legatul exemplarelor. Cartea a fost scoasă în două volume mari ***in-octavo.*** Pentru volumele legate în pînză preţul era în mod corespunzător mai mare. Două mii de seturi legate în piele de viţel au fost puse în vînzare cu douăzeci şi cinci de dolari bucata. Lucrarea a apărut la 10 decembrie, iar eu m-am dovedit a fi un adevărat profet. Îi spusesem de la început generalului Grant că opera lui se va vinde în şase sute de mii de exemplare, şi chiar aşa s-a întîmplat. S-au vîndut trei sute de mii de seturi de cîte două volume. Primul cec primit de doamna Grant a fost în valoare de două sute de mii de dolari; următorul, pe care l-a primit cîteva luni mai tîrziu, a fost de o sută cincizeci de mii. De cecurile următoare nu-mi amintesc, dar

cred că una peste alta cartea i-a adus doamnei Grant cam o jumătate de milion de dolari.

Webster era în culmea gloriei. În zilele cînd fusese un cetăţean obscur purtase o pălărie numărul şase şi un sfert; acum capul nu-i mai încăpea nici într-un butoi. Îi plăcea să vorbească la nesfîrşit despre miracolul prilejuit de apariţia cărţii. Îi plăcea să citeze date statistice. Îi plăcea să spună, de pildă, că se consumaseră treisprezece mile de foiţă de aur cu tipăritul titlurilor aurite pe cotoare; spunea, de asemenea, cîte mii de tone cîntăreau cele trei sute de mii de seturi. Fireşte că s-a întîmplat ceea ce se întîmplă de obicei în asemenea cazuri: Webster îşi închipuia că ***el*** fusese factorul care determinase vînzarea cărţii. Recunoştea că renumele generalului Grant contribuise cu ceva, dar se socotea pe sine drept principalul factor al prodigiosului succes al cărţii. Asta arată că Webster era doar un om, doar un editor. Toţi editorii sînt nişte Columbi. În ochii lor autorul care reuşeşte este America lor. Gîndul că, aidoma lui Columb, nu au descoperit ceea ce se aşteptau să descopere şi ceea ce plecaseră să descopere nu-i tulbură de fel. Ei nu-şi amintesc decît că au descoperit America; uită că porniseră la drum cu

gîndul să descopere un colţişor din India.

. . . .
. . . .

ÎN ATELIERUL UNUI SCRIITOR

Cînd cărţile obosesc
(30 august 1906)

În ultimii treizeci şi cinci de ani n-a existat nici o perioadă în care şantierul meu literar să nu fi avut pe schele două sau chiar mai multe vase pe jumătate terminate, dar lăsate în părăsire, să se coacă la soare; de obicei aveam cîte trei sau patru; acum am vreo cinci. Aparent, faptul acesta denotă o lipsă de spirit practic, dar implică un scop, o anumită intenţie. Atîta vreme cît o carte de-a mea se putea scrie singură, eram un scrib fidel şi zelos, de o hărnicie neabătută, dar în clipa cînd cartea încerca să treacă asupra minţii ***mele*** sarcina de a-i născoci situaţiile şi peripeţiile şi de a-i conduce dialogurile, o puneam deoparte şi uitam de ea. După aceea îmi aruncam ochii asupra manuscriselor neterminate, pentru a vedea dacă nu se află printre ele vreunul al cărui interes faţă de propria lui soartă să se fi redeşteptat după o odihnă de cîţiva ani şi care să fie

dispus să mă tocmeasca din nou în calitate de scrib.

Numai întîmplarea m-a făcut să aflu că o carte, cînd ajunge cam pe la mijloc, aproape întotdeauna începe să dea semne de oboseală şi refuză să meargă mai departe, pînă ce puterile şi interesul ei faţă de sine însăşi se vor fi împrospătat prin odihnă şi pînă ce rezerva ei de materie primă, aproape secătuită, se va fi primenit prin trecerea timpului. Am făcut această preţioasă descoperire cînd am ajuns pe la mijlocul ***Aventurilor lui Tom Sawyer.*** La pagina 400 a manuscrisului povestirea s-a oprit brusc şi a refuzat să înainteze măcar cu un pas. Zi după zi a continuat să refuze. Eram descumpănit, necăjit şi uimit din cale-afară, deoarece ştiam prea bine că acţiunea nu era încheiată şi nu puteam înţelege de ce nu eram în stare s-o duc mai departe. Cauza era foarte simplă. Rezervorul se golise; stocul de materie primă secase povestirea nu putea merge mai departe fără material, nu se putea înfiripa din nimic.

Manuscrisul zăcea pe un raft de vreo doi ani, cînd într-o zi l-am scos de acolo şi am recitit ultimul capitol pe care-l scrisesem. Atunci am făcut marea descoperire că, dacă s-a golit rezervorul, trebuie să-l laşi în plata domnului, pînă se va umple din nou, de

la sine, în timp ce dormi, sau lucrezi la altceva, fără să-ţi dai seama de desfăşurarea acestui proces de gîndire inconştient şi folositor. Acum aveam materie primă din belşug, astfel încît cartea s-a scris şi s-a încheiat de la sine, fără nici o piedică.

De atunci, ori de cîte ori am lucrat la o carte, în clipa cînd constatam că rezervorul ei secase, o puneam liniştit pe un raft, ştiind bine că se va umple la loc fără ajutorul meu şi atunci munca de finisare va fi simplă şi uşoară. Am lăsat la mijloc ***Prinţ şi cerşetor,*** deoarece secase rezervorul, şi vreme de doi ani nu m-am mai atins de această lucrare. O întrerupere de doi ani s-a ivit şi în elaborarea romanului ***Un yankeu din Connecticut la***

curtea regelui Arthur[1]. Întreruperi de acelaşi fel s-au produs şi în mijlocul procesului de creaţie al altor cărţi ale mele. Două întreruperi asemănătoare s-au ivit în elaborarea povestirii intitulate ***Ce se-n- tîmplase?*** De fapt, cea de a doua întrerupere a fost mult mai îndelungată, fiindcă se împlinesc acum patru ani de cînd am abandonat din nou această povestire. Sînt sigur că acum rezervorul e iarăşi plin şi aş putea să reiau lucrul şi să scriu cealaltă jumătate fără nici o întrerupere sau slăbire a interesului, dar n-o voi face. M-am plictisit de condei. Sînt leneş din născare, iar obiceiul de a dicta m-a stricat. Sînt aproape sigur că n-o să mai pun mîna pe condei, de aceea cartea despre care vorbesc va rămîne neterminată, şi e păcat, fiindcă are la bază o idee nouă (cu adevărat nouă) şi i-ar face cititorului o frumoasă surpriză în final.

Mai am o carte începută, pe care aş intitula-o ***Refugiul abandonaţilor.*** E pe jumătate terminată, şi cred că aşa o să rămînă. Am mai început o povestire, intitulată ***Aventurile unui microb de-a lungul a trei mii de ani, istorisite de un microb.*** E pe jumătate terminată, şi aşa va rămîne. Şi mai am încă una: ***Străinul misterios.*** Am scris

---

[1] În romîneşte vezi: Mark Twain, ***Opere,*** vol. II, E.S.P.L.A., 1955 şi colecţia B.P.T., 1961.

mai mult decît jumătate din ea. Aş vrea foarte mult s-o duc la capăt, şi gîndul că nu voi fi în stare mă face să sufăr. Aceste rezervoare sînt pline acum, şi respectivele cărţi s-ar scrie bucuros de la sine şi s-ar încheia dacă aş pune mîna pe condei, dar mi-e lehamite de condei.

Mai aveam încă o povestire pe jumătate terminată. Acum patru ani ajunsesem la treizeci şi opt de mii de cuvinte, apoi de teamă că aş putea să o termin într-o bună zi, am distrus-o. Huck Finn era povestitorul, iar eroii ei erau, fireşte, Tom Sawyer şi Jim. Am socotit însă că acest trio făcuse destule isprăvi pe lumea asta şi deci are dreptul să se odihnească în veci.

Există unele cărţi care refuză să fie scrise. Ele rămîn pe loc an după an şi nu se lasă înduplecate. Asta nu pentru că respectiva carte n-ar merita să fie scrisă, ci numai pentru că nu găseşte forma potrivită povestirii. Există o singură formă potrivită pentru o anumită povestire, şi dacă nu vei izbuti s-o găseşti, povestirea nu se va scrie de la sine. Poţi încerca o duzină de forme nepotrivite, dar de fiecare dată îţi vei da seama, înainte de a ajunge prea departe, că n-ai găsit forma nimerită, şi atunci povestirea se va opri şi va refuza să înainteze. În cazul ***Ioanei d’Arc,*** de şase ori am pornit anapoda şi de

fiecare dată cînd i-am înfăţişat doamnei Clemens rezultatele, ea mi-a răspuns prin aceeaşi critică ucigătoare — tăcerea. Nu-mi spunea nici un cuvînt, dar tăcerea ei vorbea cu glas de tunet. În cele din urmă, cînd am găsit forma potrivită, mi-am dat seama îndată că era într-adevăr potrivită şi am fost sigur că şi doamna Clemens va fi de aceeaşi părere. Mi-a şi spus-o, fără umbră de îndoială sau şovăire.

Vreme de doisprezece ani am încercat de şase ori să istorisesc o întîmplare simplă, despre care ştiam că s-ar scrie singură, în numai patru ore, dacă aş putea găsi punctul just de pornire. Am înregistrat şase eşecuri, pînă cînd, într-o zi, la Londra, i-am

oferit lui Robert McClure[1] subiectul povestirii şi i-am propus să-l publice în revista lui, oferind un premiu aceluia care-l va povesti cel mai bine. Devenind din ce în ce mai interesat, am continuat să vorbesc despre întîmplarea aceea o jumătate de oră; în cele din urmă, McClure mi-a spus:

„— Păi, ai povestit-o chiar dumneata. N-ai nimic de făcut decît s-o aşterni pe hîrtie întocmai aşa cum mi-ai spus-o."

Mi-am dat seama că are dreptate. În vreo patru ore am terminat povestirea, şi am fost mulţumit de ea. Mi-au trebuit aşadar doisprezece ani şi patru ceasuri pentru a scrie acea povestioară, pe care am intitulat-o ***Azima morţii.***

Desigur că un început bun este o condiţie esenţială. De prea multe ori am verificat acest adevăr pentru ca să-l mai pot pune la îndoială. Acum două-zeci şi cinci sau treizeci de ani am început o povestire despre miracolele telepatiei. Era vorba de un individ care avea să născocească un sistem menit a-i permite să sincronizeze două minţi aflate la mii de mile una de alta, dîndu-le posibilitatea să comunice între ele fără ajutorul vreunui cablu. De vreo patru ori am început prost această povestire şi n-a mers. De trei ori mi-am descoperit greşeala după ce scrisesem

---

[1] Unul dintre proprietarii revistei literare americane ***McClure Magazine*** (1853—1929).

cam cîte o sută de pagini. A patra oară am descoperit-o după ce scrisesem patru sute de pagini, şi atunci m-am lăsat păgubaş şi am azvîrlit manuscrisul în foc.

. . . .

Umorişti
(31 iulie 1906)

Piratul de pe coasta de apus, despre care auzise Duneka[1] a publicat într-adevăr cartea, iar avocatul care se ocupă de apărarea drepturilor mele de autor mi-a trimis un exemplar: un volum masiv, grosolan şi obraznic; numele meu nu apărea pe copertă, în schimb cotorul era împodobit cu o poză mare a mea în culori ţipătoare, plasată acolo desigur pentru a sugera că autorul crimei aş fi eu. Într-un anumit sens, cartea aceasta e foarte interesantă. Ea dezvăluie faptul surprinzător că în aceşti patruzeci de ani de cînd joc în faţa publicului rolul unui umorist de profesie am avut drept tovarăşi alţi şaptezeci şi opt de umorişti americani. Fiecare din aceşti şaptezeci şi opt de scriitori s-a ridicat în timpul vieţii mele, a devenit cunoscut şi popular, apoi, cu vremea, a dispărut. La timpul lor, unele dintre aceste nume au fost la fel de familiare pe cît este astăzi de familiar numele lui George Ade[2], totuşi, acum au dispărut cu totul din circulaţie, aşa

---

[1] F. A. Duneka, vicepreşedintele firmei Harper Brothers, care edita operele lui Twain. Autorul face aluzie la o reeditare neautorizată a volumului antologic ***Biblioteca umoristică Mark Twain,*** întocmit de W. D. Howells şi C. H. Clark.

[2] George Ade (1866—1944), umorist american.

încît probabil nu există astăzi în ţară nici un tînăr în vîrstă de 15 ani ai cărui ochi să se lumineze la pomenirea vreunuia dintre cele şaptezeci şi opt de nume.

Cartea asta e un cimitir şi, răsfoind-o, îmi amintesc de vizita făcută acum patru ani la cimitirul din Hannibal, în statul Missouri, unde aproape fiece piatră de mormînt are înscris un nume uitat, ce-mi fusese cunoscut şi plăcut la auz în urmă cu cincizeci de ani, cînd eram un băieţaş şi locuiam şi eu în tîrguşorul acela. În acest volum funerar îi găsesc laolaltă pe Nasby[1], Artemus Ward, Derby[2], Bur- dette[3], „Ziaristul din Danbury”[4], Orpheus C. Kerr[5], Josh Billings[6] şi o duzină sau poate două de alţi autori, ale căror scrieri şi vorbe de duh erau cîndva pe buzele tuturor, dar de care acum nu se mai aude şi nici nu

[1] ***Petroleum Vesuvius Nasby*** — pseudonimul umoristului american David R. Locke (1833—1888), care i-a acoperit de ridicul pe proprietarii de sclavi din Sud în perioada războiului civil.

[2] ***George Horatio Derby*** (1823—1861), umorist american.

[3] ***Robert Jones Burdette*** (1844—1914), umorist american.

[4] Pseudonimul umoristului ***James Montgomery Bailey*** (1841—1894).

[5] Pseudonimul desenatorului şi umoristului ***Peter Newell*** (1862—1924).

[6] Pseudonimul umoristului Henry Wheeler Shaw (1818—1885).

se mai pomeneşte. Şaptezeci şi opt de umorişti vestiţi — iată o recoltă care ar putea să pară nemaiauzit de mare pentru o perioadă de patruzeci de ani, şi totuşi cartea cu pricina nu a cuprins întreaga recoltă, nu, nici pe departe. Ea nu pomeneşte nimic de Ike Partington[1], odinioară atît de cunoscut şi popular, nu pomeneşte de Doesticks[2], nici de grupul de la „Pfaff”[3], nici de liota trecătoare de imitatori ai lui Artemus Ward, nici de cei trei umorişti foarte populari, originari din Sud, al căror nume îmi scapă, nici de vreo duzină de alţi meteori, a căror lumină a lucit un timp, dar s-a stins cu mulţi ani în urmă.

De ce or fi pierit? Pentru că fuseseră simpli umorişti. „Simplii” umorişti nu pot supravieţui. Umorul este doar un parfum, o podoabă. Adesea el este numai un mod bizar de exprimare şi de pronunţie, ca în cazul lui Ward, Billings, Nasby sau al „Voluntarului demobilizat”; moda trece şi, o dată cu ea, dispare şi faima. Unii oameni

---

[1] Pseudonimul lui ***Benjamin Penhallow Shillaber*** (1814—1890), umorist şi poet american, întemeietorul revistei ***Carpet Bag*** (1851—1853) la care a colaborat şi Twain.

[2] Pseudonimul lui ***Mortimer Neal Thomson*** (1831—1875), a satirizat idolatrizarea dolarului, şovinismul american etc.

[3] ***Pfaff's Cellar*** — „Pivniţa lui Pfaff”, local new yorkez la modă în 1850—1860, frecventat de numeroşi scriitori printre care Whitman, Henry Clapp, Bayard Taylor etc.

pretind că un roman trebuie să fie doar o operă de artă, în care nu se cuvine să ţii predici sau să dai lecţii. Se prea poate ca asta să fie adevărat în ce priveşte romanele, însă nu şi în ce priveşte umorul. Umorul nu trebuie nici să instruiască făţiş, nici să predice făţiş, dar dacă vrea să supravieţuiască pe vecie, trebuie să facă şi una, şi alta. Cînd spun „pe vecie”, înţeleg pe treizeci de ani, deşi chiar şi cu predici cred că nu poate supravieţui atît de mult. Înseşi lucrurile despre care predică, şi care constituie noutăţi atunci cînd le predică, pot înceta să fie noutăţi şi se pot banaliza într-un răstimp de treizeci de ani. Şi atunci predica nu mai poate interesa pe nimeni.

Eu, unul, am predicat totdeauna. Iată de ce am supravieţuit vreme de treizeci de ani. Cînd umorul a venit de la sine, nepoftit de mine, i-am acordat un loc în predica mea, însă n-am scris predica de dragul umorului. Aş fi scris în orice caz predica, fie că umorul îşi cerea sau nu locul. Spun aceste deşertăciuni cu atîta sinceritate deoarece sînt ca un om mort care vorbeşte din mormînt. Pînă şi unul ca mine s-ar sfii să le spună fiind în viaţă. Cred că oamenii nu devin cu adevărat şi pe de-a-ntregul ei înşişi pînă ce nu mor, mai precis pînă ce nu trec mulţi ani de la moartea lor. Oamenii ar

trebui să înceapă prin a muri, atunci ar fi cinstiţi cu mult mai devreme.

. . . .

1601 (fără data)

În corespondenţa ce mă aştepta la întoarcerea mea de la New York se afla şi următoarea scrisoare:

„Cleveland, 28 iunie 1906

Stimate domn,

Citind unele din scrisorile răposatului John Hay[1], ale căror copii le găsiţi alăturat, am simţit o dorinţă vie de a afla titlul lucrării pomenite în ele, precum şi dacă această lucrare se numără printre operele dumneavoastră publicate.

L-aţi cunoscut pe Alexander Gunn, căruia îi sînt adresate scrisorile lui Hay?

Un răspuns din partea dumneavoastră mă va îndatora nespus.

Al dumneavoastră sincer,
(semnat) Chas. Orr”

Scrisorile pomenite de ***mister*** Orr sînt următoarele:

„21 iunie 1880

Dragul meu Gunn,

Rămîi cumva la Cleveland toată săptămîna? În cazul că voi primi cu întoarcerea poştei un răspuns afirmativ, am să-ţi arăt o capodoperă care se află în mîinile mele numai pentru cîteva zile.

Al dumitale, foarte îngrijorat de destrăbălarea creştinătăţii,

---

[1] ***John Hay*** (1838—1905), scriitor şi diplomat american; şeful departamentului de stat al S.U.A. între 1898 şi 1905.

(semnat) Hay”

Cea de a doua scrisoare dezvăluie preţuirea deosebită dată de Hay acelei lucrări şi marea lui grijă pentru păstrarea ei.

„24 iunie 1880

Dragul meu Gunn,

Iată opera. A fost scrisă de Mark Twain ca o încercare serioasă de a readuce literatura şi filozofia noastră la nivelul de sobrietate şi castitate al epocii elizabetane[1]. Dar, din păcate, gustul contemporanilor noştri este prea pervertit pentru ceva atît de clasic. Twain n-a fost încă în stare să găsească un editor. Editura «Globe» nu s-a refăcut încă de pe urma loviturii date de Downey, aşa încît nu vrea să primească manuscrisul.

Ţi-l trimit dumitale, ca unuia dintre puţinii supravieţuitori din acea seminţie de critici care dintr-o privire ştiau să deosebească un lucru de valoare.

Citeşte-l cu evlavie şi recunoştinţă şi înapoiază-mi-l, deoarece Mark e nerăbdător să-şi revadă odrasla rătăcitoare.

Al dumitale,

(semnat) Hay”

Cea de a treia scrisoare arată limpede că Gunn a confirmat opinia lui Hay.

„Washington, D. C., 7 iulie 1880

Dragul meu Gunn,

Am primit scrisoarea dumitale; propunerea ce o faci de a trage cîteva exemplare ale capodoperei este foarte atrăgătoare şi, desigur, profund imorală. Nu pot consimţi la aşa ceva fiindcă mă tem că ilustrul autor ar putea să considere că am abuzat de încrederea lui. Te rog trimite-mi înapoi documentul îndată ce ai posibilitatea, iar dacă, în ciuda interdicţiei mele, vei trage cîteva exemplare, pune-mi şi mie unul deoparte.

Al dumitale sincer,

---

[1] Este vorba de perioada domniei ***Elizabetei I,*** regina Angliei (1558—1603), în care umanismul englez, stimulat de dezvoltarea relaţiilor capitaliste, a cunoscut o deosebită înflorire.

(semnat) John Hay"

I-am trimis lui ***mister*** Orr următorul răspuns:

„Dublin, New Hampshire, 30 iulie 1906

Stimate domnule Orr,

Nu vă pot mulţumi îndeajuns pentru copiile scrisorilor lui John Hay către ***mister*** Gunn, pe care mi le-aţi trimis. Ce in-
comparabil simţ al umorului avea John Hay! Se prea poate să-l fi cunoscut şi eu pe Alexander Gunn în acele zile de odinioară, dar numele lui nu-mi sună familiar.

Bucata se intitula ***1601*** şi descria o convorbire imaginară care ar fi avut loc în acel an în salonul reginei, între regina Elisabeta şi Shakespeare, Ben Jonson[1] Francis Bacon[2], Beaumont[3], ***Sir*** Walter Raleigh[4], ducesa de Bilgewater[5] şi alţi cîţiva; povestirea nu era aşa cum greşit credea John Hay, o «încercare serioasă de a readuce literatura şi filozofia noastră la nivelul de sobrietate şi castitate al epocii elizabetane», ci doar o încercare serioasă de a-i dezvălui pastorului Joe Twichell[6] pitorescul convorbirilor de salon de pe vremea Eliza- betei; de aceea, dacă există în ea vreun cuvînt decent sau delicat, asta se explică

---

[1] ***Ben Jonson*** (1573—1637), dramaturg englez.

[2] Francis Bacon (1561—1626), filozof şi scriitor, părintele materialismului englez.

[3] Francis Beaumont (1584—1616), dramaturg englez.

[4] Sir Walter Raleigh (1552—1618), navigator, om politic şi scriitor englez.

[5] Personaj fictiv al cărui nume, inventat de Twain, exprimă dispreţul faţă de aristocraţia feudală. ***Bilgewater*** înseamnă, la propriu, apă murdară din fundul calei unei corăbii, iar la figurat vorbărie goală.

[6] Joe Twichell (1838—1918), pastor din Hartford, bun prieten cu Twain.

prin faptul că mi-a scăpat. Mă grăbesc să te asigur că nu face parte din operele mele publicate.

1601 a fost atît de mult lăudată de istoricii de acum un sfert de veac, încît m-am simţit din cale-afară de mîndru. Pe vremea aceea lucrarea a fost tipărită pe ascuns în mai multe ţări, printre care şi Japonia. O ediţie de lux, pe hîrtie medievală, a fost tipărită în cincizeci de exemplare la West Point de locotenentul C.E.S. Wood[1], care le-a distribuit papii, regilor şi altor asemenea persoane. În Anglia, cînd am fost acolo acum şase ani, un exemplar valora douăzeci de guinee[2], dar
nu se găsea nici unul. Vă mulţumesc încă o dată şi rămîn

Al dumneavoastră,
S. L. Clemens”

Scrisorile lui John Hay mă duc în urmă cu atîta amar de ani! Pe atunci părul lui Joe Twichell era negru, iar al meu — castaniu. Acum, al amîndurora e la fel de alb şi de scînteietor ca părul unui valet londonez.

1601 era o scrisoare pe care i-am trimis-o lui Twichell prin 1876, din chioşcul meu de la Quarry Farm, într-o zi de vară, cînd s-ar fi cuvenit să mă îndeletnicesc cu o treabă mai serioasă. Ţin foarte bine minte cum s-a întîmplat.

---

[1] După ce a demisionat din armată, locotenentul ***Charles E. S. Wood*** (1852—1944) s-a afirmat ca poet în coloanele revistei americane de stînga ***Masses.***

[2] Veche monedă de aur englezească; se mai foloseşte şi în ziua de azi drept monedă de calcul. O guinee valorează 21 de şilingi, adică o liră şi un şiling.

Citisem mult şi cu rîvnă în vederea unei cărţi pe care aveam de gînd să o scriu — ***Prinţ şi cerşetor.*** Citisem o sumedenie de vechi cărţi englezeşti, spre a mă îmbiba de engleza arhaică în aşa măsură, încît să ajung s-o imit cu uşurinţă şi veridicitate. Într-una din acele cărţi vechi am dat peste o scurtă convorbire care a produs asupra mea o impresie puternică, nemaiîncer- cată pînă atunci, în legătură cu limbajul direct, fără ocolişuri, folosit pe vremea aceea de demult în conversaţia lumii bune. Această impresie puternică se datora faptului că în respectiva convorbire acel limbaj mi s-a părut real cum nu mi se păruse niciodată. Pînă atunci socotisem că un asemenea limbaj este „rabelaisian”, adică exagerat, artificial, făurit de autor pentru nevoile lui de moment. Pasajele deocheate din Shakespeare mi se păruseră a fi nu crîmpeie din vorbirea unor oameni pe care Shakespeare îi auzise aievea, ci doar nişte născociri ale sale, nişte libertăţi în zugrăvirea realităţii, pe care şi le luase în virtutea licenţei poetice.

Aici aveam, însă, în sfîrşit, sub ochii mei, o convorbire nesăbuită, care se impunea ca fiind absolut reală şi reprezentînd tocmai limbajul folosit de lumea bună în acele plăcute şi regretate zile de odinioară, apuse pentru totdeauna. Am simţit numaidecît

dorinţa de a mă exersa şi eu în acest limbaj arhaic şi de a născoci eu însumi o asemenea convorbire tulburătoare. M-am gîndit să verific rezultatele asupra lui Twichell. Încă de la început, de treizeci şi nouă de ani încoace, totdeauna am experimentat cu ajutorul lui asemenea lucrări dubioase.

Aşadar, am născocit acea reuniune de personaje ilustre în salonul reginei Elizabeta şi am imaginat o convorbire dintre cele mai pitoreşti, mai piperate şi mai scandaloase. Paharnicul reginei, un nobil bătrîn şi uscat, era şi el de faţă, spre a consemna convorbirea, nu pentru că ar fi vrut el, ci pentru că aşa era voia reginei, iar el trebuia să se supună. Dînsul îi ura pe toţi, deoarece erau de obîrşie foarte mo- destă şi n-aveau nici un alt merit în afară de minţile lor incomparabile. S-a apucat aşadar să noteze cu conştiinciozitate tot ce au spus, comentînd cu dispreţ amar şi indignare cuvintele şi purtările lor. Am pus în gura reginei şi în gurile celorlalţi nişte grozăvii care nu pot fi găsite decît cel mult la Rabelais. Am avut grijă ca replicile mai copioase să fie pur şi simplu împănate cu asemenea expresii şi m-am amuzat — m-am delectat — făcînd acest lucru, dar această plăcere nu se poate compara cu încîntarea prilejuită de comentariile paharnicului indignat.

Au trecut mulţi ani de cînd n-am mai văzut nici un exemplar din ***1601.*** Mă întreb dacă bucata mi s-ar părea şi astăzi la fel de nostimă cum mi s-a părut cînd am scris-o şi cînd eram relativ mai tînăr. A ieşit o scrisoare destul de voluminoasă. Am bă-gat-o într-un plic şi am expediat-o lui Twichell la Hartford. Iar toamna, cînd m-am întors şi eu acasă la Hartford şi cînd am reluat împreună cu Twichell plimbările de zece mile, pe care de ani de zile obiş- nuiam să le facem în fiece sîmbătă, pînă la Talcott Tower şi înapoi, am luat cu noi scrisoarea cu pricina. La vreo şase mile depărtare, chiar lîngă drum, era un crîng de nuci, iar alături se afla singurul loc din regiune unde creştea ghinţura-din- ţată[1]. Cînd ne întorceam de la Talcott Tower, culegeam de obicei ghinţură, apoi ne aşezam pe iarbă, pe covorul auriu al frunzelor de nuc, scoteam scrisoarea şi o citeam, stimulaţi de decorul poetic. Rîdeam cu hohote de bietul paharnic şi de amărăciunile lui. Mă întreb dacă am fi în stare să mai rîdem şi azi pe socoteala lui. Eram atît de tineri pe atunci! Şi poate că scrisoarea n-o fi fost chiar atît de hazlie pe cît ni se părea nouă.

---

[1] Plantă erbacee cu flori albastre dinţate ***(Gentiana crinita).***

Într-o zi din iarna aceea, la Twichell a venit în vizită Dean Sage, iar Twichell, care niciodată nu era în stare să păstreze o taină cînd ştia că s-ar cuveni să fie dată în vileag, i-a arătat scrisoarea. Sage a luat-o cu el. Se amuzase teribil şi voia să vadă şi reacţiile altor persoane. Deşi făgăduise să nu arate nimănui scrisoarea, voia totuşi „să sondeze terenul”, aşa că, într-o bună zi, călătorind într-un vagon rezervat fumătorilor, a lăsat-o, ca din întîmplare, într-un colţ şi s-a aşezat ceva mai încolo, ca să înregistreze efectul. Scrisoarea a trecut din mînă în mînă prin tot vagonul, iar cînd, în cele din urmă, Sage s-a dus să o ceară înapoi, era încredinţat că scrisoarea avea reale calităţi literare. De aceea a tipărit pe socoteala lui vreo zece exemplare, la Brooklyn[1]. A trimis unul lui David Gray[2] la Buffalo[3], un altul unui prieten din Japonia, un altul lordului Houghton[4] în Anglia, şi unul unui rabin din Albany[5], care era un om foarte învăţat, bun cunoscător şi amator de literatură veche.

---

[1] Suburbie a New Yorkului.

[2] ***David Gray*** (1838—1861), poet scoţian.

[3] Centru industrial la nord de New York.

[4] ***Richard Monckton Milnes,*** lord Houghton (1809—1885), scriitor englez; a sprijinit numeroşi tineri poeţi.

[5] Oraş în apropiere de New York.

1601 a fost tipărită în tiraje restrînse în Japonia şi în Anglia, şi cu timpul am început a auzi vorbindu-se despre ea. Învăţatul rabin spunea că e o imitaţie perfectă a limbii engleze arhaice de pe vremea Elizabetei. De asemenea, au fost foarte măgulitoare laudele pe care mi le-a adus poetul David Gray.

„— Semneaz-o, mi-a spus el. N-ai de ce să te ruşinezi cu ea. E o lucrare literară, frumoasă, de valoare şi merită să trăiască, şi va trăi. În curînd, cartea dumitale ***Ageamiii în străinătate*** va fi dată uitării, dar asta va supravieţui. N-are de ce să-ţi fie ruşine sau teamă. În testamentul dumitale să ceri moştenitorilor să-ţi graveze pe piatra funerară aceste cuvinte, numai aceste cuvinte: ***„A scris nemuritoarea «1601».”***

În 1891, înainte de a pleca cu vaporul în Europa, am ascuns exemplarele de lux, tipărite la West Point, într-un sertar al biroului meu, socotind că acolo vor fi la adăpost. Am lipsit din ţară aproape zece ani, şi ori de cîte ori cineva îmi cerea un exemplar, i-l făgăduiam, urmînd să mă ţin de făgăduială la întoarcerea mea în America. La Berlin i-am promis un exemplar lui Rudolf Lindau[1] de la Ministerul de Externe. E încă în viaţă, dar n-am fost

---

[1] ***Rudolf Lindau*** (1830—1910), scriitor şi diplomat german.

în stare să mă ţin de cuvînt. Am promis un exemplar lui Mommsen[1], şi unul lui William Wal- ter Phelps, care era ambasadorul nostru la curtea ***Kaiser***-ului. Şi unul, şi celălalt au murit, dar poate că acolo unde se află acum nu simt lipsa lui ***1601.*** În timpul turneului meu de conferinţe în jurul lumii am promis în dreapta şi în stînga cîte un exemplar din ***1601,*** făcînd toate aceste promisiuni cu gîndul că le voi îndeplini cînd mă voi întoarce acasă.

În 1890 am publicat în ***Harper's Monthly***[2] o schiţă intitulată ***Noroc,*** ale cărei amănunte îi fuseseră împărtăşite lui Twichell de către un preot militar englez. În anul următor, la Roma, un ***gentleman*** englez m-a acostat pe stradă, spunîndu-mi:

„— Ştii cine este personajul principal din schiţa intitulată ***Noroc?"***

„— Nu, nu ştiu", i-am răspuns eu.

„— Ei bine, este lordul Wolseley[3], mi-a spus el şi a adăugat: Dacă ţii la pielea dumitale, să nu cumva să pui piciorul în Anglia."

La Veneţia, un alt ***gentleman*** englez mi-a spus acelaşi lucru. Oamenii aceştia mi-au vorbit cam aşa:

---

[1] ***Theodor Mommsen*** (1817—1903), cunoscut istoric burghez german.

[2] Revistă literară americană întemeiată în 1850.

[3] ***Garnet Joseph Wolseley*** (1833—1913), general englez; a participat la diferite expediţii de cotropire a popoarelor din Asia şi Africa.

„— Desigur că Wolseley nu e de condamnat pentru uluitorul noroc care l-a urmărit neîncetat din ziua cînd, în mod neaşteptat şi victorios, a ieşit

fericit de la Sandhurst[1], dar se va recunoaşte în schiţa dumitale — oricine îl va recunoaşte— încît, dacă vei pune piciorul în Anglia, te va distruge.”

În 1900, la Londra, m-am dus la banchetul dat cu prilejul sărbătoririi zilei de 4 Iulie; am ajuns după orele 11 seara, tocmai cînd sala începea să se golească. Choate[2] prezida. Un amiral englez ţinea un discurs, şi mai erau două sau trei sute de oameni în sală. Întrucît trebuia să vorbesc şi eu, am por-nit-o spre Choate, în spatele scaunelor ce fuseseră ocupate de oaspeţi şi care acum erau goale. Mă mai despărţeau de Choate vreo trei scaune, cînd un individ chipeş a ridicat mîna, spunîndu-mi:

„— Stop! Şezi aici! Vreau să te cunosc. Sînt lordul Wolseley.”

Mi-a venit să leşin, dar el m-a prins, iar eu i-am explicat că mă apucă deseori leşinul. Am stat de vorbă şi ne-am înţeles de minune, iar el mi-a cerut un exemplar din ***1601.*** Bucuros să scap atît de uşor, i-am spus că-i voi trimite un exemplar de îndată ce mă voi întoarce acasă.

Ne-am întors în patrie în anul următor, dar preţioasele capodopere dispăruseră fără urmă. Din această

---

[1] Şcoală de ofiţeri din Anglia.

[2] ***Joseph Hodges Choate*** (1831—1917) diplomat american, ambasador al S.U.A. la Londra.

pricină toate promisiunile mele au rămas neîndeplinite pînă în ziua de azi. Acum două sau trei zile am aflat că exemplarele au ieşit din nou la iveală şi se găsesc în siguranţă în casa noastră din New York. N-am însă de gînd să îndeplinesc nici una din promisiunile făcute pînă ce nu voi avea răgazul să recitesc acea capodoperă şi să mă con-

ving că e într-adevăr o capodoperă. Am unele îndoieli, deşi acum un sfert de veac n-aveam nici una. Pe vremea aceea credeam că ***1601*** e o lucrare inspirată.

. . . .

„Un yankeu din Connecticut” (5 decembrie 1906)

Un yankeu din Connecticut la curtea regelui Arthur a fost o încercare de a imagina şi de a pune în lumină grelele condiţii de viaţă ale truditorilor săraci şi lipsiţi de apărare din Anglia de odinioară şi totodată de a le pune în contrast cu condiţiile în care trăiau pe atunci cei dăruiţi cu privilegii şi avere, fie ei mireni sau clerici. Intenţia mea era, cred, de a scoate în evidenţă contrastul dintre viaţa englezilor de pe vremea aceea — nu doar din vremea regelui Arthur, ci din întreg evul mediu — şi viaţa lumii creştine moderne şi a civilizaţiei moderne, acest contrast fiind, desigur, în favoarea celei din urmă. În lumea creştină — cu excepţia Rusiei ţariste şi a monarhiei belgiene — acest avantaj este încă existent şi vizibil pretutindeni.

Palatul regal al Belgiei continuă să fie ceea ce este de paisprezece ani

încoace, şi anume: bîrlo- gul unei fiare sălbatice, regele Leopold al II-lea[1], care în fiece an, de dragul banilor, schingiuieşte, ucide şi înfometează o jumătate de milion de băştinaşi congolezi neajutoraţi şi deznădăjduiţi, cu con-simţămîntul tacit al tuturor ţărilor creştine, afară de Anglia, nici una dintre ele neridicînd mîna sau glasul pentru a pune capăt acestor atrocităţi, deşi treisprezece dintre ele s-au angajat printr-un tratat solemn[2] să-i apere şi să-i ajute pe aceşti băşti-naşi nefericiţi. În paisprezece ani, Leopold a distrus cu bună-ştiinţă mai multe vieţi omeneşti decît au pierit pe toate cîmpurile de bătălie ale acestei planete în ultimul mileniu[3]. Dînd această cifră aproximativă, sînt încă sub limita realităţii cu vreo cîteva milioane de vieţi. E ciudat că secolul cel mai avansat şi cel mai luminat

---

[1] În fruntea unui pumn de capitalişti, ***Leopold al II-lea,*** regele Belgiei (1865—1909), a jefuit bogăţiile şi a asuprit populaţia Congoului robit de Belgia în 1884.

[2] Aluzie la convenţia semnată în 1885 la Berlin, potrivit căreia puterile europene şi S.U.A. au recunoscut suveranitatea regelui Belgiei asu-pra aşa zisului stat liber al Congoului şi au garantat protecţia locuitorilor.

[3] Suferinţele poporului congolez sub gîrbaciul belgian i-au inspirat lui Mark Twain un pamflet intitulat ***Monologul regelui Leopold,*** publicat în traducere romînească de Editura Politică, în 1961.

dintre toate secolele istoriei are sinistrul privilegiu de a-l fi produs pe acest ipocrit mîrşav şi pios, pe acest monstru sîngeros, căruia nu i se poate găsi pereche nicăieri în istoria omenirii şi a cărui prezenţă va arunca fără îndoială oprobriul asupra iadului însuşi atunci cînd dumnealui va sosi acolo, ceea ce, după cum sperăm şi avem încredere, se va întîmpla curînd.

Condiţiile în care trăiau săracii în evul mediu erau destul de grele, dar ele erau un rai în comparaţie cu condiţiile existente în Congo de paisprezece ani încoace. Am pomenit şi de Rusia ţaristă. Oricît de crudă şi jalnică va fi fost viaţa de-a lungul evului mediu din întreaga creştinătate, ea nu era atît de crudă şi de jalnică precum este viaţa în Rusia ţarului. În ultimele trei secole, uriaşa populaţie a Rusiei a fost strivită sub călcîiele unei liote de asasini şi tîlhari încoronaţi, vrednici de ştreang cu toţii şi singurii care au tras foloase de pe urma acestei împilări. Cele o sută treizeci de milioane de supuşi nenorociţi ai Rusiei ţariste sînt astăzi într-o situaţie mult mai grea decît aceea în care se aflau săracii din evul mediu, pe care-i compătimim atîta. Ne-am obişnuit să vorbim despre Rusia ca despre o ţară feudală, care n-a ieşit încă din evul mediu, dar asta aduce cu un compliment linguşitor. Rusia ţaristă

este cu mult înapoia evului mediu; evul mediu e cu mult înaintea ei, şi ea nu va ajunge acolo atîta timp cît va dăinui ţarismul.

. . . .

Lecturile cu public
(10 octombrie 1907)

În sens de spectacol de estradă, aşa-numitele „lecturi" au fost experimentate întîia oară, pe cîte ştiu eu, de Charles Dickens. El a adus această idee din Anglia, în 1867. O făcuse extrem de populară în patria lui, şi a izbutit s-o facă atît de acceptabilă şi de populară în America, încît sălile în care a vorbit au fost totdeauna pline şi a reuşit să cîştige două sute de mii de dolari într-un singur sezon. L-am auzit şi eu o dată în cursul acelui sezon; era în decembrie, la „Steinway Hall", şi mi-a adus norocul vieţii mele — nu dolari, nu mă gîndesc la dolari; mi-a adus adevăratul noroc al vieţii mele prin faptul că mi-a dat fericirea; în acea zi m-am dus la ,,St. Nicholas Hotel" spre a-l

vedea pe Charley Langdon, tovarăşul meu de drum din croaziera făcută pe ***Quaker City,*** care m-a recomandat surorii sale, o fată tînără, drăguţă şi sfioasă. Membrii familiei Langdon s-au dus să-l asculte pe Dickens, iar eu i-am însoţit. Asta s-a întîmplat în urmă cu patruzeci de ani; şi din ziua aceea sora lui Charley a rămas de-a pururi în mintea şi în inima mea.

Mister Dickens a citit episoade din cărţile sale. De la locul unde mă aflam, mi-a părut un bărbat mărunt şi subţiratic, îmbrăcat cam fantezist şi cu o înfăţişare ciudată şi pitorească. Purta o haină de catifea neagră, cu o floare mare roşie la butonieră. Stătea sub un baldachin drapat în roşu, luminat dintr-o parte de o baterie de lămpi puternice — procedeu folosit de pictori spre a proiecta o lumină puternică asupra unui tablou. Auditorul şedea într-un semiîntuneric plăcut, în timp ce Dickens vorbea în lumina orbitoare, proiectată asupra lui de lămpile acelea. Citea cu forţă şi însufleţire pasajele dramatice, realizînd efecte impresionante. Se înţelege că nu se mulţumea să citească şi că juca în acelaşi timp. În lectura lui, episodul furtunii[1], în care Steerforth îşi pierde viaţa, era atît de impresionant, atît de

[1] Din romanul ***David Copperfîeld.***

dinamic, încît sala a fost, ca să zic aşa, transportată.

Dickens a creat o modă pe care mulţi alţii au încercat s-o urmeze, dar nu-mi amintesc ca vreunul să fi reuşit altfel decît vremelnic. După o vreme, lecturile cu public au fost abandonate şi n-au mai fost reluate decît după mai bine de douăzeci de ani de la inaugurarea lor de către Dickens, cînd

s-au afirmat din nou şi au dăinuit un timp sub forma curioasei şi prozaicei întreprinderi lucrative cunoscute sub numele de „Scriitorii citind din operele lor”. Cînd pronia s-a săturat şi de acest gen de profanare, „Scriitorii citind din operele lor” au încetat să-i mai tulbure pe oameni şi i-au lăsat în pace.

Conferinţele erau altceva decît lecturile; un conferenţiar nu se folosea de însemnări, de manuscrise sau de cărţi, ci îşi învăţa pe dinafară confe-rinţa şi o repeta, cu aceleaşi cuvinte, seară de seară, de-a lungul celor patru luni de iarnă, cît dura sezonul. Cînd am început să conferenţiez şi eu, în 1868, conferinţele se bucurau de mare succes în întreaga ţară, de mulţi ani, iar în acel moment atinseseră culmea popularităţii. În fiecare oraş exista un grup de cetăţeni care an de an, vara, se ocupau cu alcătuirea programului unui ciclu de conferinţe pentru iarna următoare; conferenţiarii erau aleşi dintre cei trecuţi pe lista agenţiei din Boston, iar această alegere se făcea în funcţie de mărimea orăşelului şi de posibilităţile lui de a plăti taxele de intrare. Un ciclu era alcătuit de obicei din opt sau zece conferinţe. Nu se urmărea decît scoaterea cheltuielilor, nu şi realizarea unui beneficiu la sfîrşitul sezonului. Orăşelele foarte mici trebuiau să se mulţumească cu

conferenţiari de ambele sexe, plătiţi cu cîte cincizeci de dolari, avînd şi una sau două vedete de mîna a doua, plătite cu cîte o sută de dolari; oraşele mai mari foloseau conferenţiari de o sută de dolari bucata, adăugind, ca numere de atracţie, vedete ca John

B. Gough[1], Henry Ward-Beecher[2], Anna Dickinson[3], sau Wendell Phillips[4]; marile oraşe foloseau întreagă această colecţie de vedete. Tariful Annei Dickinson era de patru sute de dolari pe seară; acesta era şi tariful lui Henry Ward-Beecher şi cel al lui Gough, afară de cazurile cînd cerea cinci sau chiar şase sute de dolari. Nu-mi amintesc cît cerea Wendell Phillips, dar în orice caz cerea mult.

Am ţinut şi eu conferinţe timp de trei sezoane de ajuns spre a învăţa meseria; apoi, după o viaţă de vagabondaj obositor, m-am domesticit, m-am adaptat la noua mea situaţie de om însurat, şi am rămas acasă, la adăpost, vreme de paisprezece sau cincisprezece ani. Între timp, diverşi speculanţi şi misiţi acaparaseră afacerea furnizării de conferenţiari, căutînd să se îmbogăţească de pe urma ei. În vreo cinci ani au reuşit să ucidă definitiv această afacere, iar în 1884, cînd m-am întors la tribună pentru un sezon, am constatat că după zece ani de tăcere

---

[1] ***John B. Gough*** (1817—1886), conferenţiar american, propovăduitor al temperanţei.

[2] ***Henry Ward-Beecher*** (1813—1887), pastor american; a ţinut predici înflăcărate în favoarea aboliţionismului.

[3] ***Anna Elizabeth Dickinson*** (1842—1932), conferenţiar american.

[4] ***Wendell Phillips*** (1811—1884), avocat şi publicist american partizan hotărît al aboliţionismului.

sfîntă şi binecuvîntată se ridicase o generaţie nouă, care n-avea habar nici de conferinţe, nici de lecturi şi nu ştia cum să le primească, nici cum să le interpreteze. Aceşti oameni nepregătiţi alcătuiau un public dificil şi ne-au dat mult de furcă uneori, mie şi lui Cable.

Cable cutreierase singur ţara vreme de trei ani, citind din romanele lui, şi nu citea rău de loc, deoarece avea un talent înnăscut, din nefericire însă se pregătise în vederea lecturilor cu public, luînd lecţii de la un profesor de retorică; aşa se face că, în perioada cînd şi-a început turneul de lecturi, dobîndise o educaţie atît de perfectă, încît devenise teatral şi artificial din cale-afară şi nici pe jumătate atît de fermecător şi amuzant pentru public cum fusese în frumoasele zile ale neştiinţei lui. Eu, unul, nu încercasem niciodată să-mi fac o profesie din lecturi, dar eram dispus să încerc. L-am angajat pe maiorul Pond, contra comision, să mă călăuzească prin ţară şi l-am luat şi pe Cable să mă ajute, plătindu-i şase sute de dolari pe săptămînă, plus cheltuielile; apoi am pornit la drum.

A fost ceva îngrozitor! Cel puţin la început. Eu îmi alesesem destul de bine lecturile, dar nu le studiasem. Presupuneam că va fi de ajuns să procedez ca şi Dickens — să urc la tribună

şi să citesc din carte. Am procedat aşa şi am făcut-o fiartă. Operele scrise nu se pretează la lectură; au o formă literară, sînt rigide, lipsite de flexibilitate şi nu se lasă rostite cu graţie şi uşurinţă atunci cînd urmăresc să amuze, nu să instruiască; trebuie să le dai o anumită mlădiere, să le torni în alte tipare, într-un limbaj familiar, altminteri vei plictisi publicul în loc să-l amuzi. După o săptămînă de astfel de lecturi, am pus deoparte cartea şi nu m-am mai folosit niciodată de ea; între timp, însă, învăţasem pe dinafară fragmentele respective şi, rostiridu-le de la tribună, în curînd mi-am dat seama că se transformaseră în povestiri curgătoare, libere, cu desăvîrşire dezbărate de precizia şi rigiditatea textului scris.

Printre alte lecturi foloseam un fragment dintr-un capitol scris într-un dialect extravagant, din cartea ***La trîntă cu viata,*** şi intitulat ***Bătrînul berbec al bunicului.*** După ce l-am învăţat pe dinafară, la tribună fragmentul a început să sufere schimbări şi, seară de seară, a continuat să se modifice şi să se transforme de la sine, pînă ce, cu timpul, de unde la început mă cam temeam să-l spun în faţa publicului, am ajuns să-mi placă şi să mă bucur cînd îl debitam. Nu mi-am dat seama, cînd am

ajuns la sfîrşitul sezonului, cît de mult modificasem fragmentul; nu mi-am dat seama decît zece sau unsprezece ani mai tîrziu, cînd, într-o seară, am deschis cartea cu pricina, spre a citi capitolul respectiv unui grup de zece-doisprezece prieteni, bărbaţi şi femei, într-un salon din New York. Ei bine, capitolul ***nu se lăsa citit,*** adică nu se lăsa citit cu glas tare. M-am canonit cu el vreo cinci minute, apoi m-am lăsat păgubaş şi le-am spus că va trebui să le povestesc din memorie. Memoria mea s-a dovedit a fi la înălţime: a reprodus destul de fidel varianta orală a povestirii, rostită de la tribună cu ani în urmă. Îmi amintesc, cred, şi acum acea variantă şi aş dori să o spun aici, astfel încît cititorul s-o poată compara cu versiunea tipărită în volumul ***La trîntă cu viaţa*** şi să-şi dea seama cît de mult se deosebeşte versiunea orală de cea scrisă şi tipă-rită.

Ţelul povestirii era să dezvăluie anumite urmări nefaste ale unei bune ţineri de minte: ale acelui gen de memorie care e prea bună, care reţine tot şi nu uită nimic, care n-are cîtuşi de puţin simţul proporţiilor şi nu poate deosebi un eveniment important de unul neimportant, ci le păstrează pe toate, le consemnează pe toate, şi în felul acesta lungeşte şi întîrzie desfăşurarea unei povestiri, fă-

când din ea o încâlceală confuză şi neînchipuit de plictisitoare pentru cel care o ascultă. Povestitorul întîmplării cu „bătrînul berbec al bunicului” avea tocmai acest soi de memorie. Încerca adesea să o povestească tovarăşilor săi, mineri de suprafaţă, ca şi el, dar nu era niciodată în stare să o ducă la capăt din pricină că memoria lui îi zădărnicea orice încercare de a urma un drum drept: îi azvîrlea mereu în cale amănunte ce nu aveau nici o legătură cu povestirea; aceste amănunte fără legătură îl ispiteau şi îl abăteau din drum; dacă i se întîmpla să-şi amintească de vreun nume, de vreo familie sau de orice alt amănunt care n-avea nici o legătură cu povestirea, deschidea o paranteză şi vorbea despre purtătorul acelui nume şi lămurea totul în legătură cu familia respectivă, iar rezultatul era că se îngloda mereu mai adînc şi se depărta tot mai mult de memorabila păţanie a bunicului cu berbecul şi, în cele din urmă, adormea înainte de a ajunge la capătul povestirii, iar tovarăşii lui adormeau, bineînţeles, şi ei. O dată a reuşit să ajungă atît de aproape de final, încît speranţa s-a aprins în ochii băieţilor: credeau că, în sfîrşit, au să afle tot ce era de aflat în legătură cu păţania bunicului. După introducerea de rigoare, povestitorul a urmat astfel:

„Ei bine, cum vă spuneam, a cumpărat berbecul ăla bătrîn de la un flăcău din comitatul Siskiyou, l-a adus acasă şi i-a dat drumul să pască pe izlaz, iar a doua zi dimineaţă s-a dus să vadă ce-i cu el. Din întîmplare, însă, a scăpat un gologan de zece cenţi în iarbă şi s-a aplecat să-l caute, aşa, şi, va să zică, a tot scotocit prin iarbă căutîndu-l, iar berbecul stătea pe deal şi se uita la el; numai că

bunicu-meu nu se uita la berbec, fiindcă stătea cu spatele şi se gîndea la gologanul lui. Ei bine, stătea el aşa după cum vă spusei, la poalele dealului şi scormonea prin iarbă, pe cînd berbecul stătea în creştetul dealului, iar Smith... Smith era şi el acolo, ba nu, ceva mai departe, la vreo cincispre’ce paşi mai încolo, să zicem; ei bine, bunicu-meu stătea aplecat acolo, pe iarbă, în vreme ce berbecul se uita de sus la el, iar Smith, hm... (povestitorul rămase o clipă pe gînduri) ...berbecul stătea cu capul plecat, aşa... iar Smith din Calaveras... ba nu, ce zic eu, n-avea cum să fie Smith din Calaveras, acu mi-aduc bine aminte, pe dumnezeul meu, era Smith din comitatul Tulare, sigur că el era, mi-aduc a- minte perfect.

Ei bine, Smith stătea şi el acolo, iar bunicu-meu stătea unde vă spusei şi scormonea prin iarbă, iar cînd berbecul l-a văzut că stă aplecat aşa, şi-a închipuit că aşteaptă să-l ia în coarne, şi numai ce-l văzu dîndu-se de-a rostogolul la vale cu treizeci de mile pe oră şi cu ochii numai văpăi, nu alta. Bunicu stătea cu spatele la el, şi încă aplecat, păi, fireşte că ăla... ba nu, nu era Smith din Tulare, era Smith din Sacramento, dumnezeule, cum de-am putut să-i încurc cînd Smith din Tulare e un fitecine, iar Smith din Sacramento... păi Smith din Sa-

cramento se trage din cele mai bune familii din sudul Statelor Unite; sînge mai nobil ca al familiei Smith din Sacramento nu s-a pomenit în miazăzi! Gîndiţi-vă, unul din ei a luat de nevastă o Whita- lcer! Asta vă spune cu ce oameni de neam avea de-a face familia Smith din Sacramento; sînge mai nobil ca al familiei Whitaker nu s-a pomenit, asta poa’ să vă spuie oricine. Păi, gîndiţi-vă la Mariar

Whitaker, asta fetiţă, zic şi eu! Fetiţă? Păi da, era mititică, da’ ce-are-aface? În schimb, avea o inimă de bivoliţă, o inimă bună, dulce şi darnică, precum e ziua de lungă; dacă se nimerea să aibă ea un lucru şi tu să-l pofteşti, ţi-l dădea cu dragă inimă; nu, Mariar Whitaker nu şi-ar fi păstrat pentru sufleţelul ei nici un lucru rîvnit de altcineva — i-l dădea bucuros; avea, sărăcuţa de ea, un ochi de sticlă şi obişnuia să-l dea cu împrumut Florei Ann Baxter, care n-avea nici unul; era un ochi numărul şapte, şi ailaltă avea măsura cam pentru numărul paisprezece, aşa că nu se prea potrivea, şi ochiul acela nu voia să stea locului; ori de cîte ori fata clipea, se răsucea şi ochiul. Era însă o frumuseţe de ochi şi-i venea de minune, fiindcă avea o pupilă albastră şi era aurită pe dinăuntru: nu se potrivea cu celălalt ochi, unul din ochii ăia de porţelan gălbui, care stau ţepeni în găvane, ştiţi, aşa cum sînt de obicei ochii de soiul ăsta; dar asta nu conta, şedeau bine unul lîngă celălalt şi făceau impresie. Cînd Flora Ann clipea, ochiul ăla albastru şi auriu se rotea, iar ălălalt rămînea ţeapăn, iar cînd fata începea să se înfurie, ochiul ăla de sticlă prindea să se răsucească din ce în ce mai repede, cînd albastru, cînd gălbui, cînd albastru, cînd gălbui, ei, şi cum se răsucea şi scăpăra aşa, nici

măcar omul ăl mai bătrîn de pe lume n-ar fi putut răbda s-o privească în faţă. Flora Ann Baxter era măritată cu un Hogadorn. Cred că vă daţi seama ce viţă nobilă era: viţă aleasă, de pe ţărmul răsăritean, din străvechiul stat Maryland[1]. În Statele Unite nu găseşti viţă mai nobilă decît a Hogadornilor. Sally,

[1] Stat situat în nord-estul S.U.A., în inima Noii Anglii.

adică Sally Hogadorn, s-a măritat cu un misionar şi s-au dus amîndoi să împartă cuvîntul domnului printre canibali, într-una din insulele alea de la capătul lumii, pe undeva în mijlocul oceanului; ei bine, canibalii au păpat-o, şi pe ea, şi pe el, deşi pe el nu s-ar fi cuvenit: datina îi oprea să-i mănînce pe misionari, puteau să-i mănînce numai familia, şi cînd şi-au dat seama ce au făcut, le-a părut tare rău, iar cînd rudele au trimis pe cineva să le ia bulendrele rămase pe insulă, canibalii şi-au cerut iertare şi au zis chiar aşa, că le pare rău şi că n-o să se mai întîmple, şi-au zis c-a fost, cică, din greşeală.

Din greşeală? Ha! Asta-i curată prostie, nimic nu se-ntîmplă din greşeală; tot ce se întîmplă în lume e rînduit astfel de o, putere mai înţeleaptă decît noi, şi totdeauna cu un scop înalt; adesea noi nu ştim care-i acest scop, şi aşa s-a întîmplat şi cu familia misionarului. Dar nu despre asta e vorba, şi nu-i treaba noastră să ştim; noi trebuie să ştim doar că aşa a hotărît pronia şi c-a urmărit un scop înalt. Nu ***dom'le,*** nimic nu se-ntîmplă din greşeală; ori de cîte ori păţeşti ceva şi ţi se pare că-i din greşeală, îţi dai seama curînd că nu-i de loc din greşeală, ci din voia proniei. Uitaţi-vă, bunăoară, la unchi-meu Lem, ce ziceţi de el? Vă întreb doar atît, ce ziceţi de

unchi-meu Lem, mai puteţi spnne după aia că vreun lucru se-ntîmplă din greşeală? Uite cum s-a petrecut tărăşenia: într-o zi, unchi-meu Lem şi cîinele lui erau în centrul oraşului; el stătea rezemat de o schelă — era bolnav, sau beat, sau mai ştiu eu cum — iar pe o scară, cam pe la al treilea etaj, stătea un irlandez cu o targă de cărămizi, cînd deodată i-a alunecat

piciorul şi a căzut, cu cărămizi cu tot, drept în capul unui străin, de i-a dat paşaport pe lumea ailaltă; cît ai clipi din ochi, străinul a fost gata de autopsie. Ei bine, lumea a zis că a fost din greşeală. Din greşeală! Care greşeală? Era pronia, domnule, şi avea un ţel tainic şi nobil. Voise, pasămite, să-l scape pe irlandezul acela. Dacă străinul n-ar fi fost acolo, irlandezul ăla ar fi pierit. Lumea zicea: «Bine, bine, pronia ca pronia, da' ce te faci cu cîinele, că şi el era acolo, de ce n-a căzut irlandezul peste cîine? De ce oare pronia nu l-a ales pe cîine?» Păi, dintr-o pricină foarte lămurită: cîinele nu l-ar fi văzut că vine peste el, nu te poţi bizui pe un cîine să îndeplinească voia proniei. Nu poţi lovi un cîine cu un irlandez fiindcă... da' stai, cum naiba îl chema pe cîine?... (pe gînduri) ...a, da, Jasper îl chema şi era un cîine grozav, zău, nu era un cîine d-ăla de rînd, o javră oarecare, era o corcitură. O corcitură are toate însuşirile alese ale neamului cîinesc, e un soi de ***cocktail,*** pe cînd o javră nu-i decît drojdia care rămîne pe fund. Da, Jasper acela era unul din cei mai grozavi cîini din lume. Unchiul Lem îl căpătase în dar de la familia Wheeler, cred c-aţi auzit de familia asta: nu se află neam mai ales

decît Wheelerii la miazăzi de linia Mason— Dixon[1].

Ei bine, într-o zi, Wheeler stătea dus pe gînduri în fabrica lui de covoare, cînd nu ştiu ce maşină l-a înhăţat şi, pînă să se dumerească el, l-a azvîrîit cît colo prin fabrică, din pod pînă în pivniţă, cu o repeziciune că nici nu-l puteai vedea, puteai cel mult să-i auzi vîjîitul cînd trecea pe lîngă tine. Ei bine, ştiţi şi voi că după o păţanie ca asta nu te poţi întoarce acasă la fel cum fuseseşi înainte. Nu, Wheeler a rămas ţesut într-o bucată faină de covor, groasă de trei degete şi lungă de treizeci şi nouă de coţi. Văduva lui l-a plîns, l-a plîns din inimă, fiindcă îl iubea, şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă în această clipă de cumpănă. A cumpărat toată bucata, treizeci şi nouă de coţi, şi a vrut să-i facă o înmormîntare pe cinste, cum se cuvenea, dar n-a putut răbda să-l vadă făcut sul, aşa încît l-a luat şi l-a întins cît era de lung, zicînd că nu-l vrea altfel. Ar fi vrut să cumpere un tunel pentru el, dar negăsind nici un tunel de vînzare, l-a vîrît într-o ladă frumoasă, pe care a aşezat-o pe deal, pe un postament înalt de şapte metri, ca să

---

[1] Hotarul dintre statul Maryland şi statul Pennsylvania, statornicit în 1767 de Charles Mason şi Jeremiah Dixon; ulterior a devenit linia de despărţire între statele aboliţioniste din nord şi cele sclavagiste din sud.

pară şi monument, şi mormînt în acelaşi timp, unde mai pui că era şi destul de economic: fiind înalt de douăzeci de metri, puteai să-l vezi din toate părţile. Iar dumneaei a pus deasupra o plăcuţă, pe care-a scris: «În amintirea scumpului covor gros de trei degete şi lung de treizeci şi nouă de coţi cuprinzînd rămăşiţele pămînteşti ale lui Millington G.Wheeler, fie-i ţărîna uşoară».”

Ajuns la acest punct, glasul povestitorului începea să se poticnească, iar pleoapele i se lăsau peste ochi, ostenite? pe scurt, omul adormea; iar noi nu ştim nici pînă-n ziua de azi dacă bunicul său şi-a scos vreodată din iarbă moneda de zece cenţi, n-avem habar ce s-a petrecut, sau dacă s-a petrecut ceva acolo.

Comparînd versiunea de mai sus cu cea din ***La trîntă cu viaţa,*** nu mă simt în stare să lămuresc

îndeajuns de limpede de ce prima poate fi ***recitată*** cu succes în faţa unui public, pe cînd cealaltă, nu; există o cauză, dar e prea subtilă pentru a putea fi redată adecvat prin mijlocirea cuvintelor; o simt, dar nu o pot exprima, e la fel de difuză ca un parfum pătrunzător, ameţitor, dar cu neputinţă de definit. Mă las păgubaş. Ştiu doar că prima versiune poate fi recitată, pe cînd cealaltă, nu.

Prin recitare înţeleg, fireşte, a povesti din memorie: nici una din versiuni nu se pretează la lectură. Există suficiente motive temeinice pentru asta, însă unul dintre ele este, cred, arhisuficient: citind dintr-o carte, nu faci decît să repeţi povestirea altcuiva, eşti un mim în loc să fii eroul acelei povestiri; eşti un artificiu, nu o realitate; pe cînd povestind tu însuţi întîmplarea, fără ajutorul cărţii, te identifici cu personajul şi-l absorbi parcă, întocmai cum procedează actorii.

Nici cel mai mare actor n-ar putea să cucerească sala cu o carte în mînă. Cînd citeşti din carte, nuanţele cele mai delicate se pierd. Mă refer la acele gesturi studiate, atît de mişcătoare, care par rodul unei inspiraţii de moment: de pildă, şovăielile simulate în căutarea unui cuvînt potrivit, pauzele aparent inconştiente, parantezele deschise ca din întîmplare, poticnelile

studiate, accentele aparent spontane, dar de fapt pline de subînţeles, puse asupra cîte unui cuvînt nepotrivit — toate aceste nuanţe şi multe altele, chibzuite cu grijă, care dau povestirii recitate naturaleţea cuceritoare a unei istorisiri improvizate pot fi, desigur, folosite şi de un om care citeşte dintr-o carte, dar publicul simte lesne că sînt simple artificii, deşi poate admira mă-iestria şi ingeniozitatea lor; ele impresionează doar mintea, nu şi inima ascultătorilor, astfel încît succesul omului care citeşte nu este nici pe departe deplin.

Cînd cineva citeşte la tribună dintr-o carte, îşi dă seama destul de iute că unul dintre tunurile cele mai puternice ale arsenalului său de artificii nu dă efecte pe măsura calibrului său: tunul cu pricina este pauza, acea tăcere impresionantă şi eloc-ventă, acea tăcere în progresie geometrică, adesea capabilă să dea naştere efectului dorit acolo unde nici o combinaţie de cuvinte, oricît de bine alese, nu ar fi în stare să-l producă. Omului care citeşte dintr-o carte pauza nu-i e de prea mare folos, deoarece nu-şi poate de seama cît de lungă trebuie să fie pauza; numai ascultătorii sînt în stare să stabilească lungimea pauzei. El trebuie să citească pe feţele lor că pauza a atins limita potrivită, însă ochii lui,

fiind aţintiţi asupra cărţii, nu văd aceste feţe el este nevoit să ghicească lungimea pauzei şi n-are cum ghici cu exactitate într-un domeniu în care se cere o exactitate absolută.

Omul care recită fără ajutorul cărţii are de partea lui toate avantajele; cînd ajunge la vreo poantă familiară, pe care a rostit-o seară de seară, poate de o sută de ori — o poantă precedată sau urmată de o pauză — atunci feţele auditoriului îi spun cînd trebuie să încheie pauza. Pentru un anumit auditoriu pauza va fi scurtă, pentru un altul, va fi ceva mai lungă, pentru un altul, şi mai lungă; vorbitorul trebuie să varieze lungimea pauzei în funcţie de auditoriu. Aceste variaţii de lungime sînt atît de infime, atît de gingaşe, încît ele pot fi comparate cu fracţiunile obţinute de ingenioasa maşină a lui Pratt şi Whitney, care măsoară a cincea parte dintr-o milionime de ţol. Auditoriul este aidoma acestei maşini: poate măsura pauza pînă la acele cîtimi infinitezimale.

Ajunsesem să mă joc cu pauzele precum copiii cu o jucărie. În programul turneului de recitări pe care l-am întreprins în jurul lumii în folosul creditorilor lui ***mister*** Webster, am avut trei sau patru povestiri în care pauzele jucau un rol însemnat; obişnuiam să le lungesc sau să le

scurtez potrivit cu necesităţile momentului, şi eram încîntat cînd calculam cu precizie pauza, după cum mă simţeam stînjenit cînd nu reuşeam. În ***Braţul de aur,*** o povestire cu strigoi, din folclorul negrilor, o asemenea pauză intervine chiar înaintea poantei finale. Ori de cîte ori dădeam acestei pauze lungimea cuvenită, poanta cu pricina impresiona publicul, dar dacă lungimea pauzei era mai mică măcar cu a cincea parte dintr-o milionime de ţol, în această infinitezimală fracţiune dintr-o clipă auditoriul avea timp să se trezească din transa în care urmărise înfiorătoarea poveste şi să-i prevadă deznodămîntul, iar acesta — spus unor oameni preveniţi — nu mai făcea nici o impresie.

În scurta biografie pe care mi-a scris-o, fiică-mea Susy arată cum am istorisit această povestire cu strigoi în faţa studentelor de la „Vassar College”[1]; biata Susy, care avea oroare de povestea cu pricina, arată cum de data aceea şi-a lua inima în dinţi şi s-a hotărît să nu se lase înfricoşată, numai că toate precauţiile ei au fost zadarnice, încît după ce poanta a fost rostită, studentele ,,s-au ridicat ca

[1] Veche instituţie universitară din statul New York rezervată exclusiv studentelor.

un singur om”, ceea ce dovedeşte că am calculat pauza cu precizie.

În povestirea ***Bătrînul berbec al bunicului*** există o pauză după o anumită poantă; în timpul turneului nostru în jurul lumii, missis Clemens şi Clara se sacrificau seară de seară, înghiţind întreaga reprezentaţie, numai şi numai ca să poată urmări expresia feţelor ascultătorilor în clipa cînd intervenea acea pauză; ele-şi închipuiau că după efectul produs ar putea să măsoare cu exactitate nivelul intelectual al auditoriului. Ştiam bine că nu era chiar aşa, dar n-aveam nici un interes să le-o spun. Cînd pauza era precis calculată, efectul devenea sigur cînd pauza era mai scurtă cu a cincea parte dintr-o milionime de ţol, rîsetele sunau moderat, fără nici o cascadă de hohote. Pauza cu pricina intervenea după pasajul în care povestitorul se întreabă dacă prăbuşirea irlandezului peste capul străinului a fost o întîmplare sau un act al proniei. Dacă ar fi fost un act al proniei, menit să-l salveze pe irlandez, atunci de ce era nevoie să fie sacrificat străinul? „Ce te faci cu cîinele, că şi el era acolo, de ce n-a căzut irlandezul peste cîine? De ce oare pronia nu l-a ales pe cîine? Păi, dintr-o pricină foarte lămurită: ***cîinele nu l-ar fi văzut că vine peste el.”*** Familia mea aştepta tocmai această

poantă. După poanta asta, o pauză era absolut necesară pentru orice fel de auditoriu, deoarece nici un om, fie el oricît de inteligent, nu se poate adapta imediat la o logică nouă şi neobişnuită — deşi, pentru o clipă sau două, aceasta ar putea să-i pară plauzibilă — la o logică nouă, care vede

într-un cîine o fiinţă prea egoistă şi prea lipsită de evlavie ca să poată fi folosită cu succes într-o împrejurare care cere abnegaţie şi spirit de sacrificiu, chiar şi atunci cînd porunca vine de sus.

. . . .

Scrisorile lui Snodgrass[1]
(10 septembrie 1906)

Într-un capitol dictat acum cinci luni am făcut o schiţă sumară în care am strîns laolaltă unele în- tîmplări din viaţa mea, menţionînd şi datele cînd au avut loc. Am arătat acolo că în 1849, la Han- nibal, în statul Missouri, cînd aveam 14 ani, fratele meu a plecat într-o călătorie, iar eu am redactat, fără ştirea lui, un număr al revistei săptămînale pe care o scotea, iar atunci cînd s-a întors, i-au trebuit cîteva săptămîni ca să-i potolească şi să-i împace pe oamenii supăraţi de articolele mele. Asta s-a petrecut acum cincizeci şi şapte de ani. Pe cîte îmi amintesc, după aceea n-am mai pus mîna pe condei vreme de zece ani, pînă în 1859.

---

[1] Numele unui personaj din ***Documentele postume ale clubului Pickwick,*** de ***Charles Dickens*** (1812—1870).

Îmi făceam pe atunci ucenicia ca pilot pe un vas care naviga pe fluviul Mississippi, cînd, într-o zi, am scris o satiră impertinentă şi brutală la adresa căpitanului Isaiah Sellers, cel mai bătrîn pilot de vas de pe Mississippi şi cel mai respectat, preţuit şi iubit om din, tagma lui.

Ani de zile în şir căpitanul scrisese articolaşe ocazionale în legătură cu fluviul şi cu schimbările pe care acesta le suferise sub ochii lui în decurs de cincizeci de ani, articolaşe pe care le publicase în ziarele din St. Louis şi New Orleans, sub semnătura „Mark Twain”. Satira mea îl lua peste picior şi ridiculiza amintirile sale. Nu era de fapt decît o zeflemisire ieftină şi nesărată, dar nici eu, nici ceilalţi piloţi nu ne dădeam seama. Piloţii o socoteau genială. Aveau ce aveau cu Sellers deoarece, ori de cîte ori piloţii mai vîrstnici îşi gî- dilau vanitatea povestind în auzul celor mai tineri minunăţiile văzute odinioară pe fluviu, Sellers obişnuia să se bage în vorbă în momentul „psihologic” şi-i făcea praf pe toţi povestind minunăţii pe lîngă care ale lor păreau nişte fleacuri. Dar despre asta am vorbit în cartea mea ***Odinioară, pe Mississippi.***

Piloţii au dat năstruşnica mea satiră unui reporter, care a publicat-o în ziarul ***True Delta*** din New Orleans.

Bietul căpitan Sellers s-a simţit profund jignit. Nu-şi mai bătuse nimeni joc de el pînă atunci; era un om sensibil şi nu mi-a iertat niciodată jignirea pe care, din uşurinţă şi nerozie, i-o adusesem. Eram mîndru de isprava mea şi, o vreme, am socotit-o admirabilă, dar mi-am schimbat de mult părerea. Sellers n-a mai publicat nici un singur articolaş şi n-a mai folosit niciodată acel ***nom de guerre***[1]***.***

Între 1859 şi vara lui 1862 nu m-am mai atins de condei. Apoi am devenit reporter la un ziar din Nevada, dar n-am scris literatură. M-am mărginit să fac cronica faptelor diverse din Virginia City pentru ziarul local ***Territorial Enterprise.*** N-am scris literatură pînă în 1866, cînd o mică schiţă de a mea, intitulată ***Broasca săltăreaţă,*** a apărut la New York, într-o revistă literară care trăgea să moară, şi a omorît-o pe loc.

Pe cîte îmi cunosc biografia, pînă acum patruzeci de ani n-am scris şi n-am publicat nici un rînd de literatură. După cum ţin minte şi mă cunosc, n-am manifestat niciodată vreo înclinaţie literară sau dorinţa de a face literatură, pînă acum patruzeci de ani, şi niciodată n-am pus mîna pe condei ca să scriu literatură decît în mod cu totul

[1] Poreclă, pseudonim (în limba franceză în original).

întîmplător, şi asta numai în două rînduri.

Iată-mă ajuns acum la un subiect interesant prin noutatea lui, care-mi împinge amintirile pe o linie moartă şi mă determină să amîn — pentru moment — depănarea lor pînă la capăt, pentru a mă ocupa de subiectul nou şi amuzant oferit de poşta primită sîmbătă. Reproduc în primul rînd următoarele scrisori, două de la ***mister*** Alden, directorul revistei ***Harper's Monthly,*** şi una de la un anume Thomas Rees:

„Franklin Square, New York
6 septembrie 1906

Dragă Mark,

Acum cîteva săptămîni am primit de la domnul Thomas Rees cîteva manuscrise care ne-au fost oferite spre cumpărare şi care se pretind ca ar fi copii după nişte articole semnate «Snodgrass», trimise de dumneata, în urmă cu cincizeci de ani, unui ziar scos de tatăl său. I le-am restituit, însoţite de o scrisoare, a cărei copie ţi-o trimit; de asemenea, îţi trimit copia scrisorii pe care tocmai am primit-o de la el. Socot că este nimerit să iei cunoştinţă de această corespondenţă.

Oferta şi manuscrisele au fost însoţite de o declaraţie semnată sub prestare, de jurămînt de către ***mister*** Rees-senior, care atestă că articolele sînt scrise de dumneata.

Al dumitale credincios,
(semnat) H. M. Alden”

Iată acum scrisoarea lui mister Alden către mister Thomas Rees:

„27 august 1906

Stimate domnule Rees,

Nu putem publica scrisorile «Snodgrass» trimise de dumneavoastră întrucît, sub semnătura «Snodgrass» ele nu prezintă nici un interes pentru cititorii noştri şi întrucît nu le putem prezenta ca fiind scrise de «Mark Twain» fără a minţi. Chiar şi presupunerea că «Snodgrass» ar fi murit şi ar fi fost îngropat şi că după aceea ar fi înviat sub numele de «Mark Twain» ar constitui o injurie directă la adresa domnului Clemens, de vreme ce el tăgăduieşte în mod atît de categoric şi cu atîta energie că ar fi folosit vreodată primul pseudonim. Ar fi, fără îndoială, o indelicateţe. În orice caz, propun ca domnul Clemens să fie consultat înainte de a trece la publicarea pomenitelor scrisori.

Al dumneavoastră sincer,

(ss.) H. M. Alden

Thomas Rees
Illinois State Register
Springfield.”

Iată şi copia scrisorii lui mister Thomas Rees, directorul ziarului ***Illinois State Register:***

„Springfield, III., 4 sept. 1906

H. M. Alden
c/o «Harper Bros.», editori
New York City

Stimate domn,

Confirm primirea manuscrisului articolelor «Snodgrass» ale lui Clemens. Vă mulţumesc pentru promptitudinea cu care mi le-aţi

restituit. Am luat notă de sfatul cuprins la sfîrşitul scrisorii dumneavoastră: «În orice caz, propun ca domnul Clemens să fie consultat înainte de a trece la publicarea pomenitelor scrisori». Deşi, în caz că voi lua hotărîrea să le public, s-ar putea ca, din politeţe, să-i scriu domnului Cle-

mens, nu cred nici că el are vreun drept asupra lor şi nici că există considerente de ordin moral care să mă determine să urmez sfatul dumneavoastră.

Aceste articole au fost scrise de domnul Clemens pe baza unui contract încheiat acum mai bine de o jumătate de veac cu tatăl meu şi cu fratele meu mai mare. El a fost plătit pentru articolele respective şi a renunţat astfel la orice drepturi ar fi putut avea asupra lor la timpul său. Fiind publicate într-un cotidian, fără a se invoca legea drepturilor de autor, articolele au intrat în domeniul public. Singurele drepturi pe care le am eu asupra lor, şi care nu aparţin publicului, decurg din faptul că ştiu unde se află textul lor şi posed o garanţie a autenticităţii lui. Admiţînd că aş discuta cu domnul Clemens problema publicării acestor articole şi că mi-ar cere sau mi-ar interzice să le public, asta nu l-ar apăra cîtuşi de puţin împotriva celorlalţi optzeci de milioane de cetăţeni ai Statelor Unite care ar dori să le public. Afară de asta, nici o biografie a domnului Clemens nu va fi completă fără măcar o aluzie la articolele menţionate şi la vechiul său pseudonim.

Totuşi, vă rămîn îndatorat pentru amabilul dumneavoastră sfat.

Al dumneavoastră respectuos,
Thomas Rees”

Toate aceste lucruri mi se par cît se poate de interesante, deoarece dezvăluie cu naivitate anumite trăsături ale firii omeneşti, trăsături pe care le are, desigur, fiecare om, dar pe care un singur ins din cincizeci de milioane e dispus să le dea în vileag în văzul lumii. Pe ceilalţi cincizeci de milioane de oameni orgoliul îi opreşte să facă

această dezvăluire. Am scris eu oare fleacurile pe care mi le aruncă în spinare ***mister*** Rees? Presupun că nu. N-am nici un motiv să presupun că le-am scris, dar nu pot pretinde, şi nici nu pretind, că nu le-am scris[1]. Pot spune doar că, întrucît, potrivit socotelii lui mister Rees, n-aveam pe atunci decît 18 sau 19 ani, ar fi fost un eveniment colosal în viaţa mea   şi demn de a fi memorat de mine vreme de un secol. Ceea ce mă miră e că evenimentul nu mi-a făcut nici o impresie şi nu a lăsat nici o urmă în memoria mea. Dacă un băiat de 18 sau 19 ani din Far West[2] ar fi semnat singur, cu numele lui, ***un contract solemn*** — de a face sau de a se abţine a face nu ştiu ce lucru mărunt sau de seamă — ar fi lăsat deoparte orice alte treburi pămînteşti sau cereşti şi ar fi colindat tot tîrguşorul, intrînd din casă în casă, pentru a povesti tuturor, pînă şi pisicilor şi căţeilor, isprava lui, care l-ar fi făcut celebru.

Celebritatea este lucrul după care tînjesc băieţii şi tinerii mai mult decît după orice pe lume. S-ar tocmi clovni într-un circ, s-ar face piraţi, s-ar vinde şi diavolului ca să atragă atenţia, ca să se vorbească despre ei şi să fie invidiaţi. E

---

[1] În realitate scrisorile „Snodgrass”, publicate în 1928 sub titlul ***Aventurile lui Thomas Jefferson Snodgrass,*** au fost scrise de Twain.
[2] Vestul îndepărtat — regiune din S.U.A. situată la apus de Munţii Aleghani.

drept că se poate spune acelaşi lucru şi despre bărbaţii în toată firea; departe de mine gîndul de a atribui această trăsătură exclusiv băieţilor. Între un băiat şi un bărbat în toată firea există totuşi o deosebire: băieţii sînt ca Rees. Cu alte cuvinte, slînt lipsiţi de spirit de prevedere şi de înţelepciune, sînt naivi şi deschişi, iar cînd se iveşte o ocazie să-şi dezvăluie anumite trăsături pe care s-ar cuveni să le ascundă, nu sînt în stare să ţină piept ispitei.

Cînd eram băiat de 18 sau 19 ani, nu exista nici un tînăr de vîrsta mea care să fi dobîndit vreodată gloria de a fi încheiat şi semnat vreun contract indiferent pentru ce. Dacă totuşi am încheiat unul, nu încape îndoială că am fost singurul şi unicul. Vreau să sper că într-adevăr am încheiat un contract, fiindcă mi-ar face mare plăcere să aflu, mă- car acum, la 71 de ani, că n-am fost ca toţi ceilalţi nici cînd eram copil, că nu numai c-am fost altfel decît toţi ceilalţi, dar am fost singurul flăcău mai al dracului din Far West. Nu pot însă pricepe de ce, dacă într-adevăr am semnat un contract, faptul acesta nu mi s-a întipărit în memorie. Fiece băiat şi fiece fată din tîrguşor m-ar fi arătat zilnic cu degetul, spunînd cu invidie, admiraţie îşi răutate: ,,Ia te uită la el! Ăsta-i băiatul care ***a încheiat un contract!”***

În fiece zi aş fi căutat cu tot dinadinsul trecători răzleţi sau perechi şi grupuri de băieţi şi fete, ca să trec pe lîngă ei cu o modestie studiată şi cu un aer distrat, spre a-i auzi cum spun: ,,Ia te uită! Ăsta-i ăla care ***a încheiat un contract!"***

O asemenea întîmplare fericită mi s-ar fi întipărit, cred, în memorie. Sînt aproaipe sigur de asta.

La o vîrstă mult mai fragedă am avut parte de o distincţie incomparabil mai măruntă, conferită de ***miss*** Horr, învăţătoarea mea, şi nici o clipă de atunci încoace n-am uitat această distincţie şi n-am încetat să mă umflu în pene. Eram pe atunci un băieţaş de 5 ani şi învăţam de vreo şase luni cu ***miss*** Horr, cînd, într-o bună zi, mînată de un impuls profetic, a exclamat, în auzul mai multor persoane, c-aveam să ajung cîndva ***„preşedinte al Statelor Unite şi voi sta fără sfială în preajma regilor".*** Am colindat atunci din casă în casă cu vestea asta şi am fost uimit, ba m-am simţit chiar jignit să constat cît de puţini oameni respectau cum se cuvine şi dădeau crezare profeţiilor. Dar nu asita are importanţă, ci faptul că împrejurarea mi-a rămas

gravată în memorie pentru totdeauna. De aceea nu pot pricepe cum o distincţie atît de mare, atît de reală, un eveniment vizibil şi palpabil, ca semnarea unui ***contract,*** a unui grandios şi impozant contract, s-ar fi putut întîmpla în viaţa mea la vîrsta mai puţin fragedă de 18 sau 19 ani, pentru ca mai apoi să se evaporeze fără a lăsa nici o urmă.

De asemenea, mă prinde mirarea cînd mă gîn- desc la un alt amănunt. Potrivit declaraţiei a ceea ce a mai rămas, după atîta amar de ani, din ***mister*** Rees-senior, rezultă că acel contract l-ar fi obligat să-mi ***plătească*** pentru scrierile mele infantile; ba, mai mult, că eu ***aş fi primit plata.*** Asta e de neconceput. Pe vremea aceea nu exista în Statele Unite nici un singur om, fie întreg la minte, fie nebun, care, măcar în vis, să se gîndească să comande o operă literară unui băieţaş necunoscut, care în viaţa lui nu scrisese un rînd, şi nu numai atît, dar chiar să-i ***ofere bani*** pentru ea! E adevărat că pe vremea aceea toată lumea pretindea că scrie lite- ratură. Nu existau pe atunci excepţii, după cum nu există nici azi. Toată lumea scria pentru ziarul local şi toată lumea era bucuroasă să-şi vadă operele tipărite pe gratis, asta le ajungea. Existau, e drept, cîţiva oameni în America — cincisprezece sau cel

mult douăzeci şi cinci — care erau atît de cunoscuţi ca scriitori, încît îşi puteau permite să ceară şi să şi primească din partea periodicelor o remuneraţie pentru producţia lor literară, însă în acel clan privilegiat nu se număra nici un Clemens, nu se număra nici un adolescent, nici un băieţaş pierdut în depărtatul şi aventurosul vest sălbatic, care să poată cere, ba să şi primească vreo plată pentru mîzgălelile sale.

În 1853, ceea ce înseamnă ,,cu peste cincizeci de ani în urmă”, fratele meu a fost pălit brusc de o idee nouă, o idee care nu trecuse nimănui prin minte pînă atunci în vest, şi anume: ideea de a tocmi o celebritate literară să scrie ***contra plată*** o povestire originală pentru ziarul pe care-l scotea în Hannibal! S-a adresat în scris unor autori de pe coasta de răsărit şi a luat pulsul pieţei literare, dar nu s-a ales decît cu necazuri şi eşecuri. Trebuia să se întindă cît îi era plapuma, iar plapuma îi era cam scurtă. Ar fi vrut o povestire originală, pe care s-o publice în trei numere consecutive ale săptămînalului său şi care să umple cîteva coloane culese cu borghis[1]. A oferit bani tuturor vedetelor literare americane de pe vremea aceea, dar,

---

[1] Literă tipografică corp 9.

rînd pe rînd, Emerson[1], Lowell[2], Holmes[3] şi toţi ceilalţi l-au refuzat.

În cele din urmă, o celebritate de mîna a treia i-a primit oferta, dar cu o condiţie. Era un scriitor din Philadelphia, pe nume Homer C. Wilbur, colaborator frecvent şi destul de curăţel la ***Sartain's Magazine***[4] şi la alte reviste cu prestigiu. El a arătat că nu poate scrie o povestire originală pentru suma oferită, care era de ***cinci dolari,*** dar că va traduce o povestire din limba franceză. Fratele meu s-a învoit şi i-a trimis banii; nu-mi amintesc de unde a făcut rost de ei. Povestirea ne-a parvenit. Am făcut mare tămbălău în jurul ei. Am ti-părit cu capitale „Parangon”[5], vizibile fără ochelari de la o poştă, un anunţ în care ne lăudam că am cumpărat şi am plătit povestirea, menţionînd cu mîndrie şi suma plătită; am publicat în patru numere consecutive acest anunţ, care ne-a adus treizeci şi opt de abonamente noi, plătibile în napi şi lemne de foc, şi au

---

[1] ***Ralph Waldo Emerson*** (1803—1882), filozof şi scriitor idealist american, campion al aboliţionismului.

[2] ***James Russel Lowell*** (1819—1891), poet şi critic american, aboliţionist fervent.

[3] ***Oliver Wendell Holmes*** (1809—1894), poet şi eseist american.

[4] Revistă literară new yorkeză; a apărut intre 1848 şi 1853.

[5] Literă tipografică corp 18.

trecut trei luni pînă să se potolească zarva stîrnită de pomenitul eveniment.

Cu toată importanţa acestei memorabile tranzacţii, între părţile contractante nu a intervenit nici o învoială scrisă. Afacerea a fost încheiată prin corespondenţă, printr-un schimb de scrisori obişnuite, pare-mi-se vreo paisprezece sau cincisprezece la număr, fiecare parte achitînd timbrele poştale pentru scrisorile celeilalte. Aşa era obiceiul pe vremea aceea. Scrisorile se francau cu zece cenţi, care nu se plăteau anticipat, întruoît s-ar fi putut întîmpla ca o scrisoare să se rătăcească, şi atunci banii ar fi fost pierduţi. Aşadar, a avut loc un simplu schimb de scrisori. Frate-meu avea încredere în marele autor, iar marele autor avea încredere în frate-meu. Cu excepţia cazului unic de care ne ocupăm în dimineaţa asta, ***contracte,*** semnate şi parafate, pentru colaborări literare periodice nu s-au pomenit niciodată nici la noi în ţară, nici în vreo altă ţară din lume. Mister Rees-senior, martor de profesie, avea monopolul acestui nou gen de contracte. într-o chestiune de importanţa unui hîrdău de lături literare, el nu putea să acorde încredere unui obscur băieţaş de 19 ani fără a-l pune să semneze în prealabil un contract care să-l lege şi să rămînă valabil cincizeci de ani.

Potrivit declaraţiilor acestui martor de profesie, aş fi primit ***plată*** pentru acele scrieri. Dacă plata s-a făcut în bani, mă întreb ce sumă ar fi fost. Judecînd după precedentul cu Wilbur şi ţinînd seamă de deosebirea dintre celebritatea toi Wilbur şi obscuritatea mea, sînt sigur că lăturile mele nu puteau să-mi aducă mai mult de treizeci de cenţi hîrdăul, şi că această sumă cuprindea şi preţul hîr- dăului. Dar dacă plata va fi fost efectuată în moneda folosită în întregul Far West, bănuiesc că n-ar fi putut să fie vorba de lemne de foc, fiindcă lemnele de foc nu se livrau niciodată în cantităţi mai mici decît o jumătate de stînjen, iar o jumătate de stînjen ar fi valorat un dolar şi un sfert, ceea ce ar fi însemnat mai multă literatură decît s-ar fi încumetat să-şi asigure printr-un contract solemn chiar şi un om indolent şi neprevăzător ca Rees. Dacă plata se va fi efectuat în ouă, e posibil să fi primit vreo şase duzini; dacă se va fi efectuat în pepeni, cred că voi fi primit vreo trei; dacă se va fi efectuat în calupuri de săpun, voi fi primit cinci calupuri; dacă va fi fost efectuată în lumînări de seu, atunci voi fi primit vreo treizeci de bucăţi; dacă va fi fost efectuată în apă gazoasă, cred că voi fi primit şase pahare; iar dacă va fi fost efectuată în îngheţată, fără nici o îndoială că voi fi

primit trei porţii, başca o pîntecăraie straşnică. Nu-mi amintesc însă să fi primit vreodată asemenea bunătăţi. Dacă, totuşi, voi fi primit drept plată vreunul din aceste produse, sînt sigur că l-am primit în rate, la intervale foarte mari, pentru că pe vremea aceea trei porţii de îngheţată reprezentau o avere şi ar fi fost un eveniment atît de senzaţionali şi atît de tul-

burător, încît amintirea lui s-ar fi păstrat cel puţin trei secole.

Trăsătura omenească pe care oamenii de teapa lui Rees o dezvăluie şi pe care restul omenirii o ascunde cu grijă, pretinzînd că n-ar avea-o, este o trăsătură care-l face pe om să renunţe la întreaga lui mîndrie, delicateţe şi decenţă ori de cîte ori pri- virile-i cad asupra unui dolar lipsit de apărare: această privelişte îi răpeşte uneori chiar şi omenia, nelăsînd în urmă decît animalul. Pentru un asemenea individ, declaraţiile făcute sub prestare de jurămînt nu reprezintă nimic, fiind foarte ieftine: el ar da şi o sută de asemenea declaraţii pe zi la preţul de treizeci de cenţi bucata. Asemenea indivizi sînt oricînd gata să dezgroape o crimă sau o năz- bîtie, pe care oamenii îndurători au iertat-o şi au uitat-o de cincizeci de ani, dacă prin asta îşi închipuie că ar putea cîştiga un dolar şi jumătate. Este o calamitate cînd un asemenea individ are fericirea să descopere în trecutul unei femei respectabile, cu părul alb, vreun păcat dat uitării, care în tinereţe i-a pătat reputaţia, pentru că individul ar fi în stare să dea în vileag păcatul, fără nici o re- muşcare, dacă ar trage nădejdea că asta i-ar aduce cîţiva dolari murdari.

Dintre oamenii de teapa lui Rees îşi recrutează omenirea criminali de felul

lui Burke şi Hare[1]. Dar alde Burke şi Hare merită mila, nu ocara noastră, căci nu fac decît să asculte de legea firii lor. Ei

[1] Criminali din Edinburgh, prinşi în anul 1828; au stîrnit senzaţie declarînd la proces că sugrumaseră zeci de persoane, ca să vîndă cadavrele unui profesor de anatomie, pentru disecţie.

nu-şi făuresc singuri firea şi nu pot fi făcuţi răspunzători că au această fire; şi nici un om de omenie nu-şi va îngădui să vorbească aspru despre ei. Mi-ar fi cu neputinţă să rostesc cuvinte injurioase la adresa acestor noi Burke şi Hare din Middle West. Trebuie să aibă şi ei ce să mănînce, iar mijloacele lor de a-şi cîştiga pîinea sînt limitate. Şi, după cum e firesc, şi-o agonisesc în acel mod care le procură mai multă plăcere, mai multă mulţumire şi mai multă satisfacţie. Zilnic dezgroapă reputaţii moarte şi vînd putregaiul pentru a-şi cumpăra hrana. Strămoşii lor, Burke şi Hare, dezgropau morţii din cimitire şi vindeau cadavre pentru pîine, pe care apoi o mîncau; cu alte cuvinte, se hrăneau pe seama morţilor. Oamenii de teapa lui Rees nu sînt decît nişte Burke şi nişte Hare cărora legile moderne le-au răpit posibilitatea de a se îndeletnici cu negoţul lor firesc.

S-ar putea totuşi să fi scris acele articole, deşi nu prea îmi vine să cred că le-aş fi scris. În orice caz, nu-mi aduc aminte. Dar un lucru voi continua să susţin cu hotărîre, în ciuda tuturor declaraţiilor făcute de-alde Burke şi Hare, şi anume: că ori de cîte ori un martor de profesie pretinde că ar fi existat un ***contract,*** şi ca aş fi fost ***plătit*** pentru acele scrisori, amîndouă aceste afirmaţii sînt min- ciuni

sfruntate; ba, mai mult şi mai rău chiar, sînt minciuni grosolane, neplauzibile şi lipsite de artă. Ca opere de artă, cred că pînă şi un Rees ar trebui să se ruşineze de ele.

. . . .

Cum am cîştigat trei dolari
(3 octombrie 1907)

În unele privinţe am fost totdeauna om cinstit; încă din fragedă tinereţe nu m-am putut niciodată deprinde să folosesc bani agonisiţi prin mijloace dubioase; am încercat de multe ori, dar principiile au fost totdeauna mai tari decît dorinţa mea. Acum şase sau opt luni, generalul-locotenent Nelson A. Miles[1] a fost sărbătorit în cadrul unui mare dineu oferit la New York; înainte de a lua loc la masă, am stat de vorbă cu el în salon, şi iată ce mi-a spus:

,,— Vă cunosc, mi se pare, de vreo treizeci de ani, nu-i aşa?"

„— Da, cam aşa ceva", i-am răspuns.

A rămas cîteva clipe pe gînduri, apoi a urmat:

„— Mă mir că nu ne-am întîlnit la Washington în 1867; eraţi acolo ge atunci, nu-i aşa?"

„— Da, numai că pe atunci nu eram cunoscut, nici nu începusem să înmuguresc, eram un personaj obscur, pe cînd dumneavoastră, la frumoşii lauri culeşi în războiul civil, adăugaserăţi o nouă ispravă glorioasă, tocmai vă întorseserăţi din strălucita campanie împotriva indienilor din Far

---

[1] ***Nelson Appleton Miles*** (1839—1925), general american; a condus o serie de expediţii militare pentru exterminarea indienilor din Statele Unite.

West şi fuseseţi avansat general de brigadă, astfel încît toată lumea vorbea despre dumneavoastră şi vă ridica în slăvi. Dacă m-aţi întîlnit într-adevăr atunci, nici n-aţi putea să vă mai aduceţi aminte, afară doar dacă vreo împrejurare neobişnuită v-ar fi gravat în memorie întîlndrea noastră. Au trecut patruzeci de ani, şi, după atîta. vreme, oamenii mari nu-şi amintesc de fitecine.”

Nedorind să prelungesc convorbirea pe această temă, am schimbat subiectul. Mi-ar fi fost foarte uşor să-i demonstrez că ne-am întîlnit la Washington în 1867, dar socotind că asta ar fi putut să ne stînjenească, fie pe el, fie pe mine, m-am lăsat păgubaş. Îmi amintesc însă foarte bine întîmplarea. Iată cum s-a petrecut:

Tocmai mă întorsesem din croaziera făcută pe bordul lui ***Quaker City*** şi încheiasem un contract cu Elisha Bliss din Hartford pentru o carte despre această croazieră. Cum nu aveam bani, m-am dus la Washington să încerc să-mi cîştig existenţa acolo în perioada cît voi lucra la carte. Într-o bună zi m-am întîlnit cu William Swinton[1], fratele istoricului, şi, împreună cu el, am ticluit un plan menit să ne asigure amîndurara celei necesare traiului; am

[1] ***William Swinton*** (1833—1892), ziarist american.

devenit astfel părinţii spirituali şi fondatorii primului sindicat de presă — o instituţie curentă în lumea ziaristică de astăzi. Am pus pe picioare cel dintîi sindicat de presă[1] de pe planeta noastră; e drept că era cam mic, dar aşa se întîmplă cu orice întreprindere nouă la începuturile ei. Aveam pe lista noastră douăsprezece publicaţii; toate săptămînale, toate obscure, sărace şi risipite hăt-departe în aşezările de la periferia ţării. Pentru aceste fiţuici era o mîndrie să publice corespondenţe de la Washington, iar pentru noi era o fericire că nutreau asemenea ambiţii. Fiecare din cele douăsprezece publicaţii primea de la noi cîte două scrisori pe săptămînă, a un dolar bucata; scriam fiecare cîte o scrisoare pe săptămînă şi expediam duplicate acestor binefăcători, cîştigînd astfel douăzeci şi patru de dolari pe săptămînă, ceea ce reprezenta exact cît aveam nevoie pentru trai în locuinţa noastră ieftină şi modestă.

Swinton era unul dintre cei mai drăguţi şi mai simpatici oameni pe care i-am cunoscut vreodată şi duceam amîndoi o viaţă plăcută, fiind cum nu se poate mai fericiţi. Swinton avea o educaţie şi o fire aleasă; era un

---

[1] Agenţie care furnizează unui număr de ziare sau periodice materiale de presă finite (informaţii, editoriale, foiletoane, reportaje, cronici etc.) spre a fi publicate simultan.

adevărat ***gentleman,*** trecut prin şcoli înalte, cu o inteligenţă scăpărătoare şi cu o inimă curată, ca şi vorbele lui. Era scoţian şi prez- biterian[1], un prezbiterian de modă veche, foarte cinstit şi sincer în credinţa lui, la care ţinea şi care-i aducea pace şi linişte sufletească. N-avea nici un viciu, afară de o simpatie, mare şi plină de recunoştinţă, pentru ***whisky***-ul scoţian, dacă o asemenea simpatie poate fi socotită viciu. Eu, unul, n-o socoteam un viciu, deoarece Swinton era scoţian, iar pentru un scoţian ***whisky***-ul e la fel de inofensiv cum e laptele pentru restul omenirii. În cazul lui Swinton, era o virtute, şi încă una costisitoare. Douăzeci şi patru de dolari pe săptămînă ar fi fost pentru noi o adevărată avere dacă n-am fi fost nevoiţi să astîmpărăm setea carafei: din pricina ei eram întotdeauna la limita liniei de plutire, şi orice întîrziere în primirea vreunei fracţiuni a veniturilor noastre ne pricinuia mari greutăţi.

Ţin minte că într-un rînd s-a produs o asemenea criză: trebuia să facem rost de trei dolari, şi asta
chiar în ziua aceea. Nu mai ştiu cum se face că aveam nevoie de atîţia bani într-o singură zi, ştiu doar că aveam

[1] Adept al unei doctrine religioase calvine; în Scoţia — religie de stat.

nevoie de ei. Swinton m-a rugat să mă duc să fac rost de bani, adăugînd că se va duce să încerce şi el. Părea că nu se îndoieşte cîtuşi de puţin că va reuşi, dar ştiam că această încredere era rodul evlaviei sale; eu, unul, nu împărtăşeam această încredere: n-aveam nici o idee încotro s-o pornesc pentru a face rost de atîta bănet, şi i-am şi spus-o. Cred că în sinea lui i-a fost ruşine pentru necredinţa mea. M-a sfătuit să nu-mi fac griji, adăugînd pe un ton simplu, categoric şi convins:

„— Domnul va avea grijă."

Îmi dădeam seama: era sincer convins că Domnul va avea grijă, mi se părea însă că de-ar fi avut experienţa mea... Dar să lăsăm asta; pînă să isprăvească el vorba, credinţa lui puternică îşi şi făcuse efectul asupra mea, astfel că am plecat de acasă aproape încredinţat că într-adevăr Domnul va avea grijă.

Am cutreierat străzile cam o oră, căznindu-mă să găsesc un mijloc de a face rost de banii aceia, dar nu mi-a venit nici o idee. În cele din urmă, am intrat la „Ebbitt House", care pe atunci era un hotel nou, şi m-am aşezat pe un scaun în holul cel mare. Deodată am zărit un cîine intrînd în hol. S-a oprit, s-a uitat la mine şi m-a întrebat din ochi: „Eşti prietenos?" I-am răspuns, tot din ochi, că sînt. Cîinele a dat din coadă recunoscător şi s-a apropiat de mine,

rezemîndu-şi botul pe genunchiul meu şi ridicînd spre mine, cu o drăgălăşenie cuceritoare, ochii săi negri. Era un animal frumos, ca o fată, şi părea făcut tot din mătase şi catifea. I-am dezmierdat capul negru şi neted şi urechile clă- păuge; într-o clipită am devenit tandri ca o pereche

de îndrăgostiţi. Puţin mai tîrziu, în hol s-a ivit generalul de brigadă Miles, eroul naţiunii, îmbrăcat în splendida lui uniformă albastră-aurie, urmărit de privirile pline de admiraţie ale tuturor. Zărind cîinele, s-a oprit, şi în ochii lui s-a aprins o lumină care arăta că avea o slăbiciune pentru cîinii de felul celui de lîngă mine; apoi s-a apropiat şi, mîngîind cîinele, mi-a zis:

„— Ce cîine frumos! E o minune de cîine, n-aţi vrea să-l vindeţi?"

Eram mişcat; felul în care se adeverea profeţia lui Swinton mi se părea miraculos.

„— Ba da", i-am răspuns.

,,— Cît cereţi pe el?" m-a întrebat generalul.

„— Trei dolari."

Generalul rămase vădit surprins.

„— Trei dolari? Numai trei dolari? Păi cîinele ăsta-i un cîine neobişnuit, ar putea să coste pe puţin cincizeci de dolari. Dacă ar fi al meu, nu l-aş da nici pentru o sută. Mă tem că nu vă daţi seama de valoarea lui. Mai gîndiţi-vă la preţ, n-aş vrea să vă păcălesc."

Dacă m-ar fi cunoscut, ar fi ştiut însă că mi-ar fi venit la fel de greu să-l păcălesc pe cît îi venea lui de greu să mă păcălească pe mine. I-am răspuns cu aceeaşi hotărîre calmă ca şi mai înainte:

„— Nu, doar trei dolari, ăsta-i preţul."

„— Bine, dacă stăruiţi...” mi-a spus generalul şi, după ce mi-a dat cei trei dolari, a plecat cu cîinele, dispărînd pe scară.

Peste vreo zece minute, a apărut în hol un domn de vîrstă mijlocie, cu o înfăţişare blajină şi a început să arunce priviri în dreapta şi-n stînga, ui- tîndu-se pînă şi sub mese.

„— Nu cumva căutaţi un cîine?” l-am întrebat.

Pînă în clipa aceea avusese o expresie tristă şi neliniştită, dar acum faţa i se luminase deodată.

„— Da, l-aţi văzut cumva?” m-a întrebat el.

„— Da, a fost aici pînă adineauri, cînd a plecat după un domn. Cred că aş putea să-l găsesc dac-aţi dori să încerc.”

Rareori am văzut om să pară atît de recunoscător, iar cînd mi-a spus că mă roagă să încerc, am simţit şi în glasul lui multă recunoştinţă. I-am răspuns că voi fi bucuros să încerc, dar că, întrucît cercetările mi-ar putea lua oarecare timp, sper că îmi va plăti ceva pentru osteneală. Mi-a zis că va fi fericit să-mi plătească, şi a repetat cuvîntul „fericit”, apoi m-a întrebat:

„— Cît?”

„— Trei dolari”, i-am răspuns.

A părut surprins şi mi-a zis:

,,— Dragă domnule, dar e o nimica toată. O să vă plătesc zece.”

„— Nu, trei dolari e preţul”, am repetat eu, şi apoi am pornit-o în sus pe scări, nedorind să mai lungesc vorba, deoarece Swinton îmi spusese că aceasta era suma pe care Domnul avea să ne-o procure, iar mie mi se părea că ar fi un sacrilegiu să iau măcar şi un ***penny*** peste ceea ce ne era hărăzit.

Abătîndu-mă pe la cuşca portarului, am aflat numărul camerei ocupate de general, şi cînd am deschis uşa camerei şi am intrat, l-am găsit pe general, care-şi mîngîia, fericit, cîinele.

,,— Îmi pare rău, dar trebuie să iau înapoi cîinele”, i-am zis.

,,— Să-l iei înapoi? m-a întrebat generalul, uimit din cale-afară. Păi, e cîinele meu, mi l-ai vîndut doar, şi încă la preţul pe care l-ai cerut.”

„— Da, e adevărat, i-am răspuns. Dar trebuie să-l iau înapoi, petitru că individul îl cere.”

„— Care individ?”

„— Stăpînul lui; nu era cîinele meu.”

Generalul a rămas şi mai uluit şi, vreme de cîteva clipe, aproape că şi-a pierdut graiul, apoi a bîiguit:

„— Vrei să spui că mi-ai vîndut cîinele altuia? Deşi ştiai că e al altuia?”

,,— Da, deşi ştiam că nu e cîinele meu.”

„— Atunci, de ce mi l-ai vîndut?”

„— Ce întrebare ciudată pui şi dumneata! L-am vîndut fiindcă ai vrut să-l cumperi. Mi-ai spus că ţii morţiş să-l cumperi, nu poţi tăgădui. Eu nu eram ahtiat să-l vînd, nici nu-mi trecuse prin cap să-l vînd, dar am avut impresia că dacă pe dumneata te-ar aranja...”

Mi-a tăiat vorba, zicîndu-mi:

,,— Să mă ***aranjeze?*** E cel mai năstruşnic aranjament de care am auzit

vreodată!... Auzi idee! să vîndă un cîine care nu-i aparţine...”

L-am întrerupt şi eu, zicîndu-i:

,,— N-are nici un rost să continuăm această discuţie: ai spus chiar dumneata că valorează probabil o sută de dolari. Eu nu ţi-am cerut decît trei. Era ceva necinstit în asta? Mi-ai oferit mai mulţi bani, ştii prea bine că aşa e. Eu ţi-am cerut însă numai trei dolari; e un lucru pe care nu-l poţi tăgădui.”

„— O, pentru numele lui dumnezeu, ce are a face una cu alta? Important este că dumneata nu erai stăpînul cîinelui, cum de nu-ţi dai seama? După

cîte se pare, dumneata nu socoteşti că este necinstit să vinzi lucruri care nu-ţi aparţin dacă le vinzi ieftin! Şi acum...”

„— Te rog să nu mai discutăm despre asta! i-am retezat eu vorba. N-ai cum să negi faptul că preţul era perfect echitabil, perfect rezonabil — ţinînd seama că nu eram stăpînul cîinelui — aşa că orice discuţie pe chestia asta e pierdere de vreme! Acum trebuie să-l iau înapoi, fiindcă individul are nevoie de el. Nu-ţi dai seama că n-am de ales? Pune-te în situaţia mea: Să presupunem c-ai vîndut şi dum-neata un cîine care nu-ţi aparţinea, să zicem că...”

„— Ah, nu-mi mai împuia capul cu raţionamentele dumitale idioate! Ia-l şi lasă-mă în pace!”

I-am dat înapoi cei trei dolari şi am plecat cu cîinele pe scări în jos, iar stăpînul lui l-a luat în primire şi mi-a plătit trei dolari pentru osteneală.

Am plecat de acolo cu conştiinţa împăcată, fiindcă procedasem cinstit; n-aş fi fost în stare să mă folosesc de banii pe care-i primisem din vînza- rea cîinelui, deoarece nu mi se cuveneau, dar ceilalţi trei dolari îi căpătasem pentru faptul că resti- tuisem cîinele adevăratului său stăpîn, astfel încît banii aceştia, cîştigaţi cinstit, mi se cuveneau de drept. De n-aş fi fost eu, poate că individul acela nu şi-ar fi

recăpătat cîinele niciodată. Pînă în ziua de azi principiile mele au rămas aceleaşi ca şi atunci. Am fost totdeauna cinstit şi ştiu că nu pot fi altfel. Aşa cum spuneam la început: n-am putut niciodată să mă ating de bani agonisiţi prin mijloace dubioase.

Asta-i povestea. În parte, e adevărată.

. . . .

„Ştirea despre moartea mea”
(3 aprilie 1906)

Ţin minte că acum nouă ani, cînd locuiam în Tedworth Square, la Londra, ziarele americane au primit prin telegraf ştirea că aş fi pe moarte. Muribundul nu eram eu, ci un alt Clemens, un văr al meu, care s-ar fi cuvenit să moară, dar a scăpat, nu ştiu nici eu prin ce tertipuri sau alte manopere caracteristice clanului nostru. Corespondenţii din Londra ai ziarelor americane au început să mă asalteze, potrivit instrucţiunilor telegrafice ale patronilor lor, spre a se interesa de starea mea. Eram sănătos, şi asta i-a făcut pe toţi să se mire şi să fie nemulţumiţi că mă găsesc citind şi fumînd liniştit în biroul meu, adică aproape fără valoare ca subiect pentru o telegramă transatlantică. Printre aceşti corespondenţi se afla şi un tînăr irlandez, grav, blînd şi simpatic, care a încercat din răsputeri să-şi ascundă dezamăgirea şi să pară bucuros; acesta mi-a spus că ziarul său, ***Evening Sun,*** îi telegrafiase că la New York se zvoneşte că aş fi murit. Ce să telegrafieze drept răspuns? m-a întrebat el.

,,— Spune-le că zvonul este exagerat”, l-am sfătuit eu.

Individul a plecat solemn, fără să zîmbească, şi a expediat o telegramă reproducînd întocmai aceste cuvinte. Ele au înveselit omenirea şi sînt citate din cînd în cînd în presă ori de cîte ori ziariştii vor să risipească vreun zvon exagerat.

Corespondentul următor care a venit la mine a fost tot un irlandez. Ţinea în mînă o telegramă — era de la ziarul ***World*** din New York — şi mi-am

dat seama că se străduieşte să aducă vorba despre telegrama aceea cu ajutorul atîtor amabilităţi şi drăgălăşenii, încît am fost curios să văd şi eu ce scrie în telegramă. De aceea, cînd mi s-a ivit prilejul, i-am luat-o din mîină. Telegrama spunea: „Dacă Mark Twain pe moarte, trimite cinci sute cuvinte. Dacă mort, trimite o mie.”

. . . .

PROFILURI

Muzeul memorial „Thomas Bailey Aldrich”[1]
(3 iulie 1908)

Lunea trecută Albert Bigelow Paine m-a însoţit personal la Boston, şi a doua zi, la Portsmouth, statul New Hampshire, pentru a asista la inaugurarea Muzeului memorial „Thomas Bailey Aldrich”.

Voi da cîteva date statistice în chip de introducere. Răposatul Thomas Bailey Aldrich s-a născut acum şaptezeci şi doi sau şaptezeci şi trei de ani, în casa bunicului său din orăşelul Portsmouth, New Hampshire. Nu demult, văduva lui a cumpărat această casă şi a împănat-o cu tot felul de vechituri care aparţinuseră cîndva copilului Tom Aldrich, şcolarului Tom Aldrich şi venerabilului poet Tom Aldrich şi a transformat casa într-un muzeu memo-rial în cinstea şi pentru eternizarea

[1] ***Thomas Bailey Aldrich*** (1836—1907), poet, nuvelist şi critic american.

faimei lui Aldrich. Ea a înfiinţat o asociaţie a Muzeului memorial „Aldrich”, înregistrată conform legilor statului New Hampshire, şi a predat muzeul acestei asociaţii, care lucrează ca mandatară a oraşului Portsmouth, beneficiarul donaţiei făcute de văduvă; primarul din Portsmouth şi alţi cetăţeni cu vază au fost vîrîţi în asociaţie ca să-i facă reclamă şi să figureze în comitet. Ciudată şi detestabilă fe-meie, roasă de orgoliu! Cred că n-aş putea să mă-mpac cu ea niciodată, decît, cel mult, dacă m-aş trezi singur cu ea pe o plută în largul oceanului, fără nici o speranţă de a obţine alte provizii.

S-ar putea să existe o justificare pentru înfiinţarea unui asemenea muzeu memorial, pe care călătorii să-l viziteze şi să-l cinstească aducîndu-i omagiul lor, deşi, personal, mă îndoiesc. Aldrich n-a fost niciodată cunoscut publicului larg; cărţile lui n-au atins niciodată tiraje mari; a scris o proză diluată, liricoidă şi lipsită de farmec stilistic; faima lui ca prozator nu este prea mare; faima lui ca poet este de asemenea foarte restrînsă, deşi, atîta cît e, poate constitui un temei de mîndrie: nu se bazează pe întreaga lui producţie poetică, ci pe cîteva poezii scurte, care, în ceea ce priveşte graţia, frumuseţea şi perfecţiunea lor aleasă, nu au pereche în limba noastră. Aceste

giuvaere sînt cunoscute, admirate şi iubite, din zece mii de oameni, de unul care e în stare să le preţuiască la justa lor valoare.

Această mînă de oameni ar vizita cu evlavie Mu- zeul memorial dacă ar fi situat într-un loc accesibil. Dacă muzeul ar fi situat la Boston sau la New York, asta ar însemna, fără îndoială, cam un vizitator pe lună, dar, din păcate, nu e situat acolo, ci la Portsmouth, New Hampshire, la o oră şi trei sferturi depărtare de Boston, pe linia de cale ferată Boston-Maine, pe care circulă încă vagoanele utilizate pe această rută în urmă cu cincizeci de ani; trenul acesta continuă să se oprească pentru a bea apă din ceainice şi ibrice de tinichea, să înghită cărbune bituminos şi să verse fum şi zgură trimi- ţîndu-le pe ferestrele venerabilelor sale vagoane,

care trosnesc din încheieturi. Nici chiar un muzeu memorial al relicvelor lui George Washington n-ar stîrni cine ştie ce interes dacă ar fi situat în acest tîrguşor prăpădit şi dacă pioşii vizitatori ar fi nevoiţi să folosească linia ferată Boston-Maine ca să ajungă acolo.

Cînd era cazul să-şi bată joc de o neghiobie, de o pretenţie găunoasă, de o absurditate flagrantă, Aldrich, scăpărătorul şi ironicul Aldrich, sarcasticul şi necruţătorul Aldrich se dovedea a fi un maestru. Ce păcat că n-a putut fi şi el de faţă la comemorarea oficială în sala Operei din Portsmouth: grozav şi-ar mai fi bătut joc de ea! Nimeni n-ar fi fost în stare s-o înfiereze, s-o ridiculizeze şi s-o bi- ciuiască mai straşnic decît el. Am uitat însă un amănunt important: ar fi fost în stare să facă toate aceste lucruri cu entuziasm numai dacă ar fi asistat la o solemnitate stupidă în cinstea altuia, dar nu i-ar fi putut trece prin minte să-şi bată joc de o ceremonie organizată în cinstea lui însuşi, deoarece avea o părere aproape la fel de bună despre sine şi despre talentul său ca şi răposatul Edmund Cla- rence Stedman[1], care-şi închipuia că soarele răsare numai şi numai pentru a-i

---

[1] ***Edmund Clarence Stedman*** (1833—1908), poet şi critic american.

admira versurile şi e atît de puţin dornic să apună la sfîrşitul fiecărei zile şi să piardă astfel din vedere versurile cu pricina, în- cît zăboveşte multe minute peste sorocul obişnuit, neputînd din pricina asta să-şi respecte întocmai itinerarul deasupra pămîntului. Stedman era un băiat bun; Aldrich era şi el un băiat bun, dar amîn- doi erau de o vanitate nemaipomenită; amîndoi la un loc erau la fel de vanitoşi ca şi mine, ceea ce înseamnă ca erau foarte vanitoşi, fără ca în această comparaţie să existe vreo exagerare.

Spre a-i linişti pe cititori, trebuie să mărturisesc că am un dinte împotriva lui ***missis*** Aldrich, ceea ce mă face să cred că s-ar putea să fiu incapabil să văd ceva lăudabil în faptele ei. Am nutrit o vie antipatie faţă de ea din prima clipă cînd am vă-zut-o, acum treizeci şi nouă de ani, şi această aver- siune nu m-a părăsit nici o clipă. ***Missis*** Aldrich e una dintre acele persoane deosebit de afectuoase, ale cărei drăgălăşenii îţi întorc stomacul pe dos. Nu poţi da crezare nici uneia din vorbele ei: îţi apar totdeauna artificiale, mincinoase, cu un fond egoist. Aldrich era un camarad încîntător, numai că nu prea îl vedeam, deoarece nu-l puteam vedea niciodată singur.

. . . .

(8 iulie 1908)

Nu mă interesasem de durata călătoriei noastre. Ne aşteptam, ce-i drept, la un drum destul de lung, întrudît trebuia să mergem la New York şi acolo să luăm trenul de Boston, ceea ce, avînd în vedere vremea urîtă, ar fi însemnat o călătorie anevoioasă. Călătoria asta ar fi durat o zi lungă de tot, douăsprezece ore de la plecarea de-acasă pînă-n clipa gînd am fi intrat în hotelul din Boston. Din în- tîmplare, însă, am aflat că putem schimba trenul la South Norwalk, ca să economisim vreo patru ceasuri, aşa că, după o călătorie obositoare şi enervantă, am ajuns în Boston la orele 2 după amiază.

Urma să pornim spre Portsmouth a doua zi, în 30 iunie. Oaspeţii primiseră prin poştă invitaţii tipărite, cuprinzînd amănunte în legătură cu mijloacele de transport. Din invitaţii reieşea că expresul de Portsmouth, de la orele 9, va avea ataşate două vagoane speciale rezervate oaspeţilor.

Pentru oricine, afară de mine, pentru orice om cu scaun la cap şi fără prejudecăţi faptul că vlăstarele rămase în viaţă ale bogatei familii Aldrich oferă

vagoane speciale ar fi părut atît de firesc, atît de obişnuit, ca un gest de politeţe elementară, şi atît de necesar şi inevitabil, încît amănuntul n-ar fi stîrnit nici un comentariu, ci ar fi fost socotit cît se poate de normal; dar prejudecăţile deformează totdeauna gîndurile, sentimentele şi opiniile oamenilor. Fiind plin de prejudecăţi, am urît acel tren special. Mi-am spus că e absurd, că numai nişte oameni de rînd, nişte ţoape ar putea, din politeţe, să pună la dispoziţie un tren special într-o împrejurare ca aceasta şi să suporte cheltuielile respective, dar că nu făcea pentru ***missis*** Aldrich să recurgă la aşa ceva; nu făcea pentru ***missis*** Aldrich, oricît de bogată şi de caritabilă ar fi fost, să risipească bani ca să fie amabilă cu invitaţii ei.

Mă enerva, mă contraria şi mă supăra să văd că-şi dă atîta importanţă cu prilejul acestui înălţător eveniment familial; în răutatea mea, aş fi vrut să găsesc o explicaţie capabilă să anuleze orice intenţie vrednică de laudă care ar fi putut să fie la obîrşia acestui gest drept care, mi-am spus că ***missis*** Aldrich, marea, stăruitoarea, energica şi neobosita specialistă în publicitate, săvîrşea acest gest bizar de dragul reclamei pe care şi-o putea face prin ziare. Mi s-a părut o explicaţie plauzibilă,

dar ideile mele preconcepute erau atît de adînci, încît nici cu asta nu m-am liniştit; nu mă puteam împăca de fel cu ideea că aş putea s-o văd pe ***missis*** Aldrich făcînd pe ospitaliera împotriva firii şi deprinderilor ei şi pe propria-i cheltuială; totuşi, am fost nevoit să recunosc că s-a dovedit mai tare şi am înghiţit hapul. Cu toate acestea, în înverşunarea mea, mi-am pus în gînd să nu-i îngădui ca pentru doi dolari şi patruzeci de cenţi să agonisească glorie pe seama mea, aşa că l-am trimis pe Paine să cumpere bilete de tren pînă la Portsmouth şi retur. Ideea mi-a plăcut: cînd pui şi inimă, o faptă rea îţi prilejuieşte mai multă plăcere decît treizeci de fapte nobile.

M-am urcat, aşadar, împreună cu Paine, într-unul din cele două vagoane speciale, ca să stau de vorbă cu pasagerii, în speţă scriitori şi scriitoare; unii îmi erau prietenii, alţii — simple cunoştinţe. Am avut noroc că ne-am dus acolo: rezultatul a fost amuzant. De la locul meu puteam conversa cu scriitorii de ambele sexe, aşezaţi la capătul din faţă al vagonului, cînd deodată s-a ivit conductorul, un individ grav şi ţanţoş — cum sînt de obicei aceste dihănii — şi a început să ceară biletele! Ştiam că unii dintre invitaţii de lîngă mine erau săraci şi am văzut, nu fără oarecare plăcere, cum li

se pune un nod în gît şi pe feţele lor se zugrăveşte o expresie de jale. Scoţîndu-şi de prin buzunare sau de prin poşete invitaţiile frumos tipărite, cu menţiunea privind trenul special, le-au înfăţişat neînduratului conductor şi-au început să-i explice că, fiind ***invitaţi*** la ceremonia funebră, nu erau obligaţi să plătească. Lătrînd cu glasul acela rece şi spart, obişnuit pe linia Boston-Maine, afurisitul conductor le-a răspuns morocănos că nu primise nici o dispoziţie în acest sens şi le-a cerut să achite costul biletelor.

Această întîmplare mi-a restituit-o pe ***missis*** Aldrich aşa cum o cunoşteam dintotdeauna: o cotoroanţă scîrboasă, cu acelaşi iz şi aceeaşi înfăţişare. O femeie bogată, avidă de celebritatea pe care-o putea dobîndi din gestul de o grandoare impresionantă de a fi comandat un tren special şi, ahtiată de preţioasa reclamă personală legată de acest gest, se descotorosea acum de aceşti şaizeci de invitaţi nenorociţi şi vlăguiţi şi-i lăsa să plătească! Mi-am dat seama că-mi regăsisem comoara pierdută, că o regăsisem pe ***missis*** Aldrich „în carne şi oase”.

Acest incident penibil mai avea şi un alt aspect, deosebit de întristător: oamenii neobişnuiţi cu vagoanele de lux Pullman şi deprinşi să călătorească în vagoane de rînd, plebeiene, au

obiceiul de a-şi înfige biletele în spătarul banchetei din faţa lor, pentru ca să le vadă conductorul cînd trece; în trenurile care circulă pe liniile din Noua Anglie, conductorul apare la fiecare cîteva minute, aruncă o privire asupra biletelor expuse şi le perforează în grabă, repetînd treaba asta toată ziulica, pînă ce biletul încetează să fie un bilet şi rămîne numai găuri; între timp, posesorul biletului stă liniştit, scutit de efortul de a scoate biletul din buzunar din două în două minute.

Ei bine, crezînd, fireşte, că invitaţiile lor tipărite servesc drept bilete, călătorii din aceste vagoane speciale le înfipseseră în spătarele banchetelor din faţa lor, pentru a da astfel conductorului posibilitatea să le facă ciur fără a-i mai deranja; însă cînd, cu un aer încrezător, plin de mulţumire, ba chiar

ușor arogant, i-au arătat conductorului aceste invitații, el le-a răspuns cu o tăcere vizibil ireverențioasă și disprețuitoare, iar bieții oameni au rămas atît de rușinați, atît de umiliți, încît cred că i-ar fi compătimit pînă și ***missis*** Aldrich. Eram destul de generos ca să-mi fie și mie milă de ei; atîta îmi era de milă, încît aproape că aș fi preferat să nu asist la această scenă. Erau în total șaizeci de invitați, dintre care zece sau cincisprezece din New York, iar restul din Boston sau din împrejurimi, și deși toate biletele de tren n-ar fi costat mai mult de o sută cincizeci de dolari, femeia aceea putred de bogată, dar cărpănoasă, era atît de murdară, încît îi lăsa pe acești literați nevoiași și plini de abnegație să-și plătească singuri deplasarea.

Din cînd în cînld, în trenul special, cîte unul dintre acești miei duși la tăiere îl întreba pe vreun altul dacă nu cumva știe cine suportă cheltuielile de deplasare; dar nici un miel nu era în stare să răspundă la această întrebare; trenul special era, firește, lăsat în părăsire. În gara Boston nu-i așteptase nici un om care să-i îndrume pe invitați încotro să apuce sau să le arate care erau vagoanele rezervate; iar în tren nu avea nimeni grijă ca, pe căldura aceea înăbușitoare, să-i viziteze și pe ei din

cînd în cînd vînzătorul de răcoritoare; în gară la Portsmouth nu s-a arătat nimeni să-i întîmpine pe invitaţi, afară doar de persoanele care veniseră să-l aştepte pe guvernator şi pe alţi cîţiva călători. Maşina doamnei — o maşină foarte luxoasă şi scumpă — a venit să-l ia pe guvernator, pe gratis, după cîte mi s-a spus.

La Operă, trei pătrimi din invitaţii veniţi cu trenul special au primit locuri la galerie, în timp ce

guvernatorul şi personalul său, precum şi cîţiva dintre literaţii mai mult sau mai puţin cunoscuţi au fost îndrumaţi să aştepte în foaierul actorilor pînă se va umple sala şi totul va fi gata pentru începerea ceremoniei. Era acolo îşi primarul din Portsmouth, un animal uriaş, zdravăn şi vînjos — tipul primarului ideal pentru secolul ăsta murdar. După o scurtă aşteptare, am ieşit pe scenă, întîmpinaţi fiind de aplauze zgomotoase. Howells[1] şi cu mine am intrat îndată după primar, după guvernator şi după statul lui major, iar restul liotei literaţilor veneau în urma noastră. Ne-am aşezat în rînd, unul lîngă altul, de-a curmezişul scenei, iar Howells şi cu mine am luat loc pe o sofa scundă, din lemn de salcie, care se afla cam în mijlocul rîndului.

Howells a aruncat o privire în jur şi mi-a şoptit:

„— Ce aer vetust şi plăcut au toţi! Dacă am avea feţele înnegrite cu funingine şi gulere înalte, cu şpiţ, care să ne joace în faţa ochilor ca nişte bariere de cale ferată, asemănarea ar fi completă; iar dacă ar fi şi Aldrich printre noi, ar folosi, fireşte, vechea şi inspirata formulă de prezentare, spunînd cu glas tare: «Cum o duci astă-

---

[1] ***William Dean Howells*** (1837—1920), critic şi romancier american, iniţiatorul curentului realist în literatura S.U.A.; unul dintre prietenii cei mai apropiaţi ai lui Twain.

seară, ***Brer*** Bones[1]? Cum te simţi, ***Brer*** Tamborine[2]? Cum o mai duci cu sănătatea?»“.

După aceea, primarul a trecut la rampă şi, cu glas tunător, a început să debiteze energic şi sigur
de sine un discurs în care a adus un frumos şi bine meritat omagiu memoriei lui Aldrich, descriind Portsmouthul paşnic şi patriarhal de altădată, în care copilărise Aldrich cu şaizeci de ani în urmă, pentru a-l compara apoi cu febrilul Portsmouth din zilele noastre. Nu a folosit chiar cuvîntul „febril”, căci ar fi fost nepotrivit, dar l-a sugerat. Portsmouthul de astăzi nu e de loc febril: e un orăşel paşnic, din cale-afară de paşnic, şi adormit. Primarul a vorbit apoi despre munca de colecţionare a obiectelor legate de memoria lui Aldrich, despre mobilarea casei în care copilărise Aldrich cu o parte din aceste obiecte, celelalte urmînd să fie expuse într-o clădire mai solidă din curte, despre transferarea întregii colecţii Asociaţiei pentru muzeul „Aldrich”, a cărei menire este s-o păstreze pentru

---

[1] ***Brer Bones*** — Frate „Castaniete”.

[2] Alături de ***Bones*** şi ***Banjo, Brer Tamborine*** — Frate „Tamburină” — este unul dintre personajele clasice ale spectacolelor cu „menestreli”. Se numeşte astfel pentru că acompaniază dansurile şi cîntecele trupei cu tamburina.

posteritate pe cheltuiala municipalităţii.

. . . .

(9 iulie 1903)

Vorbind cu dezinvoltură, guvernatorul Guild[1] a ţinut un discurs frumos şi plin de însufleţire, foarte potrivit cu împrejurarea şi memorizat la perfecţie. L-a rostit fără pauze, poticneli şi ezitări. Un om care vrea să ţină un discurs, indiferent de locul, împrejurarea şi tema aleasă, trebuie atît pentru sine însuşi, cît şi pentru public să şi-l scrie şi să-l memorizeze, dacă are răgazul necesar. Pe vremea cînd eram încă în stare să învăţ pe dinafară un discurs, o făceam totdeauna, în interesul meu, nu al publicului. Un discurs bine memorizat poate, prin forma lui meşteşugită, să amăgească pe deplin pe ascultători şi să-i facă să se minuneze de talentul care îngăduie unui om să vină nepregătit în faţa lor pentru a debita fraze bine cumpănite şi inspirate, cu aceeaşi uşurinţă şi siguranţă cu care nişte oameni mai puţin înzestraţi înşiră

[1] ***Curtie Guild*** (1860—1915), guvernator al statului Massachusetts din Noua Anglie. (1902—1908).

banalităţi anodine. Acum nu fac pe moralistul, ci spun pur şi simplu adevăruri elementare. Aşadar, discursurile bine memorizate ale primarului şi guvernatorului au constituit un bun început: au fost interesante, pline de însufleţire şi convingătoare.

A urmat ceremonia funebră. Unii după alţii, bocitorii s-au furişat la rampă, ca să citească, cu voce smerită şi smiorcăită, poemele scrise pentru această împrejurare; cei mai mulţi citeau cu glas şoptit, confidenţial, întrucît vocea unui adevărat poet, chiar a unui poet de mîna a treia, e rareori capabilă să ajungă pînă la mijlocul unei săli. În curînd m-am bucurat că venisem în haine negre; ai mei mă îmbrăcaseră astfel, atrăgîndu-mi atenţia că solemnitatea la care mă duceam nu avea caracter festiv, ci funebru, drept care trebuia să îmbrac nu straie de sărbătoare, ci haine cernite. Hainele negre mă strîngeau groaznic şi mă făceau să năduşesc şi să mă înăbuş acolo, pe scena învăluită în jale, dar se potriveau de minune cu poeziile şi cu glasul bocitorilor, precum şi cu feţele obosite şi înfier- bîntate ale auditoriului, de aceea eram bucuros că îmbrăcămintea mea e în ton cu mîhnirea generală.

Poet după poet se ridica, se tîra pînă la pupitru, îşi scotea manuscrisul şi începea să jelească; şi treaba asta a mers aşa pînă ce însăşi solemnitatea ceremoniei a început să pară ridicolă. În viaţa mea

n-am auzit atîtea lecturi după manuscrise. Nu voi tăgădui că manuscrisele erau de bună calitate, recunosc chiar că printre ele nu a fost nici unul mediocru, dar adevărul este că nici un poet, cu excepţia celor de mîna întîi, nu ştie să citească, astfel încît, atunci cînd recită, devine o pacoste pentru toată lumea, afară de el însuşi.

Pînă şi colonelul Higginson[1], cu toată vîrsta lui venerabilă şi cu toată experienţa lui în materie, agonisită de-a lungul mai multor generaţii, stătea acolo la pupitru, încovoiat de bătrîneţe ca o paranteză, şi îşi debita discursul după manuscris, cu rămăşiţa firavă şi lugubră a unui glas care, odinioară, cînd colonelul îşi conducea regimentul la asalt, dobîndind victorii în lupte sîngeroase, avea sonorităţi de clopot. Discursul lui Howells a fost scurt, simplu şi inspirat, deoarece nobleţea gîndirii şi perfecţiunea expresiei stînt un dar a-l lui Howells, care, pe deasupra, îşi .învăţase pe dinafară discursul; din păcate, şi-a citit şi el după manuscris poemul. L-a citit destul de bine, apoi a sporit cu el teancul de manuscrise şi s-a întors la locul lui de lîngă mine, fericit că isprăvise corvoada

---

[1] ***Thomas Wentworth Higginson*** (1823—1911), pastor aboliţionist; în timpul războiului civil a comandat un regiment de negri; a militat pentru înlăturarea discriminării rasiale.

şi arătînd ca un ocnaş graţiat. Venindu-mi rîndul şi mie, am renunţat la discursul pe careul pregătisem, fără să-l memorizez prea bine, şi am încheiat solemnitatea debitînd, vreme de douăsprezece minute, fără nici o noimă, nişte mofturi nelalocul lor.

Ceremonia a luat sfîrşit. A fost un spectacol îngrozitor, infernal, greu de suportat; a durat două ore cumplit de înăbuşitoare, dar n-aş fi vrut să lipsesc chiar de-ar fi fost de două ori mai cald, de două ori mai obositor, de două ori mai lung drumul pe calea ferată Boston-Maine şi de două ori mai mare cantitatea de funingine pe care am înghiţit-o.

. . . .

Murat Halstead[1] şi Bayard Taylor[2] (7 iulie 1908)

Murat Halstead a murit. Era un om extrem de simpatic. A apucat să trăiască aproape optzeci de ani, dintre care şaizeci şi i-a dedicat unei munci editoriale sîrguincioase şi obositoare. Viaţa lui şi a mea alcătuiesc un contrast ciudat. Începînd de la vîrsta de 11 ani

---

[1] ***Murat Halstead*** (1829—1908), ziarist american.

[2] ***Bayard Taylor*** (1825—1878), poet, prozator, ziarist şi conferenţiar american; ministru al S.U.A. la Berlin în 1878.

— mai precis de la 24 martie 1847, cînd a murit tatăl meu, şi pînă la sfîrşitul anului 1856 sau în primele zile ale lui 1857 — am muncit nu cu sîrguinţă, nici cu drag, ci în silă, cu scîrbă, tîndălind şi trăgînd chiulul ori de cîte ori nu eram supravegheat. Statisticile arată că am muncit vreme de vreo zece ani. Mă apropii de vîrsta de 73 de ani, şi cred că de atunci încoace n-am mai prestat nici o muncă — afară doar dacă aş putea cumva să acord acest onorabil şi impunător epitet dezlînatelor strădanii ce le-am depus vreme de doi sau trei ani ca reporter pe coasta Pacificului — de aceea socot că nu greşesc spunînd că, atunci cînd, în urmă cu cincizeci sau cu cincizeci şi unu de ani, am evadat din tipografie, am încetat pentru totdeauna să fiu un muncitor.

A fi pilot pe Mississippi[1] nu era pentru mine o muncă, era o joacă — o joacă bărbătească încîn- tătoare şi plină de neprevăzut, care-mi plăcea negrăit de mult; căutarea de minereuri argentifere în Munţii Humboldt[2] a fost o joacă, o simplă joacă, deoarece nu

---

[1] În 1857 Twain a părăsit tipografia din Hannibal la care lucrase zece ani şi, după o perioadă de ucenicie, s-a angajat ca pilot fluvial pe Mississippi (1857—1861).

[2] Lanţ de munţi în statul Nevada. În 1860, descoperirea unor bogate zăcăminte de argint atrage nenumăraţi prospectori cărora, în 1861, li se alătură şi Twain.

munceam de loc; de muncit, munceau simpaticii mei tovarăşi, iar eu şedeam lîngă ei şi-i admiram; căutarea de minereuri argentifere la Es- meralda nu a fost muncă, deoarece munca o făceau Higbie şi Robert Howland, iar eu şedeam lîngă ei şi-i admiram. La un moment dat am primit totuşi o muncă — să adun cu lopata cioburile într-o fabrică de cuarţ — şi a fost într-adevăr o muncă, pe care a trebuit să o fac eu însumi, dar m-am retras după două săptămîni, nu numai cu voia mea, ci şi cu aprobarea celor care plăteau salariile. Aceste experienţe de miner mi-au luat zece luni şi au încetat pe la sfîrşitul lui septembrie 1862.

Am devenit atunci reporter în Virginia City, Ne- vada, şi ulterior, la San Francisco, iar după ceva mai mult de doi ani de trîndăvie salariată, mi-am părăsit postul de la ***Morning Call***[1]***,*** la cerere. La cererea patronului. Am lucrat apoi, vreme de două sau trei luni, la San Francisco, în calitate de corespondent al ziarului ***Enterprise*** din Virginia City; după aceea am petrecut trei luni la Jackass Gulch, împreună cu fraţii Gillis, care practicau mineritul „în pungă”; apoi am plecat în arhipelagul Sand-wich[2], fiind vreme de cinci sau

[1] Ziar din San Francisco la care Twain a lucrat ca reporter.
[2] Nume dat de descoperitorii englezi insulelor Hawai.

şase luni corespondent al ziarului ***Union*** din Sacramento[1]; în octombrie 1866 mi-am făcut debutul de conferenţiar, şi din ziua aceea pînă astăzi am reuşit totdeauna să-mi cîştig existenţa fără să muncesc; pentru că a scrie cărţi şi articole de revistă era pentru mine o joacă, nu o muncă: îmi plăcea, aşa cum îmi plăcea să joc biliard.

Mă întreb de ce oare Murat Halstead a fost osîn- dit la şaizeci de ani de robie editorială, în timp ce eu m-am bucurat o viaţă întreagă de privilegiul unei trîndăvii încîntătoare? Aceasta pare o nedreptate strigătoare la cer şi cu neputinţă de justificat, dar în acelaşi timp pare să fie o lege a societăţii omeneşti, care spune că cei vrednici nu vor avea, iar cei nevrednici vor avea parte de tot ceea ce are preţ în viaţa unui om. Iată o rînduială destul de absurdă, după părerea mea.

La 10 aprilie, acum vreo treizeci şi ceva de ani, am pornit spre Germania, împreună cu mica mea familie, pe bordul vaporului ***Holsatia,*** mai bine zis eram pe punctul de a porni, dar în ultima clipă s-a hotărît să rămînem ancoraţi în golf pentru a vedea cum va fi vremea. Foarte mulţi oameni au venit la vas cu un remorcher pentru a-şi lua rămas bun de la pasageri, iar spre

---

[1] Capitala statului California.

seară, cînd ne-am hotărît să ieşim în larg, ne-au părăsit.

După plecarea remorcherului, am constatat că Murat Halstead se afla printre noi: venise să-şi ia rămas bun de la nevasta şi de la fiica lui, şi acum era nevoit să rămînă cu noi, nu avea altă posibilitate. Am ieşit, aşadar, în larg. Halstead nu avea alte haine decît cele pe care le purta pe el, şi îl aştepta o călătorie de paisprezece zile. Din fericire, pe bord se afla un bărbat la fel de masiv ca şi Halstead, numai unul: Halstead putea să îmbrace numai hainele acelui individ. Individul nu era altul decît Bayard Taylor, un bărbat de statură neobişnuită, care avea întocmai dimensiunile lui Halstead şi poseda o grămadă de haine, pe care a fost bucuros să le împartă cu Halstead, fiindu-i de multă vreme prieten intim.

Către miezul nopţii mă aflam în fumoar cu ei, cînd am făcut o descoperire uluitoare: cei doi nu se văzuseră de vreo zece ani, şi fiecare se mira să-l vadă pe celălalt atît de voinic, sănătos şi robust; fiecare se aştepta de ani de zile să audă despre moartea celuilalt, întrucît între timp primiseră amîndoi sentinţe de condamnare la moarte din partea medicilor. În ambele cazuri diagnosticul era: boală de inimă şi moarte sigură pînă în doi ani. Amîndoi ar fi trebuit să ducă o viaţă

liniştită, să umble încet, să nu alerge, să nu urce scări decît la nevoie şi, mai presus de orice, să se ferească, pe cît posibil, de surprize şi de emoţii puternice. Amîndoi îşi dădeau seama că măcar o singură emoţie bruscă şi violentă le-ar fi fost fatală, de aceea, vreme de zece ani, amîndoi se tîrîseră, dar nu alergaseră niciodată; urcaseră scări doar cu viteza unui mărfar şi se feriseră cu grijă de emoţii, şi în tot acest timp fuseseră zdraveni ca nişte elefanţi, fără să poată însă pricepe de ce continuă să trăiască.

Apoi s-a petrecut ceva cu ei, cu amîndoi deodată, şi anume: o surpriză bruscă şi puternică, urmată numaidecît de o altă surpriză: surpriza că nu au murit pe loc. Aceste surprize s-au petrecut

cam la o săptămînă înainte de plecarea vasului ***Holsatia.*** Halstead, care era editorul şi proprietarul ziarului ***Commercial*** din Cincinnati, şedea o dată, pe la miezul nopţii, în biroul lui de la etaj, cînd, foarte aproape, s-a auzit o puternică explozie, care a făcut să se cutremure din temelii clădirea cu toate geamurile ei; înainte de a avea răgazul să se gîndească şi să se ferească de emoţii, Halstead coborîse şase etaje, bîiguind speriat: ,,Facă-se voia ta!", cu convingerea că se va face. Dar nu s-a întîmplat nimic, şi din ziua aceea a devenit un om liber, iar în săptămînă care a urmat, s-a străduit să compenseze timpul pierdut zece ani de zile, vînînd emoţii şi devorîndu-le ca un om flămînd.

Bayard Taylor trecuse printr-o situaţie asemănătoare. Se pomenise traversînd, în plin cîmp, o cale ferată chiar în secunda cînd un expres trecea pe acolo, iar trenul i-a dat un bobîrnac în şezut şi l-a azvîrlit taman în districtul vecin prin forţa curentului de aer pe care-l stîrnise. Taylor a început să bocească şi să se smiorcăie, socotind că emoţia fatală s-a produs; apoi, punîndu-şi mîna pe inimă, s-a ales cu o nouă surpriză: a constatat anume că inima îi bate. S-a ridicat, s-a şters de praf şi, bucu- rîndu-se foarte, a mulţumit cerului şi a pornit, ca şi Halstead, să

vîneze emoţii şi să recupereze cei zece ani pierduţi.

Bayard Taylor pleca acum la Berlin în calitate de ambasador al ţării noastre în Germania; era un om inimos, simpatic şi deschis, iar noua lui funcţie îl făcea la fel de fericit ca pe oricare dintre ambasadorii nou-numiţi de la începutul lumii încoace. Era poet şi scrisese multe versuri, de asemenea tradusese ***Faust,*** dînd cea mai bună versiune

engleză a operei lui Goethe. Dar întreaga lui poezie a fost uitată, cu excepţia a două foarte frumoase cîntece — unul despre soldaţii scoţieni care cîntă ***Annie Laurie***[1] în tranşeele din faţa Sevasto- polului[2], iar celălalt, un impresionant cîntec de dragoste al unui arab către iubita lui. Nu s-a gîndit nimeni să strîngă într-un muzeu memorial relicvele legate de viaţa şi opera lui Taylor, ceea ce, dacă ar mai fi în stare să cugete, l-ar bucura foarte mult.

Avea o memorie prodigioasă, şi într-o noapte, cînd ne plimbam pe punte, s-a apucat să scoată din străfundurile minţii sale o listă imensă de cuvinte bizare şi fără legătură, pe care le învăţase pe de rost în copilărie citind lista de două ori, pentru nu ştiu ce premiu, pe care-l cîştigase cu uşurinţă, din pricină că ceilalţi concurenţi nu fuseseră în stare să recite fără greşeli cuvintele, deşi studiaseră lista timp de o oră. Taylor mi-a spus că, deşi lista aceea îi ieşise din minte de atunci încoace, era sigur că o poate rememora după o jumătate de ceas de efort concentrat. Ne-am plimbat în tăcere pe punte şi, după o jumătate de ceas,

---

[1] Titlul unui cîntec de dragoste scris de poetul scoţian ***William Douglas*** (1672—1748).

[2] În timpul eroicei apărări a Sevastopolului (1854—1855) de către armata şi flota rusă, pe vremea războiului Crimeei (1853—1856).

Taylor a început cu primul cuvînt de pe listă, apoi a spus-o toată pe nerăsuflate şi, pretindea el, fără nici o greşeală.

Avea un servitor negru, care venise pe bord îmbrăcat după ultimul răcnet şi arătînd frumos ca un curcubeu; după aceea a dispărut şi nu l-am mai văzut vreme de zece sau douăsprezece zile; apoi a reapărut pe punte complet schimbat — gîr-bov, umil, supus, ca o floare ofilită, cea mai jalnică şi mai ofilită floare văzută vreodată în afara unei sere, sau chiar înăuntrul ei. Misterul s-a lămurit repede. Marea îi răscolise măruntaiele încă din prima zi, de aceea se dusese la medicul vasului să-i ceară un purgativ. Medicul i-a dat paisprezece pilule mari şi i-a spus, în nemţeşte, să ia cîte una la fiecare trei ceasuri, pînă va simţi o uşurare; cum însă negrul nu ştia nemţeşte, a luat întreaga doză dintr-o înghiţitură, iar rezultatul a fost cel pe care l-am descris mai sus.

. . . .

DEMOCRAŢIA DOLARULUI

Monarhia
(16 iulie 1908)

În urmă cu treizeci şi cinci de ani, într-o scrisoare adresată de formă soţiei mele, dar de fapt domnului Howells, m-am amuzat de unul singur şi am încercat să-l amuz şi pe el, prorocind monarhia şi imaginîndu-mi cum va arăta ţara atunci cînd monarhia va lua locul republicii... Scrisoarea asta mă interesează acum. Nu pentru ceea ce spune — fiindcă nu cuprinde nici o propoziţiune serioasă — ci pentru că îmi împrospătează memoria, îngăduindu-mi să-mi amintesc de conţinutul unei scrisori anterioare, care trata serios chestiunea viitoarei monarhii.

Nu mă aşteptam ca monarhia să vină chiar în vremea mea, nici în timpul vieţii copiilor mei, sau în vreo altă perioadă previzibilă cu oarecare aproximaţie. Mi se părea că ea poate veni mai devreme sau mai tîrziu, în decurs

de un secol, ori cu o întîrziere de două sau chiar trei secole. Dar de venit, va veni...

Toate astea le-am prevăzut în urmă cu treizeci şi cinci de ani. Acum mi se pare curios că visam despre o ***viitoare*** monarhie, fără a bănui cîtuşi de puţin că monarhia şi luase fiinţă, iar republica era de domeniul trecutului. Şi, totuşi, aşa stăteau lucrurile. Republica rămăsese cu numele, dar de fapt nu mai exista.

De cincizeci de ani încoace, ţara noastră este o monarhie constituţională, avînd pe tron partidul republican. Cele două scurte perioade de preşedinţie ale lui ***mister*** Cleveland[1] nu contează; ele au fost accidentale şi vremelnice şi n-au putut ştirbi substanţial supremaţia republicană. Monarhia noastră nu este o monarhie simplă, ci una ereditară — în cadrul unei singure familii politice. Ea trece de la un moştenitor la altul cu aceeaşi regularitate, siguranţă şi inevitabilitate cu care trece oricare

---

[1] ***Grover Cleveland*** (1837—1908), om politic reacţionar, membru al partidului democrat, preşedinte al S.U.A. între 1885 şi 1889 şi între 1893 şi 1897; a reprimat cu sălbăticie mişcarea muncitorească ordonînd să se tragă asupra muncitorilor din Chicago la 1 Mai 1883 şi folosind armata spre a înăbuşi greva de la Pullman în 1894.

tron în Europa. Monarhul nostru[1] este mai puternic, mai arbitrar, mai tiranic decît oricare monarh din Europa, ordinele pe care le dă din Casa Albă[2] nu stau sub controlul nici unei legi, uzanţe sau constituţii, el putînd îngenunchea Congresul[3] în mai mare măsură decît e ţarul capabil să îngenuncheze Duma. El poate concentra şi întări puterea în capitală, răpind statelor federale[4] drepturile lor specifice, ceea cea şi proclamat ca ţel al său prin glasul unui secretar de stat. El poate împînzi Curtea Supremă[5] cu judecători care-i favorizează ambiţiile, şi a şi ameninţat — tot prin glasul unui secretar de stat — să o facă! Prin felurite şi ingenioase mijloace, monarhia s-a înscăunat şi şi-a întărit în aşa măsură tronul, încît am impresia că s-a statornicit pentru totdeauna. Printr-un sistem de tarife

---

[1] Twain se referă evident la preşedintele în exerciţiu la data cînd a dictat materialul, şi anume la ***Theodore Roosevelt*** (1858—1919), preşedinte al S.U.A. între 1901 şi 1909; a promovat o politică externă agresivă, a favorizat întărirea influenţei trusturilor în conducerea statului.

[2] Reşedinţa preşedintelui S.U.A. la Washington.

[3] Denumirea parlamentului în S.U.A.

[4] S.U.A. sînt o republică federală alcătuită în prezent din 50 de state cu administraţie, parlamente şi guvernatori proprii.

[5] Organul judecătoresc suprem al S.U.A. Membrii Curţii Supreme sînt numiţi de preşedintele S.U.A.

vamale excepţionale ea a creat un număr de corporaţii gigantice în interesul cîtorva bogătaşi, şi printr-un raţionament cît se poate de abil şi stringent a convins mulţimea săracilor recunoscători să creadă că aceste tarife ar fi fost instituite în interesul ***lor!*** Pe lîngă asta, monarhia pretinde c-ar fi duşmanul propriului ei copil — monopolul — şi se preface c-ar vrea să-l sugrume. Fiind însă prevăzătoare şi circumspectă, nu pomeneşte niciodată nimic despre vreo intenţie de a ataca monopolurile la izvoarele lor vitale: tarifele vamale. Ea amînă cu grijă acest atac pînă „după alegeri". De fapt, se gîndeşte să-l amîne vreme de o mie de ani, însă oamenii nu ştiu asta. Monarhia noastră nu face nici un pas înapoi, ci păşeşte totdeauna înainte, totdeauna spre ţelul ei final, pe care-l urmăreşte în ***realitate*** şi care, acum, e sigur.

Nu mă aşteptam să apuc ziua cînd o voi vedea atingîndu-şi ţelul, dar o măsură recentă — cea mai recentă şi cea mai uluitoare măsură — m-a făcut să sper c-o voi apuca. Iată despre ce este vorba: înainte vreme, monarhia noastră obişnuia să-şi aleagă omul de paie prin intermediul vocii poporului, pe cînd de astă dată omul de paie s-a

dus şi ***şi-a desemnat*** el însuşi succesorul[1]!

Iar eu socot că această măsură smulge ultima zdreanţă care mai rămăsese pe trupul de ceară topită al republicii noastre. În cazul Republicii Romane, aceasta a fost, de asemenea, ultima zdreanţă.

. . . .

Panica[2]
(1 noiembrie 1907)

A fost o panică ciudată. Nu semăna cu nici o altă panică din istoria ţării. Panica obişnuită, cu care eram de mult deprinşi, este o furtună, un ciclon, un uragan care mătură din cale toate valorile şi pustieşte industria, la fel cum un ciclon doboară pădurile şi lasă în urmă mormane de dărîmături în oraşele prin care trece; pe cînd această panică este de un fel nou — o panică surdă, înăbuşită, care nu face nici un zgomot şi nu prilejuieşte istericale sau

---

[1] Aluzie la faptul că în 1908, la congresul partidului republican, Theodore Roosevelt a impus desemnarea drept candidat la preşedinţie a lui ***William Tait*** (1857—1930), care în calitate de secretar de stat la departamentul războiului se dovedise un apărător zelos al monopolurilor.

[2] Este vorba de criza economică ce s-a abătut asupra S.U.A. în 1907.

accese de furie; ea nu este ca o furtună, ci ca un flagel, ca o paralizie; e ca şi cum activitatea comercială a poporului nostru de optzeci de milioane ar fi încetat brusc, lăsîndu-i pe cetăţeni fără ocupaţie, speriaţi, nedumeriţi. Împrejurările în care s-a produs te fac să te gîndeşti la o puternică maşină căreia i-a scăpat cureaua de transmisie şi care, în virtutea inerţiei, continuă să funcţioneze în gol, tot mai slab, fără nici un rezultat. În lumea financiară nu s-a înregistrat nici un faliment de mari proporţii. Nu s-au produs nici crahuri, nici lovituri de trăsnet, nici cutremure; domnesc o linişte lugubră şi o atmosferă încărcată de temeri.

Formula „a pune în disponibilitate” a devenit obişnuită, obositor de obişnuită. Auzim mereu de cutare sau cutare mare întreprindere care concediază o mie de oameni, două mii, trei mii, şi faptul acesta ne familiarizează cu condiţiile ce se statornicesc în numeroasele întreprinderi milionare din ţara noastră; au loc însă concedieri cu mult mai masive şi mai dezastruoase, care nu sînt pomenite în presă; aceste concedieri au loc pe nesimţite în întreaga ţară — în toate micile ateliere şi fabrici, de la un capăt la altul al Americii, din fiecare trei salariaţi unul este concediat — lăsînd pe drumuri victime care nu pot fi

numărate cu miile, ca în cazul marilor uzine, ci cu sutele de mii, ajungînd la un total de milioane, şi făcînd ca, în comparaţie cu ele, concedierile din marile întreprinderi să pară un fleac. Acum familiile cu patru servitori se mulţumesc cu trei; familiile cu trei servitori se mulţumesc cu doi; familiile cu doi servitori rămîn numai cu unul, iar familiile cu un singur servitor se descurcă fără nici unul. Profesoarele particulare care aveau cîte şase elevi şi-au pierdut trei, cele cu trei elevi i-au pierdut pe toţi; vînzătorii de prăvălie, bărbaţi şi femei, au fost concediaţi în masă; nu există nici o ramură a economiei naţionale care să nu-şi fi restrîns activitatea, ameninţînd pîinea zilnică a mii de familii. Flagelul s-a abătut peste tot, iar autorul acestui flagel este domnul Roose- velt.

Săptămînă trecută părea iminent un crah general, de proporţii uriaşe, şi crahul s-ar fi produs dacă n-ar fi intervenit următoarea împrejurare: „bandiţii” milionari, pe care preşedintele îi ocărăşte cu atîta plăcere ca să cucerească aplauzele galeriei, au intervenit şi au stăvilit dezastrul. ***Mister*** Roose- velt a pretins numaidecît că meritul îi aparţine, şi există numeroase dovezi că naţiunea, cherchelită, îl crede pe cuvînt. Marii financiari au salvat toate principalele

bănci şi companii din New York, cu excepţia uneia singure — „Knickerbocker Trust Company”. Această companie, neavînd prieteni, a fost obligată să-şi înceteze plăţile, lăsînd un pasiv în valoare de 42 de milioane, mai ales depuneri. Nimeni nu va pierde ceva din pricina acestei suspendări temporare a plăţilor, deşi douăzeci şi două de mii de depunători vor fi mai mult sau mai puţin strîmtoraţi. Consiliul ei de maladministraţie s-a tot codit timp de o săptămînă încercînd să născocească un mijloc de a-şi scăpa acţionarii de consecinţele evaluării pasivului. Fireşte că eram şi eu unul dintre depunătorii acestei întreprinderi, singura care a avut de suferit — de, norocul meu! Investisem cincizeci de mii de dolari! Mă simt lezat şi jignit; şi nutresc o vie simpatie pentru omul care...

Cred că am mai vorbit o dată, într-unui din primele capitole ale acestei ***Autobiografii*** — nu-mi amintesc precis în care anume — despre acest membru al ***Y.M.C.A.***[1] În orice caz, iată cum s-au petrecut lucrurile. Într-o duminică după-amiază trebuia să vorbesc la teatrul „Majestic”, în faţa unui număr de membri ai asociaţiilor Y.M.C.A.

---

[1] ***Young Men’s Christian Association*** — Asociaţia tinerilor creştini, organizaţie anglo-americană de tineret, cu caracter reacţionar.

Secretara mea şi cu mine am intrat prin culise şi ne-am aşezat într-o lojă, de unde am putut privi, miraţi, un întins deşert de bănci goale. La un moment dat, secretara s-a îndreptat spre intrarea principală, situată pe altă stradă, să vadă ce se întîmplă; dar tocmai cînd dădea să iasă, „tinerii creştini” au început să inunde în valuri sala; şi-a croit drum prin aceste valuri, şi cînd a ajuns la uşa principală, sala era ticsită, iar afară, poliţişti, călări sau pedeştri, se luptau cu o mulţime de alţi „tineri creştini”, încercînd să-i oprească. Uşile le-au fost închise în nas. Rămăsese, însă, fireşte, un om — totdeauna mai rămîne cîte un om. Îşi strecurase aproape tot trupul prin uşa ce se închidea, dar o namilă de poliţist l-a împins îndărăt. Dîndu-şi seama că pierduse orice şansă, omul a rămas mut o clipă, iar apoi a spus, clocotind de mînie: „Am fost membru activ al asociaţiei Y.M.C.A. vreme de şapte ani şi n-am primit niciodată vreo răsplată pentru asta, şi iată că din nou mă urmăreşte ghinionul meu afurisit!” Deşi sînt împotriva unor asemenea expresii vulgare, înţeleg situaţia lui şi mă simt alături de omul acela.

. . . .
. . . .

Vînătoarea de vaci (18 octombrie 1907)

Ieri s-au petrecut două evenimente istorice extraordinare, al căror ecou este menit să răsune veacuri de-a rîndul pe coridoarele Timpului, două evenimente care nu vor putea fi uitate atîta vreme cît se va scrie istorie. Compania ,,Marconi" şi-a început ieri activitatea comerciala, trimiţînd mesaje telegrafice de-a curmezişul Atlanticului, de la un ţărm la altul; şi, în aceeaşi zi, preşedintele Statelor Unite, pentru a paisprezecea oară, a fost cît pe-aci să dea peste un urs, apropiindu-se de el la o distanţă de trei mile. Ca întotdeauna, preşedintele era departe, nimeni nu ştia unde, cînd ursul a dat buzna peste alaiul de cîini, vînători, grăjdari, şambelani, cantinieri, bucătari, rîndaşi, cavalerişti, infanterişti, artilerişti şi alţi membri ai suitei prezidenţiale, şi după ce s-a scăldat, ca de obicei, într-un heleşteu, a dispărut în pădure. În vreme ce jumătate din această haită privea spre locul unde dispăruse ursul, cealaltă jumătate a pornit în galop, sunînd din corn, spre a răscoli întreg statul Louisiana[1], în căutarea marelui vînător. Mă întreb de ce n-or fi re- nunţînd să mai vîneze urşi, pentru a-l vîna pe pre-

[1] Stat în sudul S.U.A., pe ţărmul Golfului Mexic.

şedinte? Este singurul vînat care nu poate fi găsit cînd îl cauţi.

După cîtva timp, preşedintele a fost găsit, a fost pus pe urmele vînatului şi, împreună cu cîinii, a pornit pe acest drum, prin pădure, dar după vreo cîteva mile s-a lăsat păgubaş, întrucît sfinţia-sa preotul Long, doctor în teologie, poreclit „fachirul naturii”, s-a apropiat şi i-a spus că de fapt era vorba doar de urmele unei vaci. Ce sfîrşit jalnic pentru o acţiune atît de îndrăzneaţă! Excelenţa-sa pleacă astăzi spre Washington, ca să-şi pună la punct planul de a dezlănţui un război împotriva Japoniei cu ajutorul flotei noastre de război.[1] Mulţi înţelepţi pretind că, dimpotrivă, ideea lui este de a impune Japoniei pacea, eu, unul, însă, cred că preşedintele doreşte un război. A participat şi el o dată la o încăierare, pe colina San Juan[2], şi s-a ales de pe urma acestei bătălii cu atîta glorie romantică, încît, de atunci încoace, nu mai conteneşte să vorbească despre ea. Îmi amintesc că mai demult, la un dejun intim în casa lui Brander Matthews[3], preşedintele a adus de trei sau patru ori vorba despre bătălia de la

---

[1] Aluzie la demonstraţia navală făcută în 1907, în Oceanul Pacific, de o escadră americană.

[2] În timpul războiului hispano-american din 1898, Theodore Roosevelt s-a alăturat unui corp de cavalerie şi a luat parte în Cuba la cucerirea coloniei San Juan.

San Juan, în ciuda tuturor eforturilor depuse de oamenii cu scaun la cap pentru a ocoli acest subiect şi a găsi unul mai interesant. Cred că preşedintele e nebun de-a binelea, din multe puncte de vedere, dar mai cu seamă în privinţa războiu-lui şi a gloriei supreme pe care o poate aduce. Cred că îşi doreşte un mare război în care să poată apărea în mod spectaculos în chip de comandant suprem al armatei de uscat şi al forţelor navale, spre a intra în istorie ca singurul monarh din epoca modernă care a izbutit să cumuleze aceste două funcţii.

Ieri, posturile emiţătoare ale companiei ,,Mar- coni” de pe ambele coaste ale Atlanticului au schimbat mesaje însumînd cinci mii de cuvinte, într-un ritm de patruzeci-cincizeci pe minut. Este un eveniment de răsunet mondial. L-am întîlnit pe ***mister*** Marconi la Londra acum şapte ani, în tovărăşia lui Hiram Maxim[1]; pe vremea aceea era încredinţat că într-o bună zi va putea trimite telegrame peste ocean fără relee, dar convingerea lui nu era împărtăşită de mulţi. Sînt bucuros că l-am văzut şi am stat de vorbă cu el, aşa cum sînt bucuros că am avut prilejul

---

[3] ***Brander Matthews*** (1852—1929), scriitor şi critic literar american.

[1] ***Hiram Stevens Maxim*** (1840—1916), inventator american; în 1883 a pus la punct arma automată şi mitraliera.

să-i întîlnesc şi să stau de vorbă cu profesorul Morse[1], cu Graham Bell, cu Edison[2] şi cu alţi cîţiva dintre oamenii care au înălţat etajul ultim al măreţului edificiu al civilizaţiei materiale moderne. În jurul marelui eveniment de ieri nu s-a făcut zarvă nici în Anglia, nici în America; va veni vremea şi pentru asta, aşa cum a venit în cazul telegrafului lui Morse.

Ţin minte valul de entuziasm şi uimire care a cuprins planeta noastră în vara lui 1858, cînd a fost transmis prin cablu electric primul mesaj de-a curmezişul Oceanului Atlantic. Părea ceva de necrezut; părea cu totul de necrezut, şi totuşi am fost siliţi să credem şi să ne deprindem, treptat, cu acest fapt, pentru a-i face loc în viaţa noastră; şi apoi, aşa cum se întîmplă îndeobşte cu aceste lucruri grandioase, a devenit un lucru obişnuit. Era în anul marii comete[3] — cel mai ilustru vagabond

---

[1] ***Samuel Morse*** (1791—1872), inventator american, unul dintre constructorii aparatului de telegrafie şi creatorul alfabetului care-i poartă numele şi este folosit şi astăzi în telecomunicaţii.

[2] ***Thomas Alva Edison*** (1847—1931), inventator şi om de afaceri american; părintele fonografului şi al lămpii cu incandescenţă precum şi al unei serii de perfecţionări în domeniul telegrafiei şi telefoniei.

[3] Este vorba de marea cometă descoperită de astronomul italian ***Giambattista Donati*** (1826—1873), vizibilă de pe pămînt în octombrie

sideral care a apărut vreodată pe bolta cerească în anii generaţiei noastre. Se vedea ca o dîră de lumină albă şi atît de puternic, încît cred că ar fi ***putut*** să arunce umbre, sînt sigur de asta, şi n-are rost să căutăm dovezi în acest sens; o dovadă în-destulătoare este însuşi faptul că la lumina cometei puteai citi ziarele la orice oră din noapte. În zilele acelea eram ucenic de pilot fluvial şi am avut privilegiul şi satisfacţia să mă bucur nopţi în şir de acea mare şi strălucită tovărăşie, în singuratica mea veghe din cabina pilotului. Nu o dată am putut citi un ziar la lumina revărsată de acel miraculos explorator al strălucitoarelor arhipelaguri ale spaţiului.

Cu timpul, Marconi va fi sărbătorit, ca şi Morse. Nu am avut norocul să fiu de faţă la sărbătorirea lui Morse, dar îmi aduc aminte ce vîlvă a stîrnit. Decorat cu stelele, cocardele şi crucile conferite de marile asociaţii ştiinţifice şi de stăpînii încoronaţi ai lumii, bătrînul Morse, împovărat de ani, şedea pe scena Academiei de Muzică, în prezenţa a mii de oameni; şi cu mîna lui a mînuit cheia aparatului şi, prin cablu terestru şi submarin, a schimbat mesaje cu monarhi şi cu municipalităţi risipite hăt- departe pe întinsul globului nostru. Mi-a scăpat acest eveniment

---

1858.

colosal, dar nădăjduiesc să fiu de faţă cînd se va repeta, cu Marconi la cheie.

. . . .

(21 octombrie 1907)

Ei bine, preşedintele şi-a dobîndit, la urma urmelor, vaca! Presupunînd că era o vacă. Unii pretind că era un urs, un urs adevărat. Cei care susţin această versiune au fost martori oculari, numai că sînt cu toţii slujbaşi ai Casei Albe; ei sînt în solda marelui vînător, iar cînd un martor e într-o asemenea situaţie, mărturia lui devine îndoielnică. Faptul că însuşi preşedintele crede că era un urs nu micşorează îndoiala, ci, dimpotrivă, o sporeşte. El a fost cîndva un om destul de la locul lui, dar de atîta vreme n-a mai făcut uz de raţiune, încît acum îşi închipuie că toate isprăvile sale, mari sau mici, sînt colosale.

Fără îndoială, el crede sincer că a vînat un urs, dar probele materiale că ursul era o vacă sînt co- vîrşitoare. Ursul s-a comportat întocmai ca o vacă; de la început pînă la sfîrşit, în fiece amănunt, s-a comportat exact ca o vacă ajunsă la ananghie, a lăsat chiar urme de vacă, ceea ce este firesc să facă orice vacă dacă se vede încolţită sau

află că e urmărită de un preşedinte al Statelor Unite, pasămite pentru a-i stîrni mila, sau poate în speranţa că dumnealui îi va cruţa viaţa ţinînd seama de sexul ei, de faptul că se afla la ananghie şi că era cunoscută ca un animal inofensiv. Rupînd-o la fugă, s-a comportat cum eră firesc să se comporte o vacă îngrozită de gîndul că e urmărită de un preşedinte al Statelor Unite şi de o haită de cîini lătrători; iar cînd au părăsit-o puterile şi n-a mai fost în stare să se tîrască mai departe, a făcut ceea ce ar fi făcut orice altă vacă paralizată de deznădejde: s-a oprit, smerită, într-un luminiş, larg de cincizeci de picioare, şi, privindu-l în faţă pe preşedintele Statelor Unite, i-a spus cu elocvenţa mută a capitulării şi cu lacrimi în ochi: „Milostiviţi-vă, ***sir,*** şi cruţaţi-mă. Sînt singură, iar voi sînteţi mulţi, eu n-am nici o armă, decît neputinţa, mea, iar voi dispuneţi de un arsenal întreg; eu mă aflu în primejdie de moarte, pe cînd voi sînteţi la adăpost, ca într-o şcoală de duminică; milostiviţi-vă, ***sir,*** nu-i de loc eroic să ucizi o vacă sleită de puteri.”

Iată titlurile, tipărite cu litere de o şchioapă, care vestesc această uluitoare performanţă, ca de roman-foileton:

ROOSEVELT POVESTEŞTE DESPRE EXPEDIŢIA SA VÎNĂTOREASCĂ

A mîncat tot ce-a vînat, cu excepţia unei pisici sălbatice, care a scăpat ca prin minune,

A înotat fără teamă de aligatori.

S-a avîntat în desişul de trestie-de-zahăr pe urmele ursului, şi după ce l-a omorît, a îmbrăţişat călăuzele.

Va să zică, după ce a omorît fiara, a îmbrăţişat călăuzele. E o faptă cu totul şi cu totul pe măsura preşedintelui; deşi a împlinit 50 de ani, a rămas pînă astăzi un băieţaş de 14 şi, întocmai ca unui băieţaş, îi place să-şi dea ifose; mereu îmbrăţişează pe cîte cineva sau cîte ceva ori de cîte ori e înconjurat de o mulţime care să asiste la îmbrăţişare şi să-i invidieze pe cei îmbrăţişaţi. Un om în toată firea s-ar fi mulţumit să mulgă vaca şi să o lase să plece; dar nu, băieţaşul acesta ţinea morţiş s-o răpună şi să devină erou. Ştirea din ziar spune: „Ursul vînat de preşedinte a fost răpus joi, sub ochii d-lui Alex Ennolds şi ai unui membru al familiei McKenzie”.

Aceste nume vor intra de-a pururi în istorie, o dată cu o ispravă care va răpi bună parte din strălucirea celor douăsprezece isprăvi ale lui Hercule. Iată depoziţia martorilor: „Ei afirmă că preşedintele a avut o ţinută extrem de sportivă”.

Tot ce se poate. Toată lumea ştie ce înseamnă expresia „ţinută sportivă”

fără nici un adjectiv, dar nimeni nu ştie precis ce înseamnă o ţinută „ex-trem de sportivă”, deoarece n-am mai întîlnit nici odată această formă superlativă. Pesemne că ţinuta sportivă a preşedintelui nu era cîtuşi de puţin mai „extrem de sportivă” decît aceea a lui Hercule; e destul de probabil că adjectivul constituie o exagerare pur subiectivă şi că îndărătul lui se ascunde speranţa unui spor de salariu. Urmărirea animalului înspăimîntat a durat trei ceasuri şi aduce cu un capitol palpitant dintr-un roman-foileton, în cazul de faţă un capitol în care eroismul este negrăit de modest.

Una peste alta, meritul revine în întregime vacii, nicidecum preşedintelui. Cînd bietul animal hăituit n-a mai avut încotro, s-a întors, într-o superbă şi pitorească poziţie de sfidare, înfruntîndu-şi vitejeşte duşmanii şi asasinul. De la o distanţă convenabilă, Hercule a tras un glonte în pieptul victimei sale; apoi, pe moarte, animalul s-a zbătut, deci, la urma urmelor, ***a existat*** un erou. Un al doilea glonte a încheiat tragedia, iar Hercule a fost cuprins de o atît de mare autoadmiraţie, încît şi-a îmbrăţişat servitorii şi, drept răsplată pentru un compliment, a dat unuia dintre ei douăzeci de dolari. Însă acest rezumat

al meu este palid; mai bine să trecem faptul în istorie cu întreaga lui culoare:

„Ursul vînat de preşedinte a fost răpus joi, sub ochii d-lui Alex Ennolds şi ai unui membru al familiei McKenzie. Potrivit declaraţiilor lor, preşedintele a avut o ţinută extrem de sportivă. Animalul a fost hăituit de cîini vreme de trei ceasuri, preşedintele urmărindu-i tot timpul. Cînd, în cele din urmă, cîinii au ajuns în apropierea vînatului, preşedintele a descălecat, şi-a lepădat haina şi s-a năpustit în desişul de trestie-de-zahăr, ajungînd la douăzeci de paşi de fiară. Cîinii, în frunte cu Rowdy[1], copoiul favorit al preşedintelui, au sosit repede.

Ursul tocmai se oprise pentru a înfrunta cîinii, cînd preşedintele a tras focul fatal, care a străpuns inima animalului. Cu ultima rămăşiţă de viaţa, ursul s-a întors asupra cîinilor. Atunci preşedintele a plasat un al doitea glonte între umerii ursului, frîngîndu-i grumazul. În curînd au venit şi ceilalţi membri ai grupului, iar preşedintele era atît de bucuros de succes, încît a îmbrăţişat pe fiecare dintre însoţitorii săi. Ennolds i-a spus:

— ***Mister President,*** nu sînteţi un novice.

Mister Roosevelt l-a răsplătit cu o bancnotă de douăzeci de dolari.

Ieri s-a vînat puţin, deoarece cîinii au dat peste o turmă de porci-mistreţi, mai sălbatici decît urşii. Unul dintre cei mai buni cîini a fost omorît de un mistreţ.

Membrii grupului, inclusiv preşedintele, au înotat zilnic în lac.

— Apa a fost straşnică, a spus el, şi nu mi-a fost frică de aligatori, aşa cum se pare că le este unora.”

---

[1] ***Rowdy*** — „Zurbagiu”.

Lui Hercule i se pare remarcabil tot ceea ce face; iar cînd alţii nu bagă de seamă sau trec cu vederea vreun amănunt vrednic de a stîrni admiraţie şi comentarii, are grijă să umple personal lacuna. ***Mister*** Ennolds a pierdut o ocazie; dacă ar fi fost oeva mai atent, ar fi putut face chiar el complimentul cu privire la aligatori şi ar mai fi căpătat încă douăzeci de dolari.

. . . .

Preşedintele ca agent de publicitate (7 septembrie 1907)

Acum trei zile, ziarul ***World*** a pronunţat o sentinţă fără drept de apel împotriva lui ***mister*** Roosevelt, găsindu-l vinovat de a-şi fi cumpărat cu bani alegerea la preşedinţie. Că a săvîrşit această uluitoare fărădelege se bănuia de mai multă vreme, de fapt chiar din ziua alegerilor, însă pînă astăzi n-au existat niciodată dovezi. La timpul său, judecătorul Parker, candidatul opoziţiei, a formulat aceeaşi acuzaţie în termeni curtenitori, parlamentari, dar ***mister*** Roosevelt a respins-o categoric, adăugînd, astfel, la păcatul necinstei şi minciuna. Totuşi,

asta era floare la ureche pentru dînsul: doar este deprins să mintă şi are un deosebit talent în această direcţie, cu toate că detestă vorbele mincinoase ale altora şi nu le poate tolera. În ultimii trei ani a acuzat de mai multe ori zeci de oameni cinstiţi din ţară că ar fi mincinoşi, şi de fiecare dată părea realmente şi sincer indignat.

Cu excepţia descoperirii ei de către Columb, ***mister*** Roosevelt este fără îndoială cel mai uimitor eveniment din istoria Americii. Acum amănuntele în legătură cu cumpărarea preşedinţiei de către ***mister*** Roosevelt, prin mituirea alegătorilor, au fost date în vileag — toate amănuntele, pînă şi numele oamenilor care au oferit banii, şi sumele cu care a contribuit fiecare. Oamenii aceştia sînt mari magnaţi ai corporaţiilor, şi trei dintre ei se numără printre căpeteniile monopolului „Standard Oil”[1]. Se ştie astăzi că, cu peste o săptămînă înainte de ziua alegerilor, cînd campania electorală se încheiase şi, ca atare, fondurile electorale nu mai puteau fi folosite în mod legal, mister Roosevelt s-a speriat şi l-a poftit pe mister Harriman[2] să vină

---

[1] Concern petrolifer înfiinţat în 1870 de familia Rockefeller; unul din cele mai mari trusturi petrolifere din lumea capitalistă.

[2] ***Edward Henry Harriman*** (1848-1909) financiar american; a acaparat o serie de reţele de căi ferate din S.U.A.

la Washington şi să ia măsuri spre a asigura voturile statului New York pentru partidul republican. Întîlnirea a avut loc, iar Harriman a fost solicitat să strîngă două sute şi şaizeci de mii de dolari, iar această sumă a fost cheltuită pentru alegeri în ultima săptămînă a campaniei, fireşte pentru cumpărarea de voturi, de vreme ce trecuse de mult termenul pentru folosirea banilor în orice alt mod. Într-o declaraţie dată publicităţii, judecătorul Parker spune acum:

„Nu încape îndoială că în ultimele ore ale campaniei se putea da banilor o singură întrebuinţare practică, şi anume: de a se spori fondul acumulat în scopul atragerii masei de alegători şovăielnici, fond încropit de-a lungul multor ani de zile ca mijloc de a-i corupe pe alegători cu ajutorul banilor daţi de cei dornici să cumpere favoruri de la cei dispuşi să le vîndă.”

Din banii subscrişi, două sute de mii de dolari au fost cheltuiţi la New York, iar ***mister*** Harriman pretinde că aceşti bani au schimbat votul a cincizeci de mii de alegători şovăielnici, determinînd astfel o schimbare în favoarea lui ***mister*** Roosevelt, care a primit astfel o sută de mii de voturi în plus.

De ani de zile marile corporaţii furnizează uriaşe sume de bani pentru a menţine la putere partidul republican, şi fac acest lucru pe baza înţelegerii că, la rîndul lor, monopolurile vor fi ocrotite şi protejate. În toţi aceşti ani le-a fost acordată protecţia conştiincios, în conformitate cu înţelegerea amintită, dar de data aceasta a intervenit o trădare. ***Mister*** Roosevelt şi-a dat seama că ar deveni popular dacă ar ataca marile corporaţii, şi nu a şovăit

să o facă[1], nesocotindu-şi obligaţiile. ***Mister*** Harri- man şi ceilalţi îl cumpăraseră cu bani grei, dar asta nu înseamnă nimic pentru un om care e gata ori- cînd să-şi vîndă onoarea la preţul pe care-l poate obţine pentru ea pe piaţă, ba chiar numai în schimbul unei reclame de mari proporţii.

Mister Roosevelt se bucură acum de hotărîrea unui judecător federal din Chicago, care este un om pe placul inimii sale. Acest judecător a aplicat societăţii „Standard Oil” o amendă de 29.240.000 de dolari pentru o chichiţă, iar preşedintele e încîntat, deoarece are încă un prilej de reclamă zgomotoasă şi spectaculoasă. E puţin probabil că vreo instanţă superioară va confirma această hotărîre în apel, dar preşedintelui puţin o să-i pese: doar şi-a făcut reclamă!

El l-a trimis pe secretarul de stat Taft[2] într-un turneu electoral în jurul lumii — altă reclamă.

Acum trimite flota Statelor Unite spre San Francisco, prin Strîmtoarea Magellan — totul pentru paradă, totul pentru reclamă — deşi îşi dă seama că

---

[1] În cursul campaniei din 1904, Theodore Roosevelt a lansat lozinca demagogică a luptei împotriva trusturilor, ceea ce a contribuit la realegerea lui ca preşedinte al S.U.A.

[2] William Taft a fost secretar de stat la departamentul războiului în timpul preşedinţiei lui Theodore Roosevelt.

dacă flota va ieşi avariată din această călătorie aventuroasă, nu va putea fi reparată în Pacific din pricina lipsei de docuri? dar expediţia aceasta va face multă zarvă, ceea ce îl va satisface pe ***mister*** Roosevelt.

Mister Roosevelt a făcut tot ce a putut pentru a nimici industria ţării, care-i acum pe jumătate ruinată, şi aşteaptă cu groază următoarea lui iniţiativă. Încă o zguduitură, şi poate că se va prăbuşi cu totul. Iar dumnealui va provoca desigur această zguduitură dacă va putea scoate din ea suficientă reclamă. Cutremurul care a distrus oraşul San Francisco şi a stîrnit atîta vîlvă în lumea întreagă a fost un fleac, de însemnătate locală — s-a mărginit la o fîşie îngustă de pe coasta Pacificului şi a fost un biet fapt divers de provincie — în comparaţie cu ***mister*** Roosevelt, care este un adevărat cutremur, cel mai formidabil din istorie: cînd se cutremură, întreaga ţară se zguduie, de la Atlantic pînă la Pacific şi din Canada pînă la golful Mexicului; nu scapă nici măcar un sat.

În decurs de şase luni, el a făcut să se deprecieze toate formele de proprietate din Statele Unite — în unele cazuri cu zece la sută, în altele — cu douăzeci la sută, şi în altele — cu cincizeci la sută. În urmă cu şase luni, venitul naţional al ţării noastre era de 114 miliarde; acum

nu trece de 90 de miliarde. Încrederea publicului a fost zdruncinată; s-ar putea ca după asta să dispară şi creditul public. ***Mister*** Roosevelt este cel mai formidabil dezastru care s-a abătut asupra ţării noastre de la războiul civil încoace, şi, cu toate acestea, o parte a naţiunii îl iubeşte, e îndrăgostită la nebunie de el, ba chiar îl idolatrizează. Acesta e purul adevăr. Sună ca o calomnie la adresa inteligenţei neamului omenesc, dar nu este: nu există nici un mijloc de a calomnia inteligenţa neamului omenesc.

Dar să coborîm la lucruri mai mărunte: preşedintele se pregăteşte să pornească într-un nou turneu de reclamă; de azi în două sau trei săptămîni va trece în revistă fluviul Mississippi, această sărmană şi bătrînă cale părăsită, care a fost cîmpul meu de activitate acum aproape cincizeci de ani, în zilele

marii sale prosperităţi, cînd eram pilot fluvial. Preşedintele va porni de la Cairo[1] şi va coborî pe fluviu cu vaporul, făcînd tămbălău tot drumul. Căci este gata să îmbrăţişeze orice plan, cît de năstruşnic, pe care-l poate născoci cineva pentru a mulge vistieria, cu condiţia să se aleagă şi el cu ceva reclamă. De astă dată merge în calitate de complice al vechii şi nesăţioasei bande de conspiratori, cunoscută sub numele de „Societatea pentru ameliorarea navigaţiei pe Mississippi”, bandă care de treizeci de ani încoace suge sîngele vistieriei şi pretinde că-l cheltuieşte pe încercări fanteziste de a îmbunătăţi starea acestui fluviu nefolositor, dar de fapt îl cheltuieşte ca să cumpere voturi pentru partidul republican în regiunea respectivă.

. . . .
. . . .

Adevăratul caracter al lui *mister* Roosevelt
(14 iulie 1908)

Articolul editorial al revistei ***Collier's Weekly***[2] din 11 iulie conţine şapte sau opt propoziţiuni, foarte scurte, care ocupă, de aceea, puţin spaţiu. E de

---
[1] Port fluvial şi nod de cale ferată pe cursul superior al Mississippi-ului.
[2] Revistă săptămînală americană (1888—1957).

mirare cum într-un spaţiu atît de mic s-au putut îngrămădi atîtea baliverne. Este o explozie de admiraţie servilă şi absurdă la adresa preşedintelui Roosevelt. Se insinuează că ar oglindi sentimentele naţiunii, adică a majorităţii republicane a acestei naţiuni.

Pe de altă parte, m-ar durea profund dacă aş fi silit să cred că există un grup numeros de republi-cani întregi la minte şi inteligenţi care-l admiră în sinea lor pe ***mister*** Roosevelt şi nu-l dispreţuiesc. În public, toţi republicanii inteligenţi şi întregi la minte îl divinizează pe ***mister*** Roosevelt şi n-ar îndrăzni să facă altfel în prezenţa vreunui grup compact de ascultători; faptul este destul de firesc, întrucît oamenii întregi la minte şi inteligenţi sînt la fel ca toţi ceilalţi oameni şi îşi ascund cu grijă şi băgare de seamă părerile intime şi adevărate, înlocuindu-le cu păreri fictive, pentru uzul public.

Autorul editorialului cu pricina este Norman Hapgood[1]. E un tînăr capabil, destul de cult şi bine educat şi la fel de cinstit şi onorabil ca oricare altul dintre cei pe care-i cunosc la fel de bine cum îl cunosc pe el. Dar pot eu oare să cred că acest editorial absurd a ieşit din

[1] ***Norman Hapgood*** (1868—1937), directorul revistei ***Collier's*** (1903—1912).

inima lui şi-i oglindeşte simţămintele reale faţă de ticălosul preşedinte, al cărui mandat a expirat? Nu, nu pot să cred una ca asta! Dacă aş sta puţin cu el de vorbă între patru ochi, cred că i-ar veni foarte greu să-mi indice măcar o jumătate de duzină de mari binefaceri aduse acestei ţări de cînd a încetat să fie preşedinte şi a devenit ţar, adică de patru ani încoace. Comentariul lui Hapgood începe astfel:

„Mister Roosevelt părăseşte preşedinţia după ce şi-a cucerit un loc sigur în inimile compatrioţilor săi. Abilitatea şi sinceritatea cu care s-a ferit să candideze pentru o nouă perioadă, obţinînd desemnarea unui partizan al politicii sale, au întărit dragostea şi încrederea oamenilor.”

Această frază este ea însăşi abilă, pe măsura abilităţii prezidenţiale pe care o admiră atîta. Autorul ei leagă un gest care ar putea fi meritoriu de unul care în mod evident nu e, iar legătura este atît de meşteşugită, încît abate atenţia de la gestul reprobabil şi dă impresia că şi lui i se aplică cele două- trei cuvinte mari care se cuvin celuilalt gest, cînd, de fapt, o asemenea interpretare a cuvintelor este lipsită de temei. Această frază vicleană ar trebui tăiată în două, fiecare jumătate urmînd să fie înghiţită separat:

„Abilitatea şi sinceritatea cu care s-a ferit să candideze pentru o nouă perioadă...”

Această jumătate a frazei este adevărată. Ba nu, ar însemna să exagerăm: ea nu este chiar atît de adevărată. Dacă în loc de „abilitate” am pune „şovăială”, fraza ar fi adevărată. ***Mister*** Roosevelt s-a ferit într-adevăr să candideze din nou, după ce a încercat vreme de doi ani să găsească un mijloc onorabil de a se descotorosi de promisiunile sale bombastice şi de numeroasele sale renunţări la înalta funcţie. Reprezentanţii presei oficiale s-au ţinut după el ca un roi de albine şi l-au sîcîit doi ani de zile înainte de a putea obţine din partea lui o renunţare categorică şi definitivă. Aşa încît vom scoate „abilitatea” din acea jumătate a frazei şi o vom înlocui cu „şovăială”, un termen cu patru sute de mii de mile mai aproape de adevăr; însă „abilitatea” se potriveşte, ba chiar foarte bine, în cea de a doua jumătate a frazei: „Abilitatea cu care a obţinut desemnarea unui partizan al politicii sale...”

Da, el a obţinut cu abilitate desemnarea drept candidat a domnului Taft. Dar abilitatea nu explică totul; ea are nevoie de ajutorul altor cîtorva cuvinte pentru a exprima întregul adevăr. Abilitatea însăşi are nevoie de aceste calificative; simpla abilitate implică un oarecare elogiu, dar în cazul de faţă nu se cuvine nici un elogiu. Abilitatea

preşedintelui în legătură cu desemnarea lui ***mister*** Taft a fost o abilitate necinstită şi dezonorantă, aceeaşi pe care a arătat-o cînd l-a săltat pe acel doftor de cai care se numeşte Leonard Wood[1] deasupra capetelor a cincizeci de generali de brigadă, oşteni adevăraţi, şi a făcut din acest lacheu rooseveltian un general-maior, cu ajutorul faimosului „interval”[2] — un truc care a fost pur şi simplu o minciună şi o pungăşie, precum şi, ca să zic aşa, o încălcare criminală a drepturilor Senatului. Fapta preşedintelui nu a fost superioară din punct de vedere moral siluirii unei oarbe, a unei oarbe idioate şi foarte recalcitrante, dar în acelaşi timp plîngăreaţă şi miloagă; cam asta era Senatul — o idioată oarbă şi uşor de siluit — şi tocmai asupra lui preşedintele „şi-a exercitat planul diabolic”, pentru a folosi o expresie utilizată în asemenea cazuri de ziarele din vest de acum vreo cincizeci de ani.

---

[1] ***Leonard Wood*** (1860—1927), medic militar american; în timpul războiului hispano-american a comandat în Cuba corpul de voluntari căruia aparţinuse şi Theodore Roosevelt; a fost guvernatorul Cubei între 1899 şi 1902.

[2] Potrivit Constituţiei S.U.A., în timpul vacanţelor Congresului preşedintele S.U.A. are dreptul să facă avansări fără aprobarea Senatului.

În lumina faptelor legate de cariera de preşedinte a lui ***mister*** Roosevelt, restul comentariului semnat de ***mister*** Hapgood apare plin de umor:

„Fără a se lăsa înduplecat de argumentele linguşitoare şi plauzibile cu care era copleşit zilnic, dînsul a renunţat la putere şi, ţinîndu-se de cuvînt, a dat un înalt exemplu. Abia fusese fixată candidatura lui mister Taft[1], cînd preşedintele a dat un alt exemplu al superiorităţii sale, sărind cu entuziasm în ajutorul lui Henry Spreckels[2] şi al prietenilor săi din San Francisco, într-un moment în care curentul se arăta puternic în direcţie contrarie. Cîteva zile mai tîrziu, ***mister*** Roosevelt, în elogiul adus lui Cleveland, a atins din nou, cu inimoasă lealitate, acele coarde care slăvesc cinstea şi adevărul. Domnia-sa a fost un bun şef al poliţiei, un bun guvernator, un bun preşedinte şi un om de ispravă. S-ar putea să mai aibă parte de încă douăzeci de ani de viaţă activă. Şi dînsul a şi adus strălucite servicii naţiunii recunoscătoare."

În ce fel a renunţat ***mister*** Roosevelt la putere? De fapt, nu a renunţat de loc la ea, ci doar a trans- mis-o sclavului său, ***mister*** Taft, care aleargă zilnic la el cu docilitatea unui prepelicar, spre a-i cere permisiunea înainte de a întreprinde ceva. Taft îi supune stăpînului său pînă şi discursul de mulţumire pentru desemnarea lui drept candidat la preşedinţie, dorind ca

---

[1] Vezi nota **1** de la pag. 183.

[2] Proprietarul unei mari fabrici de zahăr din San Francisco.

acesta să sune ca o declaraţie a stăpînului, nu ca vocea sclavului. În ce fel a dat oare preşedintele un înalt exemplu? Constituie oare un înalt exemplu din partea unui preşedinte al Statelor Unite faptul că şi-a ţinut cuvîntul? Reprezintă oare respectarea cuvîntului dat un lucru atît de deosebit cînd persoana în cauză este cel dintîi cetăţean al unei naţiuni civilizate? Ar putea să constituie un compliment pentru un tîlhar dacă am spune despre el că şi-a ţinut cuvîntul şi a dat astfel un înalt exemplu celorlalţi tîlhari, dar acesta este probabil cel mai penibil compliment care a fost făcut vreodată pînă astăzi unui preşedinte al Statelor Unite.

Şi, totuşi, Hapgood e într-o oarecare măsură îndreptăţit să-l considere un compliment, şi încă unul foarte elogios, în cazul preşedintelui nostru, deoarece acesta nu a fost niciodată robul propriului său cuvînt. Oamenii nu se caracterizează numai prin vorbele lor, ci şi prin faptele lor. Să-l luăm, de

pildă, pe ***mister*** Roosevelt. Într-una pălăvrăgeşte despre puritate, dreptate, cinste, echitate, ca şi cum ar respecta cu adevărat aceste valori şi s-ar socoti apărătorul lor, deşi în biografia lui nu există nimic sau aproape nimic care să ateste că măcar ştie ce înseamnă aceste cuvinte. Caracterul şi conduita lui ***mister*** Roosevelt au suferit multe schimbări de cînd dumnealui a răsărit la orizontul vieţii politice şi a devenit cunoscut, însă aceste schimbări nu sînt spre lauda lui, întrucît au fost, în mod sistematic, schimbări nu înspre mai bine, ci spre mai rău.

Cu ani în urmă, el a fost un viguros luptător pentru reforma administraţiei publice, şi în această calitate a cucerit aprobarea entuziastă şi sinceră a opiniei publice scîrbite de obiceiul distribuirii prăzii[1]. Dar asta s-a întîmplat înainte de a ajunge preşedinte. Deunăzi, acest mare adversar al amestecului politicii în administraţia publică a trimis trei sute de funcţionari federali să-i reprezinte interesele la conferinţa republicană din Chicago şi să dea o mînă de ajutor la desemnarea omului său drept candidat la preşedinţie. ***Mister*** Roosevelt vorbeşte

---

[1] Este vorba de practica încetăţenită în S.U.A. de pe vremea preşedinţiei lui ***Andrew Jackson*** (1829—1837) potrivit căreia partidul care a cîştigat alegerile prezidenţiale distribuie partizanilor săi toate funcţiunile administrative.

mereu despre politica lui, dar păstrează o tăcere discretă asupra principiilor sale. Dacă are cumva anumite principii, acestea seamănă în aşa măsură cu politica lui, încît nici nu se pot deosebi de ea, mai ales că au principala ei însuşire: nestatornicia, o predispoziţie de a-şi pierde contururile şi de a se face nevăzute, după cum îi convine dumnealui.

În materie de justiţie şi echitate el nu are, evident, nici o idee precisă: vorbeşte zgomotos despre justiţie şi echitate, dar e gata oricînd să le sacrifice din considerente de oportunitate, şi o face, pa- re-se, fără nici un fel de jenă. Îi admiră pe eroii ro- manelor-foileton, pe care şi i-a luat totdeauna drept model, dar, cum se spune, „nu i-a mers” niciodată; s-a arătat totdeauna dispus să săvîrşească isprava frumoasă şi spectaculoasă a eroului, fiind gata oricînd să se lase păgubaş în clipa cînd constata că isprava plăcea doar unei jumătăţi din populaţie, nu însă şi celeilalte jumătăţi.

Acum şase sau şapte ani i s-a ivit prilejul de a săvîrşi o faptă eroică de tip roman-foileton şi s-a folosit bucuros de acest prilej spre a face mult zgomot şi a sili întreaga lume americană să-l aplaude — să-i aplaude curajul, îndrăzneala, bărbăţia: a invitat un negru să ia masa cu el la Casa Albă, şi

negrul a primit invitaţia. Negrul acesta era Booker T. Washington[1], un om mai vrednic decît o sută de Roosevelţi şi căruia ***mister*** Roosevelt nu merita nici să-i dezlege şireturile. Un negru poftit la masă la Casa Albă! Furtuna care s-a abătut asupra noastră de la un capăt al ţării la altul a entuziasmat la culme, cred, vreme de cîteva ore sufletul de saltimbanc al acestui mic ***cow-boy*** de imitaţie, deoarece întreaga noastră naţiune de 80 de milioane de oameni vuia, însă cînd cel care a stîrnit furtuna şi-a dat seama că vuietul ei nu era pe de-a-ntregul elogios şi că jumătatea de sud a ţării se declară zgomotos împotrivă-i, i-a fost cu neputinţă să rămînă mulţumit.

Vorbesc ca şi cum aş şti. Cred că ştiu, da, cred că ştiu că a fost nemulţumit de acest incident. Şi iată de ce: Universitatea din Yale distribuia tocmai atunci un val de titluri onorifice, iar preşedintele se afla acolo pentru a-şi primi şi el partea; eram şi eu acolo, în acelaşi scop, împreună cu alţi şaizeci de oameni, îmbrăcaţi în robele şi

---

[1] ***Booker Tagliafero Washington*** (1856—1915), profesor şi activist pe tărîm obştesc, întemeietorul primului institut de învăţămînt tehnic superior pentru negri din S.U.A.; credea că pentru îmbunătăţirea soartei populaţiei de culoare în S.U.A. ar fi suficient să se ia măsuri în vederea răspîndirii ştiinţei de carte şi ridicării nivelului tehnic în rîndurile ei.

glugile necesare botezului. Preşedintele m-a întrebat dacă socot că a procedat bine poftindu-l pe Booker T. Washington să ia masa la Casa Albă. Mi-am dat seama după tonul lui că era tulburat, că regreta această ispravă spectaculoasă şi dorea un cuvinţel de mîngîiere şi aprobare. I-am răspuns că e dreptul oricărui cetăţean de a invita la masă pe cine vrea, numai că drepturile unui preşedinte sînt probabil mai limitate; dar dacă în cazurile cînd datoria preşedintelui o cere nu există nici o posibilitate de refuz, în cazul cînd datoria nu o cere, ar fi mai bine să se renunţe la o invitaţie care ar putea fi privită ca o jignire chiar şi numai de unii oameni, fără ca aceasta să fie de vreun folos ţării.

Nu i-am spus tot ce credeam despre fapta lui, nimeni n-ar face una ca asta: orice om îşi ţine ascunse în sinea lui jumătate din gînduri şi îşi exprimă numai cealaltă jumătate, care e bună pentru uzul public. În sinea mea socoteam că e de datoria unui preşedinte să nu jongleze cu simţămintele oamenilor numai de dragul reclamei personale şi al vîlvei pe care speră s-o stîrnească, dar nu i-am spus-o. Eram convins însă că nu va da uitării această greşeală; eram convins că va pîndi prilejul de a o îndrepta, spre a redobîndi sufragiile Sudului. Ocazia s-

a ivit curînd, iar el s-a folosit numaidecît de ea, devenind la fel de popular în Sud pe cît e de popular în iad Alexandru al VI-lea[1]. Ocazia i-a fost oferită de incidentul de la Brownsville; nu ştiu care măgar fără pereche din Ministerul de Război — desigur nu Taft, care, în orice caz, n-ar fi putut să fie folosit, fiind totdeauna plecat de-acasă în vreun turneu în jurul lumii, întreprins pe cheltuiala naţiunii, pentru propaganda electorală a domnului Roosevelt — a ordonat ca Regimentul 25 infanterie, alcătuit din oameni de culoare, să fie transferat la Brownsville, un orăşel de la frontiera cu Mexicul. Aflînd de acest ordin, locuitorii din Brownsville au implorat Ministerul de Război să nu arunce această torţă aprinsă în mijlocul lor, arătînd că texanii nu pot suporta să vadă nici un soldat negru şi că, de-ar veni în localitate soldaţii de culoare, s-ar produce în mod inevitabil o catastrofă.

Indiferent cine din Ministerul de Război de pe vremea aceea a fost autorul acestei măgării, fapt este că rugămintea locuitorilor nu a fost ascultată. Ostaşii negri au sosit şi s-au instalat în cazărmi, iar curînd în

---

[1] Este vorba de ***Rodrigo Borgia*** (1430—1503) care, sub numele de Alexandru al VI-lea, a ocupat tronul papal intre 1492 şi 1503; faimos prin numeroasele asasinate pe care le-a pus la cale în scopuri politice.

relaţiile dintre cele două rase s-au manifestat ura şi vrăjmăşia prorocite, pînă ce în- tr-un miez de noapte s-au tras focuri de armă, evident cu arme ale statului şi cu participarea unor soldaţi negri. Pentru a face pe placul locuitorilor din Brownsville, guvernul a luat o serie de măsuri stranii şi penibile: a trimis o comisie de ofiţeri pentru a culege mărturii la faţa locului, ceea ce ofiţerii au făcut, şi anume: au cules asemenea mărturii, încît pe baza lor sa poată condamna pe unii dintre soldaţii negri, dar mai departe n-au mers, întrucît n-aveau nici un interes să strîngă vreo mărturie care putea să fie în favoarea lor. Pe baza mărturiei căpitanului McDonald, din ***Texan Rangers,*** un om a cărui cinste este notorie, guvernul şi agenţii săi s-au comportat în mod necinstit şi ruşinos de la început pînă la sfîrşit. Mister Roosevelt ar fi vrut să obţină condamnarea cîtorva ostaşi negri, pentru ca să reintre astfel în graţiile Sudului, însă nefiind în stare, a făcut ceea ce îi stătea în putere: fără nici o dovadă şi fără nici o justificare, a condamnat întreg comandamentul regimentului respectiv, scoţîndu-i pe toţi din armată, cu explicaţia josnică şi perfidă: „Pentru dezonoare”.

Cît timp mi-ar trebui pentru a alcătui lista faptelor şi declaraţiilor

preşedintelui care dezmint aprecierea dată de către Norman Hapgood lui ***mister*** Roosevelt şi cristalizată în fraza sa de încheiere? Mi-ar lua foarte mult timp, prea mult pentru ziua de astăzi şi pentru temperatura ei ridicată, aşa încît voi lăsa pentru o altă zi această listă interminabilă.

. . . .

Gentlemanul american
(3 aprilie 1906)

Nu glumesc de loc, sînt cît se poate de serios cînd spun că, după părerea mea, preşedintele este ***gentleman***-ul american cel mai tipic din zilele noastre. Cred că el este la fel de reprezentativ ca

gentleman american al zilelor noastre pe cît a fost Washington ***gentleman***-ul american cel mai reprezentativ din vremea lui[1]. Roosevelt întruneşte în persoana lui toate argumentele pentru şi contra acestei aserţiuni. El reprezintă ceea ce ***gentleman***-ul american nu ar trebui să fie şi, în acelaşi timp, reprezintă în mod clar, într-o formă inteligibilă şi completă, ce este un ***gentleman*** american. Avem privilegiul de a fi cea mai prostcrescută naţiune, civilizată sau sălbatică, din cîte există astăzi pe planetă, iar preşedintele se înalţă în faţa noastră ca un colosal monument, vizibil din toate părţile globului. În împrejurări în care un alt ***gentleman*** ar arăta delicateţe şi amabilitate, el este înspăimîntă- tor de grobian şi de brutal. Recent, cînd Leonard Wood, această creatură a lui, acest doctor ratat, care acum este guvernatorul Cubei, acest general- maior scos din mînecă a îngrămădit într-o groapă şase sute de sălbatici neajutoraţi şi i-a măcelărit pînă la unul, nelăsînd să scape nici măcar o femeie sau un copil, preşedintele Roosevelt — acest tipic ***gentleman*** american, cel dintîi

---

[1] Precum se vede, Twain însuşi acceptă reprezentarea idealizată a figurii lui George Washington curentă în literatura şi istoriografia americană din secolul al XIX-lea (vezi nota [2] de la p. 41).

gentleman al Ame- ricii — a concentrat gîndurile şi simţirile întregii noastre naţiuni de ***gentlemen*** în strigătul de bucurie cuprins în telegrama adresată lui Wood spre a-l felicita pentru ,,strălucita-i faptă de arme” şi lău- dîndu-l pentru că astfel ,,a susţinut onoarea drapelului american”...

. . . .

Domiţian
(12 septembrie 1908)

Voi vota pentru menţinerea monarhiei. Adică voi vota pentru ***mister*** Taft. Dacă monarhia ar putea fi desfiinţată pentru totdeauna şi dacă prin alegerea lui ***mister*** Bryan[1] republica ar putea fi restaurată, aş vota pentru partidul democrat; dar aşa ceva nu se poate întîmpla. Monarhia este la putere, şi va rămîne la putere. Nimic nu o poate răsturna. De aici înainte, noua politică va fi continuată şi perpetuată; preşedintele, căruia îi expiră mandatul, îşi va numi succesorul, iar partidul său va ratifica formal numirea. Lucrurile vor merge destul de bine în cadrul acestui sistem atîta vreme cît un Titus[2] urmează unui Vespasian[3], şi e mai bine să nu ne facem griji în legătură cu un Domiţian[4] atîta vreme cît încă nu s-a ivit. Se va ivi el la timpul potrivit. Ca şi pînă acum, dumnezeu va purta de grijă. Votul meu umil îl dau pentru Titus-Taft, pentru politica nesăbuită şi

---

[1] ***William Jennings Bryan*** (1860—1925), om politic american, membru al partidului democrat; a candidat fără succes de trei ori la preşedinţia S.U.A., ultima oară tn 1908 împotriva lui William Taft.

[2] ***Titus*** (39—81), împărat roman între 79 şi 81.

[3] ***Vespasian*** (9—79), împărat roman între 69 şi 79.

[4] ***Domiţian*** (51—96), împărat roman între 81 şi 96; a înlăturat Senatul de la conducerea treburilor imperiului.

pentru toate celelalte lucruri ce le moşteneşte, şi fie ca votul meu să fie hotărîtor! Personal, nu cred că va numi ca succesor un Domiţian; ştiu doar că dacă ne va înşela speranţele şi va numi un Domiţian, acest Domiţian va fi ales. Pe mine, însă, această chestiune nu mă priveşte cîtuşi de puţin: nu voi mai fi aici pentru a mă necăji din pricina asta.

. . . .

Senatorul Clark din Montana
(28 ianuarie 1907)

Alaltăieri, pe la mijlocul după-amiezii, un prieten al meu, pe care îl voi numi Jones pentru astăzi şi numai pentru această împrejurare, mi-a telefonat şi mi-a spus că ar dori să vină pe la şapte şi jumătate, să mă ia la un dineu la „Union League Club”. Mi-a spus că mă va lăsa să plec cît de devreme voi dori, ştiind că am hotărît să refuz anul acesta, şi, sper, cît voi mai trăi, orice invitaţie care m-ar sili să ies seara, în special în acele locuri unde se stă peste orele 10 şi se ţin cuvîntări. Jones îmi este însă bun prieten şi de aceea nu mi-a fost greu să trec peste regula ce mi-o fixasem şi să primesc invitaţia; ba nu, greşesc, mi-a fost totuşi greu, şi m-a stînjenit într-o oarecare măsură, pentru că, deşi mi-a spus că dineul avea un caracter intim, fiind invitate numai zece persoane, l-a pomenit printre

acestea pe senatorul Clark din Montana[1]. Sînt un om binecrescut şi cu o ţinută morală care poate face faţă oricărui examen, de aceea evit societatea unor dobitoace de soiul lui ***mister*** Clark.

Îmi pare rău că sînt vanitos — cel puţin îmi pare rău că trebuie să mărturisesc că sînt vanitos — dar o mărturisesc deschis; nici nu s-ar putea să nu fiu vanitos, cînd i-am dat lui Jones o atît de mare dovadă de prietenie, acceptînd invitaţia de a sta la masă cu un om de teapa lui Clark din Montana. Nu pentru că e senator al Statelor Unite — cel puţin nu exclusiv din pricină că ocupă această îndoielnică poziţie — fiindcă există mulţi senatori pe care îi respect întrucîtva şi pe care nu m-aş gîndi să refuz a-i întîlni în societate dacă aş socoti că aceasta e voia Domnului. Nu demult, un senator al Statelor Unite a fost trimis la închisoare, însă îmi dau seama destul de bine că printre cei omişi de la această avansare se numără şi unii care, în

[1] ***William Andrews Clark*** (1839—1925), om de afaceri american; a acumulat o avere considerabilă acaparînd, speculînd şi exploatînd bogăţiile miniere ale statului Montana, din vestul S.U.A.; după ce în două rînduri, încercările lui de a pătrunde în Senat au stîrnit scandal şi s-au soldat cu eşecuri, în cele din urmă, în 1901, a izbutit, prin corupţie, să smulgă validarea mandatului său de senator.

anumite privinţe, sînt nevinovaţi, nu nevinovaţi de orice infracţiune, căci asta nu se poate spune, cred, despre nici un senator al Statelor Unite, ci nevinovaţi doar de anumite infracţiuni. Toţi jefuiesc vistieria, votînd legi revoltătoare cu privire la acordarea de pensii, spre a se pune bine cu Marea Armată a Republicii[1], cu Marea Armată a Republicii junior, cu Marea Armată a Republicii junior-junior, precum şi cu alţi strănepoţi ai războiului, şi aceste legi constituie în mod vădit infracţiuni şi încalcă jurămîntul de credinţă depus de senatori.

Totuşi, deşi sînt dispus să las la o parte exigenţele etice şi să-i frecventez pe senatorii care săvîrşesc infracţiuni mai mărunte — inclusiv pe senatorii Platt[2] şi Chauncey Depew[3] — cînd e vorba de Clark din Montana, nu înţeleg să fac nici o concesie. Se spune despre el că a cumpărat magistraţi şi adunări

---

[1] ***Grand Army of the Republic*** — organizaţie a foştilor combatanţi din războiul civil întemeiată în 1866; a susţinut partidul republican prin care a reuşit să obţină acordarea unor pensii exorbitante pentru veterani şi pentru familiile lor.

[2] ***Thomas Platt*** (1833—1910), om politic american, membru influent al partidului republican, senator.

[3] ***Chauncey Depew*** (1834—1928), avocat şi om de afaceri american; ales senator din partea partidului republican a slujit cu zel interesele marilor companii de căi ferate.

legislative, aşa cum alţi oameni cumpără mîncare şi îmbrăcăminte. Datorită exemplului său, mita a fost justificata şi înnobilată în aşa măsură, încît în Montana ea nu mai are un iz supărător. Biografia lui e cunoscută tuturor: senatorul Clark este cel mai ticălos individ de pe întreg teritoriul aflat sub drapelul nostru; el reprezintă o ruşine pentru naţiunea americană, şi nici unul dintre oamenii care l-au ajutat să pătrundă în Senat nu ignora că locul lui era la penitenciar, cu mîinile în cătuşe şi lanţuri la picioare. După părerea mea, este cea mai dezgustătoare creatură pe care republica noastră a produs-o de la Tweed[1] încoace.

Aşadar, m-am dus la acel dineu, care a fost servit într-un salonaş izolat al clubului, un pianist şi cîţiva viorişti fiind ca de obicei de faţă, pentru a stînjeni conversaţia şi a alunga tihna. Am constatat că cetăţeanul din Montana nu era un simplu oaspete, ci că dineul era dat în onoarea lui. În timpul dineului, cei doi vecini de masă m-au pus la curent cu motivele acestui prinos de cinste adus lui ***mister*** Clark. ***Mister*** Clark a împrumutat recent clubului ,,Union League", care este cel

---

[1] ***William Tweed*** (1823—1878), căpetenia unei clici corupte care punînd mîna pe organizaţia din oraşul New York a partidului democrat a săvîrşit fel de fel de ilegalităţi şi abuzuri care au dus la deschiderea unui proces răsunător.

mai puternic şi poate cel mai bogat club politic din America, o colecţie de tablouri, semnate de pictori europeni şi evaluate la un milion de dolari, spre a le expune. Mi-am dat seama limpede că interlocutorul meu socotea că e vorba de o faptă de o generozitate aproape supraomenească. Celălalt vecin mi-a şoptit cu un fel de admiraţie amestecată cu teamă că, adunate laolaltă, toate liberalităţile lui ***mister*** Clark faţă de acest club, inclusiv prea-superbul gest pe care l-am pomenit, ar reprezenta fără îndoială o cheltuială de o sută de mii de dolari. Mi-am dat seama că se aştepta ca eu să chiui, să aplaud şi să mă închin, ceea ce nu eram ispitit să fac, deoarece cu cinci minute mai înainte fusesem informat că veniturile lui Clark, evaluate în şoaptă de interlocutorul meu extaziat, se ridicau la treizeci de milioane de dolari anual.

Unii oameni sînt lipsiţi de simţul proporţiilor. O donaţie de o sută de mii de dolari dintr-un venit de treizeci de milioane de dolari nu s-ar cuveni să stîr-nească admiraţie şi laude isterice. Dacă eu aş subscrie zece mii de dolari pentru o cauză oarecare, asta ar reprezenta a noua parte din venitul meu pe anul trecut, şi aş fi strîmtorat; ca obiect de admiraţie, uimire şi gratitudine, această sumă ar depăşi cu mult o

subscripţie de douăzeci şi cinci de milioane de dolari din partea puşcăriaşului din Montana, căruia din venitul său anual i-ar mai rămîne încă o sută de mii de dolari pe săptămînă pentru nevoile traiului.

Asta mi-a amintit de singurul gest de mărinimie cu care răposatul Jay Gould[1] a uimit lumea. Acest pionier infam al coruperii moravurilor comerciale americane se bălăcea în nenumăratele milioane pe care le furase, cînd a consimţit să contribuie cu cinci mii de dolari pentru populaţia năpăstuită a orăşelului Memphis din Tennessee[2], bîntuit pe atunci de o epidemie de friguri galbene. Pentru mister Gould această sumă n-a însemnat nici un sacrificiu: ea nu reprezenta decît venitul orei pe care-o consacra zilnic rugăciunilor, căci era un om preacucernic; totuşi, furtuna de evlavioasă recunoştinţă cu care a fost întîmpinat acest gest pretutindeni în Statele Unite, în presă, la amvon şi în cercurile particulare, ar fi putut convinge pe un străin că pentru un milionar american a dărui cinci mii de dolari, unor săraci în agonie sau morţi — cînd cu banii aceştia ar fi putut cumpăra un judecător — ar reprezenta

---

[1] ***Jay Gould*** (1836—1892), financiar american, magnat al căilor ferate.

[2] Stat din sudul S.U.A.

cea mai nobilă şi cea mai sfîntă ispravă din istoria Americii.

La un moment dat, preşedintele comitetului pentru artă al clubului s-a ridicat şi a început cu străvechea şi de mult discreditata făgăduială că nu se vor rosti discursuri cu acest prilej, ci va avea loc numai o convorbire amicală; totuşi, a continuat să vorbească, în stilul străvechi şi de mult discreditat, şi a ţinut el însuşi un întreg discurs, ticluit parcă anume pentru a-l sili pe orice om cu bun-simţ să se ruşineze că face parte din neamul omenesc. Dacă în clipa aceea ar fi intrat pe uşă un străin, ar fi putut să creadă că asistă la o slujbă religioasă şi că dumnezeu însuşi era de faţă. Ar fi rămas cu impresia că mister Clark e cea mai nobilă fiinţă umană produsă vreodată de marea noastră republică — cel mai mărinimos şi mai plin de abnegaţie, cel mai generos şi mai extravagant sprijinitor al cauzelor nobile din cîţi există astăzi în lume. Şi nici o clipă nu i-a trecut prin minte acestui închinător al banului, care era şi un om bogat, că de fapt ***mister*** Clark nu aruncase decît un biet gologan în pălăria întinsă de „Union League Club”. Pentru ***mister*** Clark această donaţie nu însemna nici cît zece cenţi.

Cînd plicticosul orator şi-a încheiat temenelele, preşedintele clubului

„Union League” s-a ridicat şi a continuat serviciul divin pe acelaşi ton, expec- torînd laude la adresa puşcăriaşului nostru, laude care, judecate după criterii normale, constituiau de fapt ironiile cele mai flagrante, cu toate că vorbitorul nu-şi dădea seama de asta. Amîndoi oratorii au recoltat aplauze neprecupeţite, dar pînă la urmă al doilea a trîntit o frază care ar fi trebuit, credeam eu, să stîrnească o tăcere glacială; a destăinuit, anume, că expoziţia tablourilor puse la dispoziţia clubului de către senator prilejuise cheltuieli care depăşiseră încasările rezultate din biletele de intrare; după această destăinuire, oratorul făcu o pauză — cum fac întotdeauna oratorii înainte de a plasa o idee de mare efect — apoi declară că în acel moment critic senatorul Clark şi-a vîrît de bunăvoie mîna în buzunar şi a scos o mie cinci sute de dolari, ca să plătească jumătate din asigurarea tablourilor, cruţînd astfel clubul de orice pierdere. Să n-am linişte nici în mormînt dacă la auzul acestei declaraţii senzaţionale închinătorii prezenţi la acea-stă slujbă religioasă n-au izbucnit în aplauze pline de recunoştinţă şi să-mi fie dat să mă perpelesc în vecii vecilor dacă puşcăriaşul acela n-a zîmbit fericit şi radios, aşa cum, probabil, o să zîmbea-

scă într-o bună zi, cînd Satana o să-l învoiască să-şi petreacă o duminică în vreun ungher răcoros al iadului!

În cele din urmă — cît mai eram încă treaz — preşedintele clubului şi-a încheiat potopul de banalităţi puerile, plicticoase şi obositoare şi i-a dat cuvîntul lui Clark, apoi s-a aşezat. Clark s-a ridicat, în sunetele imnului ***The Star Spangled Banner***[1]***,*** ba nu, era ***God Save the King***[2] — intonat cu frenezie de viori şi de pian — după care întreaga şleahtă a fericiţilor închinători a cîntat ***For he's a jolly good fellow***[3]***.*** A urmat un miracol. Am susţinut întotdeauna că nimeni nu e în stare să ţină un discurs alcătuit exclusiv din complimente, acuma ştiu însă că o reptilă e în stare de aşa ceva. Senatorul Clark a trăncănit vreme de jumătate de oră fără a face altceva decît să repete laudele ce îi fuseseră aduse pentru darurile sale meschine şi nu numai că a luat drept bune aceste laude neroade, dar a mai pus şi de la el multe altele, tămîindu-se pentru aşa-zisele sale acte de generozitate şi filotimie cu atîta

---

[1] ***„Drapelul înstelat",*** imnul de stat al S.U.A.

[2] ***„Domnul ocrotească-l pe rege",*** imnul de stat al Angliei.

[3] Cîntec tradiţional englezesc; se intonează la aniversări şi alte ocazii festive, avînd aproximativ acelaşi sens ca ,,Mulţi ani trăiască". În traducere literală înseamnă: „Pentru că e băiat de treabă".

frenezie şi în termeni atît de coloraţi, încît a făcut să pălească toate complimentele celorlalţi. Deşi am o experienţă de patruzeci de ani în domeniul măgăriei şi vanităţii omeneşti desfăşurate la banchete, n-am văzut niciodată ceva care să semene cît de cît cu măgăria şi autoadmiraţia acestui bădăran vulgar şi de o incomparabilă ignoranţă.

Îi voi rămîne veşnic recunoscător lui Jones pentru că mi-a oferit prilejul să asist la această sacră orgie. Crezusem pînă atunci că, la vremea mea, îmi fusese dat să văd la banchete toate feluritele specii de dobitoace cuvîntătoare care vieţuiesc pe pămînt, precum şi toate feluritele specii de oameni care alcătuiesc populaţia noastră, dar mă înşelasem. Vedeam acum pentru prima oară oameni tăvălindu-se în mocirlă şi închinîndu-se cu evlavie dolarilor şi posesorilor lor. Eram, fireşte, obişnuit să văd asemenea lucruri în ziarele noastre, dar nu auzisem niciodată pînă atunci nişte oameni care să preamărească dolarul cu propria lor gură şi nici nu-i văzusem îngenunchind spre a se ruga.

. . . .
. . . .

Învăţătura lui Jay Gould
(16 februarie 1906)

Jay Gould a fost cea mai cumplită dintre urgiile care s-au abătut vreodată asupra acestei ţări. De dorit mai ***doriseră*** oamenii să cîştige bani şi pînă la el, dar el i-a învăţat să cadă în genunchi şi să li se închine. De respectat pe bogătaşi îi respectaseră şi pînă la el, însă acest respect era însoţit de o anumită preţuire a caracterului şi a strădaniei prin care îşi agonisiseră averea. Dar Jay Gould a învăţat întreaga naţiune să divinizeze banul şi pe omul cu bani, indiferent cum i-ar fi dobîndit. Nu ţin minte ca în tinereţea mea să fi existat ceva asemănător cultului banilor sau al posesorului lor prin părţile noastre. Prin părţile noastre nici un bogătaş nu a fost vreodată învinuit că şi-ar fi agonisit banii prin mijloace îndoielnice.

Evanghelia lăsată de Jay Gould exercită o influenţă uriaşă în zilele noastre. Tîlcul ei este: „Agoniseşte bani. Agoniseşte-i repede. Agoniseşte mulţi bani. Agoniseşte enorm de mulţi bani. Agoniseşte-i în mod necinstit dacă se poate; în mod cinstit dacă n-ai încotro.”

Această evanghelie pare aproape universală. Ma-

rii ei apostoli sînt, astăzi, alde McCurdy, McCall, Hyde, Alexander[1] şi ceilalţi membri ai bandei de tîlhari înlăturaţi de curînd din posturile de răspundere ce le deţineau în uriaşele companii de asigurări din New York. Se spune că preşedintele McCall a murit alaltăieri. Despre ceilalţi s-a zvonit de multe ori, în ultimele două sau trei luni, că ar fi pe moarte. S-a presupus că pricina bolilor lor mortale ar fi părerea de rău şi ruşinea pentru tîlhăriile săvîrşite împotriva a două-trei milioane de deţinători de poliţe de asigurare şi a familiilor lor, inclusiv împotriva văduvelor şi orfanilor; dar avem mereu prilejul să constatăm cu uimire că nu conştiinţa ultragiată a acestor domni este în joc; nu, ei s-au îmbolnăvit pur şi simplu de inimă rea din pricină că au fost daţi în vileag.

Ieri, pe cîte văd în ziarul de dimineaţă, John A. McCall a cam uitat de înmormîntarea lui şi, scu- lîndu-se din pat, a devenit patetic şi a început să-şi predice morala în folosul naţiunii. Ştia prea bine că orice vorbuliţă a unui mare bogătaş — fie sănătos sau pe moarte — e răspîndită de presă de la

[1] Directori şi membri în consiliile de administraţie ale unora dintre cele mai puternice întreprinderi de asigurări de pe acea vreme; în 1905 în urma neregulilor constatate în gestiunea lor numiţii s-au văzut siliţi să demisioneze.

un capăt la altul al acestui continent şi citită numaidecît de orice fiinţă capabilă să citească. ***Mister*** McCall se dă jos din pat şi începe să ţină predici, adresate în aparenţă fiului său, dar, de fapt, naţiunii. Omul pare sincer, şi cred chiar că este sincer. Numai că simţul său moral este atrofiat. Cred că se socoate într-adevăr un om superior şi sfînt. Şi mai cred că-şi închipuie că aşa-l socoate întreg poporul Statelor Unite. El a fost venerat din pricina averii sale, îndeosebi din pricina metodelor dubioase prin care şi-a agonisit averea vreme de douăzeci de ani. Şi am impresia că s-a obişnuit într-atît cu această veneraţie şi s-a lăsat în aşa măsură amăgit şi înşelat de ea, încît se crede realmente o făptură nobilă şi aleasă, un model vrednic să fie imitat de tînăra generaţie care se ridică. Se smiorcăie ca o bufniţă şi pare evident fericit şi satisfăcut de sine însuşi, ca şi cum n-ar avea nici o pată pe conştiinţă şi nici o fărădelege la activul lui. Ascultaţi acum mica lui predică:

„16 februarie 1906

«MUNCIŢI, MUNCIŢI», SPUNE
Mc. CALL

Într-o convorbire cu fiul său, el vorbeşte despre ultimul său trabuc
Corespondenţă specială pentru
New York Times

Lakewood, 15 febr. — Simţindu-se ceva mai bine astăzi, John A. McCall a putut să stea îndelung de vorbă cu fiul său, John C. McCall, căruia i-a povestit multe întîmplări din viaţa sa.

— John, i-a spus el fiului său, am făcut în viaţă multe lucruri de care îmi pare rău, dar n-am săvîrşit niciodată vreo faptă de care să-mi fie ruşine. Sfatul pe care aş vrea să-l dau tinerilor dornici să reuşească în viaţă este să accepte lumea aşa cum o găsesc şi apoi să se apuce de treabă, să muncească!

Mister McCall este de părere că forţa călăuzitoare a omenirii este voinţa, şi a dat următoarea pildă:

— Acum cîtva timp, dragul meu John, maică-ta şi cu mine stăteam de vorbă. Fumam un trabuc. Îmi plăcea să fumez în tihnă cîte un trabuc. Ea însă era împotrivă. «John, mi-a zis ea, de ce nu arunci trabucul?» Atunci l-am aruncat. «John, a adăugat ea, sper că n-ai să mai fumezi niciodată.» Trabucul pe care-l aruncasem era ultimul. M-am hotărît să mă las de fumat pentru totdeauna, şi m-am ţinut de cuvînt. Asta s-a întîmplat exact în urmă cu treizeci şi cinci de ani.

Mister McCall i-a povestit fiului său multe lucruri din viaţa lui de ***businessman,*** părînd a fi într-o dispoziţie mai bună decît de obicei. Această bună dispoziţie se datora în parte faptului că în cursul zilei primise sute de telegrame de felicitare pentru declaraţia făcută ieri, în care şi-a reafirmat prietenia pentru Andrew Hamilton.

— Tata a primit o sumedenie de telegrame de la prietenii săi din nord, sud, est şi vest, care-l felicitau pentru declaraţia făcută în legătură cu prietenul său, judecătorul Hamilton, ne-a spus astă-seară tînărul McCall. Telegramele veneau de la nişte oameni care-i urau însănătoşire grabnică. Ele l-au făcut foarte fericit.

Azi-dimineaţă, la orele 3, ***mister*** McCall a avut o criză, dar uşoară, şi şi-a revenit înainte de a fi nevoie să se trimită după medic.

Singura lui hrană o constituie acum laptele şi supele uşoare. Nu mănîncă nimic consistent şi pierde rapid din greutate.

Azi după amiază, la orele 5, doctorii Vanderpoel şi Charles L. Lindley au ţinut un consult în casa McCall, după care au comunicat doamnei McCall şi fiicei sale, doamna Darwin P. Kingsley, că starea sănătăţii lui ***mister*** McCall este bună şi că nu există nici un pericol imediat.

John C. McCall a făcut astă-seară următoarea declaraţie:

— ***Mister*** McCall a petrecut o zi foarte liniştită şi se simte ceva mai bine."

Urmează un buletin de felul celor care se publică zilnic ori de cîte ori vreun rege sau vreun alt personaj de seamă a petrecut o zi liniştită şi se simte ceva mai bine, fapt menit să intereseze, să bucure şi să liniştească tot restul omenirii. De ce? Nimeni n-ar putea să o spună.

Fiii îşi fiicele lui Jay Gould frecventează astăzi ceea ce trece drept „cea mai bună societate" — societatea aristocratică a New Yorkului. Una dintre fiicele sale s-a măritat acum zece sau doisprezece

ani cu un nobil francez — un mitocan gălăgios şi nerod, un cartofor cu ifose de ***gentleman*** — căruia dumneaei s-a învoit să-i plătească datoriile, care se ridicau la aproximativ un milion. Nu s-a învoit însă să-i plătească decît datoriile existente, nu şi pe cele viitoare. Cele viitoare au devenit între timp prezente, şi sînt colosale. De aceea, dumneaei a intentat proces de divorţ, şi întreaga simpatie şi compasiune a omenirii sînt de partea ei, cum se şi cuvine.

. . . .
. . . .

Învăţătura pusă în practică
(30 ianuarie 1907)

Etica politică şi comercială a Statelor Unite nu constituie doar un simplu prilej de amuzament, ci este un nesecat izvor de haz. Fiinţa umană e o invenţie năstruşnică şi interesantă. A fost nevoie de un Cromwell[1] şi de cîteva mii de soldaţi şi predicatori evlavioşi pentru a ridica, în decurs de zece ani, nivelul eticii oficiale şi comerciale a Angliei la o înălţime vrednică de respect, dar n-a fost nevoie decît de un

---

[1] ***Oliver Cromwell*** (1599—1658), a jucat un rol de seamă în desfăşurarea revoluţiei burgheze din Anglia în secolul al XVII-lea, fiind exponentul intereselor burgheziei mijlocii şi ale nobilimii noi; a instaurat republica şi a luptat pentru lichidarea rînduielilor feudale şi pentru introducerea rigorismului puritan.

Carol al II-lea[1] şi de vreo cîţiva ani spre a arunca din nou în noroi această etică. Cu o generaţie în urmă, nivelul nostru moral era destul de ridicat, fiind adus la acea înălţime prin truda salutară a cîtorva generaţii de dascăli fără număr; dar Jay Gould, de unul singur, s-a dovedit în stare să le şubrezească opera în numai şase ani, iar în treizeci de ani, mica bandă a succesorilor săi — oameni de teapa senatorului Clark şi a altora ca el — a fost în stare să năruie întregul edificiu, din pivniţă pînă la acoperiş, făcîndu-l, pare-se, de nereparat.

Înainte de apariţia lui Jay Gould, pe buzele tuturor flutura o vorbă frumoasă şi destul de elegantă, pe care cetăţenii de pretutindeni o repetau cu plăcere, zi şi noapte, încîntaţi de farmecul ei: „Presa este scutul libertăţilor noastre”. Era o vorbă adevărată şi plină de miez, dar şi-a pierdut sensul de mult şi a fost petrecută pe tărîmul uitării. Nimeni n-ar cuteza acum să o rostească altfel decît ironic.

---

[1] ***Carol al II-lea Stuart*** (1630—1685), rege al Angliei între 1660 şi 1685; chemat la tron de marea nobilime după moartea lui Cromwell, domnia lui s-a caracterizat prin desfrîu şi corupţie şi prin încercarea de a reintroduce rînduielile feudale.

Mister Guggenheim[1] a fost recent ales senator al Statelor Unite de către o adunare legislativă din statul Colorado, cu voturi, pare-se, cumpărate, aşa cum de la o vreme se obişnuieşte să fie aleşi senatorii Statelor Unite. Se zice că ***mister*** Guggenheim ar fi plătit cu bani grei mandatul său. Judecînd după declaraţiile lui publice, îţi dai seama limpede că putreziciunea generală a vieţii noastre politice l-a cuprins şi pe el, şi încă în aşa măsură, încît nici măcar nu e conştient că s-a făcut vinovat de vreo nedelicateţe, necum de vreo fărădelege. În repetate rînduri „scutul libertăţilor noastre" n-a avut pentru el decît cuvinte de laudă şi de aprobare. Ziarul ***Denver Post,*** cunoscut ca principalul şi cel mai vrednic de încredere purtător de cuvînt al opiniei publice din statul respectiv, scrie, de pildă:

„E adevărat că ***mister*** Guggenheim a cheltuit o mare sumă de bani, el n-a făcut însă decît să urmeze precedentele create în multe alte state. Nu există nimic , fundamental greşit în ceea ce a făcut. ***Mister*** Guggenheim va fi cel mai destoinic senator pe care l-a avut vreodată statul Colorado. Alegerea lui va aduce statului Colorado ceea ce îi lipseşte: capitalişti şi imigranţi de calitatea care se impune. ***Mister***

---

[1] Membru al unei familii care după ce a făcut avere, acaparînd şi exploatînd bogăţiile miniere ale statului Colorado, din vestul S.U.A., şi-a extins tentaculele în domeniul bancar şi financiar.

Guggenheim va obţine pentru Colorado multe îmbunătăţiri, pe care Tom Patterson[1] nu a reuşit să le smulgă Washingtonului. El este exact omul potrivit la locul potrivit. Nu are nici un rost să încerci a schimba lumea. Vreme de două mii de ani oamenii au tot încercat să o schimbe, dar n-au reuşit. ***Mister*** Guggenheim este alesul poporului, şi cetăţenii trebuie să-l accepte ca atare, chiar dacă pentru asta a cheltuit un milion de dolari. Aveau de ales între Tom Patterson şi Simon Guggenheim, şi l-au ales pe Guggenheim. ***Denver Post*** se închină în faţa voinţei poporului."

Cumpănind ceea ce, cu un termen învechit, se numea „demnitatea" de senator, mister Guggenheim n-a cumpărat întreaga adunare legislativă, ci, punînd în practică spiritul de economie obişnuit, n-a achiziţionat decît atîtea sufragii cîte erau necesare spre a fi ales. Lucrul acesta nu a convenit unora dintre cei ce nu fuseseră cumpăraţi şi i-a determinat să prezinte o moţiune, cerînd cercetarea metodelor prin care s-a ajuns la această alegere; însă majoritatea cumpărată nu numai că a respins moţiunea, dar ***a şi şters-o din procesul-verbal al şedinţei.*** S-ar părea că e vorba de un exces de sensibilitate, dar mai mult ca sigur că nu e: oamenii sînt făcuţi în aşa fel, încît pînă şi tîlharilor celor mai lipsiţi de

[1] ***Thomas Patterson*** (1839—1916), senator din partea partidului democrat.

conştiinţă nu le place să fie ţintuiţi la stîlpul infamiei.

. . . .

Americanizăm Europa
(7 septembrie 1906)

În bine sau în rău, continuăm să facem educaţie Europei. De peste o sută douăzeci şi cinci de ani ne asumăm rolul de instructor. Nu ni l-a încredinţat nimeni, ni l-am luat, pur şi simplu, noi înşine. Doar facem parte din rasa anglo-saxonă. Iarna trecută, la un banchet dat de un club care-şi spune ***Ends of the World Club***[1], preşedintele acestei organizaţii, un ofiţer superior în retragere, a proclamat cu glas tare şi cu aprindere:

— Facem parte din rasa anglo-saxonă, iar cînd un anglo-saxon doreşte ceva, ***şi-l ia pur şi simplu.***

Această sentinţă a fost întîmpinată cu aplauze prelungite. Erau de faţă vreo şaptezeci şi cinci de civili şi vreo douăzeci şi cinci de militari din armata de uscat şi din marină. Le-au trebuit aproape două minute acestor oameni ca să-şi potolească furtunoasa admiraţie pentru măreţia acestui simţămînt; între timp, inspiratorul profet care-l slobozise — din adîncul ficatului, maţelor, esofagului sau al nu ştiu cărui alt organ care îl zămislise — stătea acolo, radios şi surîzător, emiţînd prin toţi porii raze de fericire atît de

[1] Clubul ţinuturilor de la marginile lumii.

intense, încît puteau fi văzute cu ochiul liber şi-l făceau să semene leit cu acea poză dintr-un vechi almanah în care un individ proiecta în toate direcţiile semnele zodiacului şi părea atît de absorbit, atît de copleşit de fericirea lui, încît rîdea de se strica, uitînd de bună seamă că suferea de vătămătură şi avea grabnică nevoie de îngrijire.

Ţinînd seama de gesticulaţia şi vehemenţa exprimării, măreaţa sentinţă a oşteanului ar putea fi tălmăcită mai pe şleau cam aşa:

— Englezii şi americanii sînt nişte hoţi, nişte tîl- hari la drumul mare, nişte piraţi, şi noi sîntem mîndri că ne numărăm printre ei.

Dintre toţi englezii şi americanii care erau de faţă, nici unul n-a avut bunul-simţ să se ridice şi să spună că-i este ruşine de obîrşia lui anglo-sa- xonă, precum şi de apartenenţa lui la rasa omenească, de vreme ce această rasă rabdă pîngărirea anglo-saxonă. Eu, unul, n-am putut să-mi asum această sarcină. Oricît aş fi fost de indignat, n-ar fi avut nici un rost să-mi ies din fire şi să mă grozăvesc dînd glas înaltelor mele principii morale pentru a servi acestor analfabeţi în materie de bună-cuviinţă o lecţie elementară, căci nu s-ar fi ales cu nimic: n-ar fi fost în stare s-o priceapă.

Frenetica izbucnire de entuziasm, copilăros de sinceră şi deschisă, stîrnită de această răumirosi- toare declaraţie a profetului cazon, era uluitoare. Aducea din multe puncte de vedere cu o revelaţie, cu o bruscă destăinuire a unui simţămînt ascuns al sufletului naţional, pricinuită de o întîmplare neprevăzută — pentru că adunarea era cu adevărat reprezentativă. Nu lipsea nici una din principalele rotiţe ale maşinii ce pune în mişcare şi însufleţeşte civilizaţia naţiunii: avocaţi, bancheri, negustori, fabricanţi, ziarişti, politicieni, militari din armata de uscat şi din marină — toţi erau acolo. Ai fi zis că înseşi Statele Unite se adunaseră la acel banchet, împuternicindu-şi reprezentanţii să vorbească în numele naţiunii şi să dea în vileag etica ei secretă.

Aplauzele cu care au întîmpinat la început acel straniu simţămînt nu constituiau o mărturisire involuntară, menită să fie dezavuată după oarecare chibzuinţă; de acest lucru m-a convins faptul că, ori de cîte ori în cursul acelei seri vreun vorbitor simţea că devine plicticos şi neinteresant, era de ajuns să injecteze niţică morală anglo-saxonă în platitudinile sale, pentru ca să stîrnească din nou furtuna aplauzelor entuziaste. La urma urmelor, nu era decît o demonstraţie a ceea ce este neamul omenesc. Neamul omenesc s-a caracterizat întotdeauna prin faptul că are două morale — una as- cunsă, reală, iar cealaltă — oficială, ticluită.

Deviza noastră este ***In God We Trust***[1], iar cînd vedem aceste nobile cuvinte pe dolarul nostru (care valorează 60 de cenţi[2]), ni se pare totdeauna că ele vibrează şi murmură cuprinse de o pioasă emoţie. Aceasta este deviza noastră oficială. Se pare că deviza noastră ascunsă este: „Cînd un anglo-saxon doreşte ceva, ***şi-l ia pur şi simplu".*** Morala noastră oficială este

[1] Cu credinţă în Dumnezeu.

[2] Este vorba de dolarul de argint folosit în comerţul cu Asia, a cărui valoare era inferioară cu 40% valorii dolarului-aur (care, începînd din 1900, era etalonul monetar al S.U.A.). Decalajul dintre dolarul de argint şi dolarul-aur constituia încă un mijloc de spoliere a ţărilor coloniale şi semicoloniale.

mişcător exprimată în acea falnică şi totuşi delicată şi blîndă deviză, care sugerează că am fi o naţiune de fraţi gingaşi şi buni la inimă, uniţi ca un singur om — ***e pluribus unum***[1]. Morala noastră secretă e pusă în lumină de sacrosancta formulă: ***„Hai dă-i bătaie!”***

Imperialismul nostru l-am importat din Europa
monarhică, şi tot de acolo am adus şi bizarele idei despre patriotism, în măsura în care avem vreo idee de patriotism, pe care cineva ar putea s-o definească în chip limpede şi inteligibil. Aşadar, nu e decît firesc ca, în schimbul acestor lecţii, şi al altora, pe care le-am primit din acelaşi izvor, să facem şi noi educaţie Europei.

Acum ceva mai mult de un secol am servit Europei cele dintîi noţiuni de libertate pe care le-a avut vreodată, contribuind astfel din plin, şi în mod fericit, la declanşarea Revoluţiei Franceze[2], şi ne putem mîndri cu o

---

[1] Deviza înscrisă pe stema şi pe sigiliul de stat al S.U.A. În traducere liberă: unirea face puterea (în limba latină în original).

[2] Aluzie la războiul de independenţă al coloniilor engleze din America de Nord (1775—1783), revoluţie burgheză cu puternic conţinut democratic; a constituit primul impuls pentru revoluţia europeană din secolul al XVIII-lea” (K. Marx şi Fr. Engels, ***Opere,*** vol. XIII, ediţia rusă, p. 177) şi a dat lumii „un model de război revoluţionar împotriva robiei feudale” (V. I.

parte din binefăcătoarele ei rezultate. De atunci încoace am mai servit Europei multe alte lecţii. De n-am fi fost noi, poate că Europa n-ar fi făcut niciodată cunoştinţă cu gazetarul care ia interviuri; fără noi, poate că statele Europei n-ar fi cunoscut niciodată binecuvîntarea impozitelor exorbitante) de n-am fi fost noi, poate că trusturile alimentare europene nu şi-ar fi însuşit niciodată arta de a otrăvi lumea contra bani gheaţă; fără noi, poate că societăţile ei de asigurări n-ar fi găsit cel mai bun mijloc de a stoarce profituri de la văduve şi orfani; fără noi, poate că în Europa reluarea îndelung întîrziată a practicilor presei galbene ar mai fi fost amînată multe generaţii. Cu necontenită rîvnă şi stăruinţă americanizăm Europa, şi, cu timpul, ne vom desăvîrşi opera.

CUPRINSUL

Lenin, ***Opere,*** vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 33).

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Redactor responsabil: COMŞA ION
Tehnoredactor: IONESCU AURICA

Dat la cules 24.04.1962. Bun de tipar 24.07.1962.
Apărut 1962. Tiraj 38.190 ex. broşate. Hîrtie semi-
velină mată de 65 g/m². Format 540X840/16. Coli
ed. 10,06. Coli tipar 14,75. A. nr. 0,86. C. Z. pentru bibliotecile mari 82. C. Z. pentru bibliotecile mici
82—94=R.

Tiparul executat sub com. nr. 20.472 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”, Bucureşti — R.P.R.

Lei 4,65

